

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(3)
Tudománytörténet	(12)
Fórum	(40)
Néprajzi muzeológia	(43)
Alma mater	(51)
Szemle	(54)
Köszöntések	(61)
In memoriam	(66)
Hagyományápolás, hagyományteremtés	(75)
Mindenféle	(78)

NEGYVENKETTEDIK ÉVFOLYAM

2013/4.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)

Máté György

A kiadást támogatta a

*Nemzeti
Kulturális
Alap*

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Bodó Sándor

Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:

Innova-Print Kft.

1047 Budapest, Baross u. 92-96.

Felelős vezető: Komornik Ferenc

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL	3
Halák Emese: Re:tnográfia: Fonótól a Facebookig. A Magyar Néprajzi Társaság programsorozata	3
Paál Zsuzsanna: Tradíció Tábor önkéntes gyűjtőknek (Örkény, 2013. július 22–26.)	6
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	12
Székelyné Kőrösi Ilona: Tudományos konferencia Lendván Bellosics Bálint tiszteletére	12
Szűcs Sándor emlékezete	16
V. Szathmári Ibolya: 110 éve született Szűcs Sándor, a „Háromföld” kutatója (Karcag, 2013. október 10.)	16
Balogh Jánosné Horváth Terézia: Tájház vagy emlékház? Gondolatok Szűcs Sándor egykori otthonával kapcsolatban	20
Paládi-Kovács Attila: Emlékezés Kálmán Bélára, születésének centenáriuma alkalmából	28
Hetvenöt éves a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára/Etnológiai Archívuma	32
Granasztói Péter: Megemlékezés Keszi Kovács Lászlóról, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának megalapítójáról	32
Hála József: EA 1. és EA 2., azaz Keszi Kovács László és Gunda Béla Ipoly és Garam menti gyűjtései	35
FÓRUM	40
Máté György: Katalógus 3D – Katalógus online. Múzeumi katalógusok, tudományos felvetések (Néprajzi Múzeum, 2013. november 14.)	40
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	43
Balogh Balázs: Kocsik és szekerek (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2013. április 19.–).....	43
Kósa László: Erdélyen innen – Alföldön túl. A Fekete-Körös völgye a századfordulón (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2013. november 7.– 2014. március 16.)	46
ALMA MATER	51
Szabad Boglárka: Belépő, 2013. Az ELTE BTK Néprajzi Intézetének konferenciája (Budapest, 2013. november 8.)	51

SZEMLE	54
Paládi-Kovács Attila: Művelődéstörténeti és néprajzi tanulmány a kocsi kocsiról	54
Selmeczi Kovács Attila: Képeskönyv a pásztorokról	56
Paládi-Kovács Attila: Gondolatok a magyar népdal és népi műveltség új stílusáról	58
KÖSZÖNTÉSEK	61
Martyin Emília: Köszöntjük a 70 éves Grin Igort	61
Romsics Imre: A hatvanéves Székelyné Kőrösi Ilona köszöntése	62
IN MEMORIAM	66
Barna Gábor: Grynaeus Tamás (1931–2008)	66
Halmos Béla halála	70
Áder János: Elnöki részvétnyilvánítás	70
Balog Zoltán: Búcsú Halmos Bélától	71
G. Szabó Zoltán: Üzenet H. Bélának, „a Prímásnak”, 2013 őszén	73
HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS	75
Cseh Fruzsina: Magyar örökség Washingtonban. Smithsonian Folklife Festival, 2013	75
MINDENFÉLE	78
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	78

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

Re:tnográfia: Fonótól a Facebookig A Magyar Néprajzi Társaság programsorozata

Egy tudományág elfogadottsága, egy-egy szakma megbecsültsége, valamint az általuk képviselt értékek és tudás hasznosulása nagyban függ szervezeteik, intézményeik társadalmi jelenlététől, vagyis, hogy ne csak a szűken vett művelői számára legyen egyértelmű és elérhető az évszázadokon át felhalmozott tapasztalat és ismeretanyag. Fontosnak tartjuk ezért, hogy a Magyar Néprajzi Társaság (MNT) ne csak a szakmának szervezzen programokat, hanem ön maga keretein átlépve közelebb vigye, megszelídítse, mindenki számára elérhetővé, emészthetővé tegye a néprajzot, a kulturális antropológiát, az általuk képviselt gondolkodásmódot, és az összegyűjtött, ma is felbecsülhetetlen értékkel bíró tudást a laikusok számára, miközben folyamatos együttműködést alakít ki a szakmai és társtudományi, állami és civil szervezetekkel is. Különböző kezdeményezések vannak arra, hogy a néprajztudomány, illetve a kulturális antropológia nyisson a társadalom szélesebb rétegei felé. Ebbe az áramlatba kapcsolódott be a Magyar Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi, valamint Film és Fényképészeti Szakosztálya is a 2013 márciusától a Néprajzi Múzeummal, a Teleppel és a Civil Rádióval együttműködésben, a Nemzeti Kulturális Alap Közművelődés és Népművészet Kollégiumának támogatásával indított *Re:tnográfia – Fonótól a Facebookig* című programsorozatával. A programok egyszerre három különböző területen – nem hagyományos filmklub, rádióműsor, virtuális profil – valósultak meg, és fejtették ki hatásukat, egymásra épülve, párhuzamosan, felhasználva az audiovizualitás, a „face to face” és a virtuális tér kínálta különböző lehetőségeket.

A Telep nevű összművészeti befogadótérben havonta egyszer megrendezésre került nem hagyományos filmklub során a különféle szakterületek képviselőivel beszélgetve olyan témákat jártunk körül, melyek a klasszikus népi, falusi kultúrával foglalkozó, majd a társadalom egyre szélesebb rétegei felé nyitó néprajz, és/vagy a különböző kultúrákat vizsgáló kulturális antropológia eredményeinek használhatóságát teszik láthatóvá. Egyrészt azt mutattuk be, hogy a városi térhez kapcsolódó, társas, társasági, társadalmi szereplőként az ott élők mindennapjait meghatározó kérdésekre milyen párhuzamokat, esetleges megoldási lehetőségeket kínál a magyar falusi vagy akár egy teljesen más kulturális közegben szerzett tapasztalat. Másrészt olyan klasszikus vagy új néprajzi-antropológiai kutatások által körvonalazott témákat vettünk górcső alá, melyek aktualizálva, újragondolva, összekapcsolva érvényt szerezhettek ebben a közegben is. Mindeközben ritkán látott archív felvételekből, antropo-

lógiai és dokumentumfilmekből, 21. századi forrásként az internetes videómegosztó portálok újfajta forrásanyagából válogatva olyan vizuális anyagot tártunk a nézők elé, mely társadalomtörténeti előzmények, érdekes és szemléletes mai példák és ellenpéldák, illetve hazai és külföldi „megélési”, megoldási alternatívák láttatásával, az érintett társadalmi problémák, trendek és konfliktusok értelmezési horizontját mintegy kitágítva segítette a közösen gondolkozást. A beszélgetések moderátori feladatait a projekt gazdája, Csorba Judit (az MNT Film és Fényképészeti Szakosztályának elnöke, a Néprajzi Múzeum munkatársa), Gebauer Hanga (az MNT Film és Fényképészeti Szakosztályának titkára, a Néprajzi Múzeum munkatársa), Granasztói Péter (az MNT Társadalomnéprajzi Szakosztályának elnöke, a Néprajzi Múzeum munkatársa) és Halák Emese (az MNT Társadalomnéprajzi Szakosztályának titkára, a Néprajzi Múzeum munkatársa) váltakozva látták el.

A havonta megrendezett, filmvetítéssel egybekötött beszélgetések során felmerült nagyobb lélegzetvételű kérdések, összetettebb problémák kifejtésére a klubesteket egy-egy rádióműsor egészítette ki a Civil Rádióban. Minden személyes találkozást így kéthetente egy kétszer egyórás, beszélgetős műsor követett ugyanabban a kérdéskörben. Az adások alkalmával az élő beszélgetések résztvevőivel, illetve a stúdióba meghívott vagy telefonon megkeresett újabb szakemberekkel és érintettekkel gondoltuk, boncolgattuk tovább az adott témákat. A rádióműsor három állandó házigazdája Gebauer Hanga, Geszti Zsófia és Halák Emese volt.

A programsorozat öt témával jelentkezett az első „évadban”. Elsőként *A Néphagyomány a 21. században – Idegenforgalmi látványosságtól a közösségi identitásig* témával foglalkozó beszélgetés során arra kerestük a választ, hogy mi volt egykor és mi ma a népszokások szerepe az egyén, illetve a közösség számára, valamint hogy milyen szerepet játszhatnak, milyen új funkciót kaphatnak a modern társadalom egyik legjelentősebb „iparágában”, az idegenforgalomban a népművészet, a népszokások megőrzött, újra felfedezett elemei – külön kihangsúlyozva az autenticitás, a megalkotott hagyományok, a fesztiválizálódás és az identifikáció kérdéseit. *A Hagyományos mesterségek a 21. században és a szegregált csoportok integrálásának lehetőségei* témában vendégeinkkel azt a kérdést jártuk körül, hogy a népi kézművesség felelevenítése, újratanítása (mint gazdasági és kulturális tevékenység) közösség- és személyiségformáló, identitásalakító ereje révén segíthet-e a hátrányos helyzetű emberek, megoldást kínálhat-e a munkanélküliségre, az elvándorlásra, a falvak elnéptelenedésére, továbbá, hogy állami és civil szinten milyen kezdeményezések vannak már a lokális és etnikai szegregáció felszámolására, a megváltozott munkaképességűek integrálására, melyek alapját, kiindulópontját a hagyományos mesterségbeli tudás támogatása jelenti. Legnagyobb érdeklődést kiváltó témánk talán a *Divatos népművészet a 21. században – Élő hagyománytól a design motívumokig* volt, mely során azt vizsgáltuk, hogy milyen szerepet kapnak a népművészeti motívumok kortárs kultúránkban, hogy ma a

népművészet mint ihletforrás van-e jelen a vizuális elemek egyfajta táráként, mintegy kimerevített, kor- és kötöttségektől mentes szabadon használható közkincként, ahonnan a designerek, formatervezők, grafikusok, divattervezők stb. motívumokat, formákat emelhetnek ki, alakíthatnak át a múlthoz való kötődésük, identitásuk kifejezésének jegyében, esetleg az aktuális trend hullámait követve, vagy ezen túl megállapítható-e valamiféle folytonosság az egész alkotási folyamat tekintetében, a kor igényeire reflektáló hagyománytovábbélés-ként beszélhetünk-e ma a népművészetről. Egyre sűrűbben szóllalnak fel a társadalomtudósok, pszichológusok az elmagányosodás, az állandó rohanás, az egyre kevesebb emberi kapcsolat ellen, a közösség megmentéséért. A *Hagyományos versus virtuális közösségek – Fonótól a Facebookig* című blokkunkban a rurális, paraszti világhoz kötődő közösségfogalomtól és annak jellemzőitől indulva, majd a modern nagyvárosi társadalmak társadalmi interakciói felé haladva azt a változást néztük meg, mely a 20. század második felére egy külön, a közösségek fejlesztésére szakosodott szakma életre hívását eredményezte. E változásban kiemelkedően fontos szerepet játszottak a média és a távközlés területén megjelent újítások, így hangsúlyosan tárgyaltuk a virtuális világ térnyerésének hatásait a közösségek működésének, formai-tartalmi kereteinek alakulására. Végezetül az *Ember és természet – Az ökofalutól a városi kertekig* kérdéskört boncolgatva az ökológiai gondolkodás és a fenntarthatóság népi alternatíváiról, hagyományos gazdálkodási formák újrahaznosításának lehetőségeiről és a lokális értékek felfedezéséről beszélgettünk vendégeinkkel.*

* Az egyes témákhoz meghívott vendégeink a Telepen és a Rádióban a következők voltak: 1. *Néphagyomány a 21. században. Idegenforgalmi látványosságtól a közösségi identitásig*: Csonka-Takács Eszter (SZNM, a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság igazgatója), Englert Antal (maszkfaragó, Mohács), Füredi Zoltán (kulturális antropológus), Mód László (néprajzos, borlovagrend tag), Pusztai Bertalan (SZTE, a Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék egyetemi docense); 2. *Hagyományos mesterségek a 21. században és a szegregált csoportok integrálásának lehetőségei*: Balogh Flóra (Dialog Egyesület), Beszprémy Katalin (Hagyományok Háza), Lukács György (szociológus, Autonómia Alapítvány), Nyitrai Ákos (Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége), Schwartz Antal (Nemesdédért Szociális Szövetkezet), Szuhay Péter (etnográfus, Néprajzi Múzeum), Thiesz Angéla (a RETEXTIL Alapítvány/Program művészeti vezetője); 3. *Divatos népművészet a 21. században. Élő hagyománytól a design motívumokig*: Balázs Benedek (grafikumszobrász), Illés Vanda Anna (művészettörténész, a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztálya), Kovács Szabolcs (bútorfestő, népi iparművész, Mezőkövesd), Lelkes László (a Magyar Tervezőgrafikusok és Tipográfusok Társaságának elnöke), Sütő Levente Lehel (bútorfestő-asztalos, faragó), Szabó Erika (divattervező); 4. *Hagyományos versus virtuális közösségek. Fonótól a Facebookig*: Fülöp Hajnalka (néprajzkutató, muzeológus, Néprajzi Múzeum), Péterfi Ferenc (közösségfejlesztő), Tófalvy Tamás (kulturakutató, kommunikációs szakújságíró, BME GTK Szociológia és Kommunikáció tanszék), Tóth G. Péter (történész, etnográfus) és a virtuális tér egy anonimitást kérő

A beszélgetések és rádióműsorok háttereként létrehoztuk a programsorozatot virtuális profilját is. A Facebook interaktivitása, a párbeszédet és a közösen való gondolkozást segítő volta, valamint csoportépítő jellege miatt esett végül a választásunk a virtuális térben való megjelenés ezen formájára, ahol nagy hangsúlyt fektettünk a praktikus tudnivalók naprakész követhetősége mellett a témák tudományos háttérének megismertetésére, azaz a témákhoz kapcsolódó érdekességek, cikkek, tanulmányok, könyvek, egyéb események megjelenítésére is.

A programokat minden alkalommal több csatornán keresztül, igen széles körben terjesztettük. Igen tanulságos tapasztalat azonban, hogy mindezek ellenére a filmklubok közönsége ugyan nem kizárólag, de túlnyomó részt a fiatal néprajzos-kulturális antropológus generációból, a társtudományok képviselőiből, illetve az egyes témákhoz valamilyen szempontból kötődő szakemberekből, érintettekből tevődött össze. Az eredeti célkitűzés ismeretterjesztő, tudásközvetítő alkalmi helyett így inkább a szakmai és szakmaközi diskurzusé lett a főszerep. A hivatalos programok utáni hosszú, éjszakába nyúló, izgalmas és termékeny beszélgetések világossá tették, hogy, bár a „nagyközönség” felé való nyitás módja még kérdőjeleket hoz, azonban a néprajz és a kulturális antropológia által képviselt gondolkodásmód és az összegyűjtött, ma is felbecsülhetetlen értékkel bíró tudás közvetítésének és hasznosításának fontossága, a tudomány és a különböző szakmák képviselőinek (divattervezőktől a közösségfejlesztőkön át a polgármesterekig) ez irányú nyitottsága, elhivatottsága tény, egymás eredményeinek megismerése, az együttgondolkodás hangsúlyozása, és a közös cselekvés egyértelmű akarat. Ezt mutatja a létrejött Facebook „csoportnak” a program lezárulása utáni folyamatos aktivitása is. A sorozat folytatásán, az együttműködések konkretizálásán és megvalósításán már folyik a munka.

HALÁK EMESE

Tradíció Tábor önkéntes gyűjtőknek (Örkény, 2013. július 22–26.)

2013. július 22–26. között zajlott le az I. Tradíció Tábor az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály szervezésében mintegy 50 fő részvételével. A tábor legfőbb célja az egyéni és helyi kezdeményezésre néprajzi műveltségünk gyűjtésével foglalkozók módszertani továbbképzése volt. Az I. Tradíció Tábor mottóját

aktív felhasználója; 5. *Ember és természet. Az ökofalutól a városi kertekig*: Koltay Erika (biológus, néprajzkutató, Néprajzi Múzeum), Lakatos Tamás Ferenc (Markóc polgármestere), Sedlmayr Krisztina (néprajzkutató, Néprajzi Múzeum).

Györfly Istvántól kölcsönözte: „*Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunké-ból mivel gyarapítottuk az európai művelődést!*”

Az amatőr és/vagy szakavatott néprajzi gyűjtők intenzív országos szakmai programjában elsősorban az I. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat legeredményesebb pályázói vehettek részt, de a gyűjtőmozgalomban résztvevőknek is lehetőségük volt a bekapcsolódásra. Az előadások és műhelyek megvalósításához aktív szakmai hozzájárulásukat adták a Magyar Néprajzi Társaság tagjai, tisztségviselői és vezetőségi tagjai.

A tábor előzményeként megemlítenéd, hogy 2013 tavaszán hirdette meg Társaságunk az I. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatot. A rövid benyújtási határidő ellenére még a vártnál is nagyobb volt az érdeklődés és a kiírásban szereplő 12 kategóriában 133 pályamű érkezett. A pályázatok zsűrizésében 31 néprajzkutató vett részt, így Társaságunk tisztségviselőiből, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetéből, a Néprajzi Múzeumból, az ELTE Bölcsészettudományi Karáról és egyéb múzeumokból, oktatási intézményekből. Az arra érdemes gyűjtések és pályamunkák a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archivumában kaptak elhelyezést, melyek így hozzáférhetővé válnak a későbbi kutatások számára. A legjobbnak minősített pályázatok szerzői jutalmul az I. Tradíció Táborban (2013. július 22–26.) Örkényben szakmai előadásokon, műhelymunkákon és kirándulásokon fejleszthették tovább néprajzi ismereteiket.

A bentlakásos tábor egy hatalmas parkosított campus területén egy kollégiumi épületben valósult meg. A táborban négy éjszakát töltöttek a résztvevők. Az épület három szintjét és fedett teraszát, előterét és auláját vették birtokukba a táborozók. Az étkezés a fedett teraszon zajlott, a szaktantermek közül négyet vett igénybe a tábori program a kézműves mesterségek gyakorlása céljából. Továbbá a nagyméretű és jó akusztikájú aula szolgált a közös nagyelőadásokhoz és szemináriumokhoz helyszínül. A szakmai program sűrű és gazdag volt, reggel 9 órától este 10 óráig (étkezési szünetek közbeiktatásával) számított a táborlakók figyelmére.

A táborban résztvevő önkéntes és szakmabeli gyűjtők között – a teljesség igénye nélkül – találkozhattunk óvónőkkel, tanítókkal, tanárokkal, néptáncosokkal, népművészekkel, kézművesekkel, népművészeti egyesületi tagokkal, vállalkozókkal, középiskolai diákkal, felnőttképzésben részt vevőkkel és a néprajz iránt kedvtelésből érdeklődőkkel.

A szervezőknek kiemelten fontos szempontja volt, hogy az oktatásban dolgozó pedagógusok tábori részvétele révén egyre nagyobb szerepet kapjon a hazai hagyományos kultúra elméleti és gyakorlati oktatása. A Társaságnak a néprajzi gyűjtésre vonatkozó szakmai instrukciók egységbe rendezésén túlmenően az is fontos, hogy a gyűjtő résztvevők visszajelzéseket kapjanak eddigi gyűjtőmunkájukról, ezért a tábor másik célja a napi rendszerességgel zajló konzultációk megvalósítása volt. A továbblépéshez segítséget nyújtó és a mai modern informatikai és telekommunikációs eszközöket is figyelembe

vevő továbbképzési tematika a néprajzi gyűjtés lehető legtöbb tárgyát igyekezett felölelni.

Az alkotó és honismereti tábor résztvevői négy szakmai szekcióban dolgozhattak kiscsoportokban rendeződve, saját érdeklődésüknek megfelelően és választásuk szerint. A szervezők a következő szekciókat alakították ki: *A néprajzi gyűjtőmunka sajátosságai, elmélete és módszerei; Kézművestechnikák néprajzi gyűjtése és műhelymunkái; Műkedvelő gyűjtői műhelymunka: egyéni módszerek és tapasztalatok cseréje; Hon- és népismeret, helyi hagyományok és néprajzi ismeretek oktatása.* A szakmai program lebonyolítását az MNT Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának két vezető tisztségviselője: Paál Zsuzsanna és Baksa Brigitta végezte.

A gyakorlati alkalmakat (elméleti és gyakorlati műhelymunka, konzultáció) elméleti képzés és szakmai kirándulások egészítették ki. Az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály éves rendezvényeinek sikere indította arra a szervezőket, hogy az „Így gyűjtünk mi...” sorozatukat a Tradíció Táborban is aktiválják. Az esti program keretében így négy néprajzi gyűjtő (Hasulyó Bernadett és Kerekes Ibolya néprajzkutatók, Enyedi Ágnes népdalénekes és Birinyi József, az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály titkára) tartott vetítéssel és hanganyag közreadásával kiegészített előadást saját gyűjtési technikájáról és engedett betekinteni egy-egy specifikus tematika (törökországi gyékényfeldolgozás, keserves éneklése, vallásos hagyománykincs, népi hangszer gyűjtése) feltárásának módszereibe. A kézműves műhelyek délutánonként kaptak helyet, amikor is minden résztvevő választhatott, hogy a gyöngyfüzés (Kerekes Ibolya), a szövés (Szenczi Jánosné Zsuzsa), a faragás (Kutner László) vagy a csipkeverés (Turós Istvánné) technikájával ismerkedik meg.

A továbbképzés szakmai előadói a néprajzi gyűjtés legfőbb kérdéseit tárgyalták. A gyűjtés technikai részleteiről általánosságban és tematikusan is elhangzottak előadások. Az előadók közt túlnyomó többségben voltak a Társaság vezetőségi és szakosztályi munkában aktív tagjai. Az ő jelenlétük és szakmai hozzájárulásuk nem csak emelte a rendezvény színvonalát, hanem tetemesen bővítette a résztvevők gyűjtésre vonatkozó ismereteit, egy valóban intenzív néprajzi továbbképzést nyújtva számukra. Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum főigazgatója és egyben Társaságunk főtitkára *A tárgyak útja – Szempontok az anyagi kultúra tárgyainak gyűjtéséhez* címmel tartott kétórás előadásában a néprajzi terepmunka specifikus problémáiról és a gyűjtés szempontjairól, a gyűjtött tárgyak múzeumba kerüléséről beszélt a hallgatóságának. Landgraf Ildikó, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének főmunkatársa, tudományos titkára *Útmutató a szöveges folklór gyűjtéséhez* címmel elhangzott előadásában érzékletesen vázolta a gyűjtők előtt álló és leküzdendő problémákat és a kutatás legfőbb javasolt irányait. Tátrai Zsuzsanna kandidátus, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének ny. főmunkatársa *A népszokások gyűjtése a 21. században* címmel számos új szemponttal ajándékozta meg a hallgatóságot. Barna Gábor, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kultu-

rális Antropológiai Tanszékének vezetője és az MNT választmányának tagja *A vallási élet elhanyagolt forrásai – Kéziratok, aprónyomtatványok* címmel tartott előadásában a specifikus forrásanyag felkutatásnak és gyűjtésének módszertanát mutatta be és tért ki a néprajzi gyűjtés praktikus aspektusaira. Birinyi József, az MNT Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának titkára és a Hungarikum Szövetség elnöke a *Népzene és népi hangszer gyűjtésének elmélete és gyakorlata* címmel több órán keresztül kötötte le a hallgatóság figyelmét, miközben nem csak a népi hangszeres világába vezetett el, hanem a néprajzi gyűjtés általános technikai és személyes vonatkozásait is megosztotta a jelenlévőkkel, majd este levetítette legújabb filmjét, az *El Caminot*. Szulovszky János etnográfus, történész, az MTA BTK Történettudományi Intézetének munkatársa a *Kézművesség és gyűjtése* címmel tartott előadása az elfeledett (vagy korunkban elhanyagolt) kézműves technikák és iparos mesterségek mai körülmények közti, teljes körű és szakszerű felgyűjtésére összpontosított és buzdította a gyűjtőket. Rigóné Tomka Lea önkéntes gyűjtő *A pulyaruha* címen tartott előadásában és prezentáció keretében egy működő és kézműves mesterségeken (hímzés, szabás, tradicionális alapokon történő ruhatervezés és viseletvarrás) alapuló vállalkozását mutatta be, ezzel bátorító példát adott egy iparos/kézműves mesterség konkrét üzleti megvalósítására. Az előadásokat követően a rendezők lehetőséget biztosítottak a résztvevő gyűjtőknek arra, hogy a kötetlen beszélgetés és az ebéd ideje alatt személyes konzultációt folytassanak az előadókkal.

Az I. Tradíció Tábor résztvevőinek egy csoportja

Egy teljes napos szakmai kirándulás jóvoltából betekintést kaptak a résztvevők Alsónémedi, Ócsa és Dabas néprajzilag fontos nevezetességeibe, ahol eszmecsere és további készségeik fejlesztésére (szalmafonás és kosárfonás, hagyományos ételkészítés kemencében: *göldönleves* és *krumplis talpas*) is lehetőségük nyílt. A résztvevők a néprajzi gyűjtés szempontjából különösen jelentős szakmai előadásokat hallgathattak meg Alsónémediben. Jobbágy Ilona, a Községi Ház és Könyvtár vezetője a helyi Faluházban *A néprajzi értékek és az értékmegőrzés folyamata, a még fellelhető tárgyi anyag gyűjtésének módszerei* címmel tartott előadása különösen a szellemi néprajz és az oral history gyűjtése, a fotóarchiválás eljárásainak bemutatásával szolgált gazdagon módszertani szempontokkal. A helyi asszonyok népviseletben várták a résztvevőket és a Faluház létrejöttéről, az első gyűjtésekről, a még élő néphagyományokról, Alsónémedi múltjáról számoltak be érzékletesen. Jobbágy Ilona külön előadásában beszélt a helyi gyűjtésekről, a néprajz és oktatás helyi kapcsolódási pontjairól, a hon- és népismeret, a néprajzi ismeretek széles körű oktatásáról az alsónémedi Széchenyi István Általános iskolában. Ócsán Verbőcziné Erika mutatta be az Ócsai Tájházban végzett szakmai munkáját és a helyi gyűjtés eredményeit, a kiállított tárgyakat. Dabason Némethné Kozma Ilona kosárfonó beszélt a gyűjtéseiről, bemutatta a dabasi Kisgyerek Alapítvány kézműves tevékenységét, a műhelyt, eszköz- és tárgykészletét, a dabasi kézműveseket.

Kézműves-foglalkozás a táborban

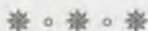
Informatikus technikus segítségével a rendezők az I. Tradíció Tábor napjainak tartalmát a lehető legtöbb képi és audió rögzítésével igyekeztek megoldani, hogy az előadások és beszélgetések, eszmecserek utólagosan megtekinthetők legyenek és egy közös felületre felkerüljenek, a résztvevők rendelkezésére álljanak később is. Az előadók és a résztvevők hozzájárulásai a tervek szerint – a szervezők lehetőségeihez és idejéhez mérten – elérhetőkké válnak elektronikus felületeken. Kérjük ezért az érdeklődőket, hogy időről időre látogassanak el az MNT hivatalos honlapjára (www.neprajzitarsasag.hu) és a Néprajzi Gyűjtők, valamint a Tradíció Pályázat című facebook-oldalakra, ahol anyagokat és tájékoztatást fokozatosan adnak közre a szervezők, Baksa Brigitta, Birinyi József és Paál Zsuzsanna.

Említésre méltó a program négy napja alatt zajló kapcsolatépítés lehetősége. A különböző országrészekből és szakmacsoportokból (tanár, kézműves, tanító, óvónő, középiskolai diák és egyéb szakember) érkező résztvevőket a néprajzi értékeink felfedezésének módszertani kérdései kapcsolták össze, miközben saját gyűjtő módszereiket csiszolhatták. A rendezvény kezdetén felkérték a résztvevőket, hogy fogalmazzák meg konkrét elvárásaikat a Tradíció Táborral kapcsolatosan. A negyedik napon tartott összesítésből és az ott elhangzott reflexiókból kiderült, hogy a gyűjtők tapasztalatokban igen gazdagon távoztak és sok segítséget kaptak a gyűjtőmunka folytatásához. A búcsúesti kvízzjáték vidámsága és felszabadultsága érzelmileg is összekovácsolta a társaságot. Paál Zsuzsanna, az MNT Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának elnöke megköszönte az aktív részvételt és tájékoztatásul elmondta zárszavában, hogy a II. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat 2013. szeptember végén–október közepén kerül meghirdetésre. A szükséges információk az MNT honlapján lesznek olvashatók: www.neprajzitarsasag.hu.

Az MNT tervei szerint a 2013-as tábor egy folyamat kezdetét jelenti. A II. Tradíció Pályázat 2014. májusi eredményhirdetését pedig 2014 nyarán a II. Tradíció Tábor követi majd.

Az egyhetes tábor megvalósulását az NKA támogatásával segítette elő.

PAÁL ZSUZSANNA

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Tudományos konferencia Lendván Bellosics Bálint tiszteletére

A szlovéniai Lendván került megrendezésre 2013. október 10-én a Bellosics Bálint életét és munkásságát bemutató konferencia, amely a kísérő ünnepségekkel együtt méltó alkalmat jelentett egy közel három évtizednyi, sajnálatosan fiatalon félbeszakadt életpálya felidézésére és értékelésére. A programokat a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség és a Lendvai Könyvtár szervezte, az előadásokra a Városháza épületében került sor.

A szlovén és magyar nyelven is elhangzott köszöntőket követően az első előadó, Göncz László (történész, parlamenti képviselő) *Alsólendva a dualizmus korában* című előadásában bemutatta a gyermek és ifjú Bellosics életében meghatározó település múltját. A hódoltság utáni újjáépítés és migráció erősen érintette a Lendva-vidéket és Alsólendvát is. A 19. században az Eszterházy-birtok és a helyi szőlőtermesztés biztosított megélhetést az itteniek számára. 1867 után a város a legnagyobb Zala megyei járás központja lett, ami számos új hivatal létrejöttével járt. A következő évtizedeket a pénzintézetek, egyesületek, helyi üzemek és munkalehetőségek gyarapodása, a kulturális infrastruktúra fejlesztése és általában véve a polgárosodás jellemezte. 1891-től rendezett tanácsú város, vasúttal, vásárokkal, szépülő városközponttal. Bár lélekszáma mindössze 2000 fő, a századfordulón Alsólendva volt a dél-zalai térség nyugati részének politikai, kulturális és gazdasági központja.

Halász Albert könyvtárigazgató, a konferencia szervezője tudományos kutatóként, előadóként is szerepelt, a megnyitót követően *Bellosics Bálint életének és munkásságának* legfontosabb mozzanatait ismertette meg a hallgatósággal. Bellosics Bálint 1867. október 10-én Rédicseken született, szüleinek később Alsólendván volt háza, édesapja ott is halt meg 1909-ben. Az apja által bérelt, Szombatfához közeli Nyakasháza-pusztán gyermek- és ifjúkorában meghatározó élményekben volt része. Budapesti és csáktornyai tanítóképző intézeti tanulmányai alapján elemi iskolai tanítói oklevelet, majd polgári iskolai és tanítóképző intézeti tanári képesítéseket is szerzett. Érdeklődése korán a néprajz felé fordult, amiben több tanárának is szerepe volt. Tanulmányait követően Alsólendvára tért haza, az általa vágyott Csáktornyán azonban nem tudott elhelyezkedni. 1892-től a bajai tanítóképző tanára, 1913-tól igazgatója. Néprajzi munkáját főállása mellett végezte. Életműve félbeszakadt, az első világháború idején egy vidéki népművelő útján megfázott és 1916. január 15-én tüdőgyulladásban halt meg.

Hála József *A magyar néprajztudomány Bellosics Bálint működése idején* címmel foglalta össze a korszak tudományos törekvéseit, s azoknak a tevé-

kenységét, akik példaértékű munkásságukkal és útmutató szerepükkel beírták magukat a magyar néprajztudomány történetébe. Ezt az időszakot fémjelzi többek között Kodály Zoltán, Bartók Béla, Herman Ottó, Jankó János, Zichy Jenő gróf, Réthy László, Herrmann Antal munkássága, *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben* című sorozat megjelenése, hazai néprajzi gyűjtések, külföldi expedíciók, és az 1896-ban megrendezett millenniumi kiállítás. Az 1889-ben Magyarországi Néprajzi Társaság néven megalakult Magyar Néprajzi Társaság napjainkig a néprajztudomány legfontosabb társadalmi egyesülete. Folyóirata, az *Ethnographia* a korabeli néprajzi tudományos élet legfontosabb fórumát és publikációs lehetőségét jelentette, Bellosics Bálint több közleménye is itt jelent meg.

*Király Ferenc szobrászművész (balról) és Halász Albert
Bellosics Bálint szobránál
(Fotó: Hála József)*

Székelyné Körösi Ilona (történész főmuzeológus, néprajzkutató) *Bellosics Bálint és kortársai* című előadásának első részében a kecskeméti Katona József Múzeumban található hagyatékról beszélt. A leszármazottak az 1980-as években adták át a múzeum számára Bellosics Bálint jegyzeteit, gyűjtőfüzeteit, rajzos feljegyzéseit; különlenyomatokat, újságcikkeket, kéziratokat. A Kecskeméten őrzött anyagban olyan, különlegesen értékes darab is található, mint a *Nyakasházi levél* rajzokkal illusztrált, eredeti példánya. A több mint ötezer

oldalnyi gyűjtemény a kutatók rendelkezésére áll. Ezután a hagyatéék legterjedelmesebb darabjáról, a *Kis Ethnographia* címmel tervezett néprajzi olvasókönyvről, annak szerkezetéről, tartalmáról és szerzőiről szolt. A kortársak – és szerzőtársak – közül kiemelte Madarassy László, Herman Ottó és Kada Elek munkásságát, kapcsolatukat, a gyűjtési módszereket, a rajz és a fényképezés szerepét a néprajzi gyűjtésben, valamint Bellosics Bálint kiváló rajzkészségét és sokoldalú illusztrációs tevékenységét.

Marx Mária (néprajzkutató, Göcseji Múzeum) *Mi az igazság?– Néprajzkutatók a zalai és vasi vendekről* címmel Gönczi Ferenc (1861–1948) néprajzkutató és Bellosics Bálint zalai, vend/szlovén néprajzi kutatásait és publikációit, valamint kettőjük vitáktól és feszültségektől sem mentes kapcsolatát mutatta be, illusztrációként számos rajzos publikációt prezentálva (pl. Bellosics Bálint rajza egy vend lakóházzal Az *Osztrák–Magyar Monarchia... Magyarország IV.* [Bp., 1896] kötetében).

Simon András egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék) *Szeretett Tanár Úr! Kedves Barátom!* című előadásában Herrmann Antal és Bellosics Bálint szakmai és emberi kapcsolatának alakulásáról beszélt Bellosics Bálint Herrmann Antalhoz írt levelei alapján. A dokumentumokat – Herrmann Antal hagyatékának részeként – a SZTE Egyetemi Könyvtára őrzi, a témával korábban Kulcsár Péterné, Köhegyi Mihály és Sztrinkó István foglalkozott. Herrmann Antal 1883-tól a budapesti Pedagogiumban Bellosics tanára, az *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* (1887–1907) szerkesztője, a Magyar Néprajzi Társaság egyik alapítója, titkára, kolozsvári és szegedi magántanár, fő kutatási területe Erdély, a magyarországi nemzetiségek és a cigányság volt. Az 1887–1913 között íródott levelek Bellosics Bálint kutatási beszámolóit mellett a kettőjük közti kapcsolat elmélyülésének is dokumentumai.

Silling István néprajzkutató *Bellosics Bálint dél-alföldi néprajzi kutatásai – A dél-alföldi nemzetiségi folklór és tárgyi néprajz kutatója, gyűjtésszervező* címmel adott átfogó képet a főállásban pedagógusként dolgozó néprajzi gyűjtő 1892-től végzett bácskai kutatásairól és publikációiról. Baja városát és a még élő népszokásokat a *Bajai Közlöny* és a *Vasárnapi Újság* hasábjain ismertette. Az *Ethnographia* 1899. évi 10. évfolyamában jelent meg *A délvidéki német babonák és szokások* című közleménye. *Magyarországi adatok a nyári napforduló ünnepéhez* címmel 1902-ben tette közzé életművének egyik legjelentősebb tanulmányát, amelyben európai párhuzamokkal vetette össze a Szent Iván-napi népszokásokat. Rövidesen napvilágot láttak a hazai szerbek néphitéhez kapcsolódó közlései. Borovszky Samu Bács-Bodrog vármegyét bemutató kötetében a magyarokról és a bunyevácokról szóló fejezetet írta. A sokácok tárgyi néprajzának témakörében a népi építkezés, a hombárok, a fejes guzsalyok és az öntött gyűrűk kutatása és sok illusztrációval történt bemutatása is Bellosics érdeme. A Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat mun-

káját kutatásaival és az *Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtéséhez* (Zombor, 1907) című kiadvánnyal is segítette.

Majdán János (Eötvös József Főiskola, Baja) prezentációjában *Bellosics Bálint bajai tevékenységét* mutatta be. 1892-től segédtanárként, 1897-től végleges kinevezéssel dolgozott a főiskolán. Végzettségét tekintve polgári iskolai és tanítóképző intézeti tanár volt, a főiskolán a magyar nyelv tanítása mellett internátusi feladatokat is ellátott. A néprajzi gyűjtőmunkába tanítványait is bevonta. *A gyermek a magyar néphagyományban – Adatok a magyar gyermek néprajzához* című írása akkoriban úttörő munkának számított. Intézeti munkája és társadalmi elfoglaltságai mellett részt vett a bajai felnőttképzésben, 1914 nyarán pedig Bajaszentistvánon és Sükösdön parasztlíceumot szervezett.

Mohos Mária egyetemi docens (PTE TTK Földrajzi Intézet) előadásában – *A táj Bellosics Bálint munkásságában* – a földrajzi tényezők meghatározó szerepét és Bellosics Bálint életének földrajzi tereit mutatta be. Szülőföldje a változatos felszínű zalai táj volt, a Lendva és a Kerka közt elterülő Hetés lakóinak gazdálkodását, népi kultúráját, hagyományait diákkorától kezdve kutatta. Munkahelye és lakóhelye a későbbiekben Baja volt, kutatásait a bácskai területeken, alföldi sík vidékeken végezte. Korábbi tapasztalatait az eltérő földrajzi térben is hasznosította, és rövid idő alatt eljutott a különböző nyelvű és kultúrájú népcsoportok megismeréséig és tudományos vizsgálataig. Az előadó a témához kapcsolódó művek közül kiemelte Bellosics Bálintnak *Az alsó-lendvai vásár* című írását, amely 1891-ben a *Vasárnapi Újságban* jelent meg, s amelyre a konferencia során többször is történt hivatkozás.

Kiss Gábor *Bellosics Bálint hagyatéka a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban* című előadása örömhírként hatott a hallgatóság, különösen a jelenlévő Bellosics-kutatók körében. Arról az eltűntnek hitt hagyatékról szólt, amelyet Bellosics Bálint leszármazottai négy évtizede a Zala Megyei Könyvtárnak adtak, később elveszett, majd 2012-ben megtalálták, ismét a könyvtárba került, és ma már kutatható. A rejtély megoldása és a kalandos sorsú hagyatéknak története röviden a következő. Fülöp István egykori könyvtárigazgató az 1950-es években létrehozta a könyvtár muzeális és Zala megyei történeti gyűjteményét. 1957-ben a forradalomban vállalt szerepe miatt félreállították, később munkatársként visszatért és olyan nagyszabású helytörténeti terveket álmodott, mint a *Göcseji Helikon* projekt. Az 1970-es években részt vett a Bellosics Bálintról szóló megemlékezések szervezésében, és átvette a hagyatékat. Nem sokkal ezután, 1975-ben meghalt, a feldolgozatlan helytörténeti anyagokat rokona, egy idős hölgy őrizte körmendi házában. Az ő halálát követően jelentették az örökösök az anyag otlétét. Mint Kiss Gábor elmondta, ezek a dokumentumok „nemcsak Bellosics Bálint életének és munkásságának jobb megismeréséhez segítenek hozzá, hanem megismerhetjük belőle egy olyan, nemzetiségi származású zalai család történetét is, amely a 19. század prosperitását kihasználva, tanulás és sikeres vállalkozások útján a magyar

középosztályba küzdötte fel magát, s még a harmadik generációjában is tudott kiemelkedő személyiségeket produkálni.”

A Bellosics Bálint munkásságát bemutató tudományos konferencia a professzionális szervezésnek köszönhetően méltó környezetben és magas színvonalon zajlott. A konferencia és a további programok beszédei, moderátori szövegei szlovén és magyar nyelven egyaránt elhangzottak, az előadók számára biztosították a szinkrontolmácsolás lehetőségét.

Az előadásokat követően került sor Bellosics Bálintnak a Zala György téri elhelyezett szobra (Király Ferenc szobrászművész alkotása) felavatására, majd a Színház- és Hangversenyeremben bemutatott, Bellosics Bálintról szóló kiállítás megnyitására, a szoboravatást is szervező Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség és a Lendvai Könyvtár rendezésében. Az ünnepség napjára a kiállítás anyagát bemutató, ízléses kivitelezésű kétnyelvű katalógus is megjelent Halász Albert tollából, a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség kiadásában és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával (Halász Albert: *Hommage à Bellosics Bálint. Bellosics Bálint mellszobrának avatása alkalmából. Ob odkritju doprsnega kipa Bálinta Bellosicsa. Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség. Madzarska samoupravna narodna skupnost občine Lendava. Lendva–Lendava, 2013).*

A lendvai megemlékezéseken részt vettek Bellosics Bálint leszármazottai, köztük az egyik dédunoka, Somos László, aki az 1980-as években a kecskeméti Katona József Múzeum számára adta át a hagyaték értékes dokumentumait.

SZÉKELYNÉ KÖRÖSI ILONA

Szücs Sándor emlékezete

**110 éve született Szücs Sándor, a „Háromföld” kutatója
(Karcag, 2013. október 10.)**

Korábban már hírt adtunk arról, hogy Szücs Sándor néprajzkutatóra, szépíróra, a „Háromföld” – a Nagysárrét, a Nagykunság és a Hajdúság, közelebbről a Hortobágy – kutatójára emlékezve 2012-ben és 2013-ban egy nagyszabású programsorozat valósult meg, mert 2012-ben 30 esztendeje volt annak, hogy eltávozott közülük, s ebben az évben ünnepeljük születése 110. évfordulóját. A programsorozat részeként 2013. október 10-én Karcag Város Önkormányzata, a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum és a Szücs Sándor Emlékbi-

zottság szervezésében a Polgármesteri Hivatal Dísztermében került sor arra az emlékkonferenciára, mely tisztelgés volt a település egykori múzeumigazgatója előtt is. Nagy Molnár Miklós a házigazda múzeum nevében köszöntötte a résztvevőket, majd felolvasta annak a Péter Lászlónak a levelét, aki Szűcs Sándort megelőzően volt a karcagi múzeum első, megbízott igazgatója, s aki idős kora miatt nem tudott részt venni a konferencián. Dobos László Karcag Város polgármestere köszöntőjében arra utalt, milyen fontos alakja volt Szűcs Sándor a karcagi múzeum történetének.

A konferencián – melynek levezető elnöke V. Szathmári Ibolya, a Szűcs Sándor Emlékbizottságának és a Magyar Néprajzi Társaság Tájékatató Díj Alapítványának Kuratóriumi elnöke volt – nyolc előadás hangzott el. A tematikát a szervezők úgy állították össze, hogy a mintegy 80 érdeklődő minél teljesebb képet kapjon a Szűcs Sándor-i életműről, szakmai munkásságáról, személyiségéről és emléke ápolásáról. A karcagi konferencia – melynek célja az volt, hogy rámutasson Szűcs Sándor munkássága valódi értékeire – egyben kiegészítője is volt annak a 2012. október 26-án Szűcs Sándor szülőfalujában, Biharnagybajomban megrendezett konferenciának, melyen Szűcs Sándor munkásságának kevésbé ismert területe – pl. a Sárréti Népfőiskola irányítása, megszervezése, levelezései – és a személyes visszaemlékezések kaptak a nagyobb hangsúlyt.

A karcagi konferencia első előadójától, Tóth Alberttől (Kisújszállás) A *tájfogalom értelmezésének időszerű kérdései* címmel hallhattunk előadást, mely bár nem közvetlenül Szűcs Sándorról szólt, választott tematikája nem állt távol az ünnepelttől, hiszen a debreceni egyetem történelem–földrajz szakán tanulva, majd a Földrajzi Intézet díjtalan gyakornokaként (1931–1934) már kialakult benne az a földrajzi–néprajzi szemlélet, a táj és népe egybenlátása, mely meghatározója volt egész munkásságának.

Nagy Molnár Miklós (Karcag) *Szűcs Sándor, a karcagi múzeum igazgatója* címmel szólt Szűcs Sándor múzeumigazgatói kinevezéséről, munkahelyi körülményeiről, sorra vette, mi mindent köszönhet neki a karcagi múzeum. Az 1952–1963 között eltöltött múzeumi évek alatt széles körű tárgyi és adattári gyűjtéssel újratemtette a II. világháborúban csaknem teljesen elpusztult gyűjteményt, széles körben megszerettette a múzeumot, mindemellett alkotói munkásságának egy igen termékeny korszaka is volt ez az időszak.

Szemkeő Endre (Budapest) *Szűcs Sándor kapcsolatai a Néprajzi Múzeummal* című előadásából megismerhettük, hogy a néprajzos szakma kiválóságai – a múzeum egykori munkatársai, önkéntes néprajzi gyűjtők – közül Szűcs Sándor kikkel és hogyan került kapcsolatba, milyen közös szakmai munkákban vettek részt, milyen szoros szakmai és kollegiális kapcsolat fűzte össze őket. A Néprajzi Múzeumhoz való kötődése kezdetben a múzeumi munkatársak személyén keresztül, majd „*egy központi rendelkezés nyomán a múzeum adattára részére leadandó munkahelyi adatgyűjtések, terepmunkáról való jelentések küldeményeiben testesült meg.*” Szűcs Sándor gyűjtéseinek egy

példányát rendszeresen megküldte a múzeumnak, ennek köszönhetően az itt őrzött kézirati anyag csaknem teljesen fedi Szűcs Sándor munkássága egészét.

Örsi Julianna (Túrkeve) *Szűcs Sándor szakmai elismertsége és olvasótábor*a című előadása élete, életműve és munkássága szakszerű és alapos bemutatását adta, mindehhez a püspökladányi Karacs Ferenc Múzeumban őrzött hagyatéki anyagot – annak is elsősorban a levelezéseit – vette alapul. Képet kaptunk Szűcs Sándor családi környezetéről, a biharnagybajomi létről, tudományos érdeklődése alakulásáról, gyűjtési módszereiről, a levelezéseiben is tükröződő széles körű kapcsolatrendszeréről, feldolgozásairól, könyvei ismertségének titkáról. Az előadás jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a néprajzos szakma részéről is egy reális, s az eddigieknél sokkal árnyaltabb kép alakuljon ki Szűcs Sándor munkásságáról.

Vajda Mária (Debrecen) *Népmesék, falucsúfolók Szűcs Sándor munkásságában* című előadása egy letűnt kor csodálatos emlékeit megjelenítve szólt folklorisztikai munkássága egy szűkebb területéről. A bevezetőben arról hallhattunk, milyen szerepe és alkalmi voltak Szűcs Sándor idején a mesemondásnak, a falucsúfolóknak, hiedelemmondáknak, megismerhettük legfőbb adatközlőit is. A falucsúfolók, melyek a települések tájféldrajzi, életmódbeli, nyelvjárási, társadalmi különbségbeli, erkölcsi stb. sajátosságait tükrözik, Szűcs Sándort egész pályája során foglalkoztatták, publikációiban is folyamatosan jelen voltak. Mesegyűjteményének megjelent kötete ugyanakkor már csak halála után, 1984-ben láthatott napvilágot *Madárkereső királyfiak* címmel.

Örsi Zsolt (Karcag) *Szűcs Sándor irodalomtörténeti érdeklődése* címmel a személyes ismeretség okán is szólt Szűcs Sándorról. Az Alföld Könyvek sorozatban az ő szerkesztésében jelent meg több kiadvány, köztük nem egy publikálatlan első közlés is. Szűcs Sándor szépíró is volt, ami természetes módon hordozta magában az irodalom szeretetét is. Az előadás sora vette, mik voltak azok a források, amiből munkáihoz meríthetett (paraszti versírók munkái, ponyvaregények stb.). Lejegyzései nélkül számos, helytörténetileg ismert költő munkássága maradt volna ismeretlen előttünk, képet kaptunk továbbá arról is, hogy a magasabb irodalom köréből kik hatottak rá, kik érdekelték őt leginkább.

Izgalmas kérdéskört feszegetett Balogh Jánosné Horváth Terézia (Budapest) *Szűcs Sándor a paraszti lét és az értelmiségi lét mezsgyéjén* című előadása. Szűcs Sándor néprajzkutató és szépíró lett, de közben a megélhetés miatt a családi gazdaságban mezőgazdasági tevékenységet is kellett folytatnia. „A különben is vívódó természetű férfi a csendes, de megrázkódtatásuktól mégsem mentes élete javát a görbeutcás szülőfaluja keretei között töltötte, ott vergődött a paraszti lét és az értelmiségi lét, a kétfajta munka között.” Legjobb barátjával, a püspökladányi Dorogi Mártonnal folytatott levelezéséből kitűnik, milyen teher volt számára a gazdasági munka, „*pokol számomra a nem nekem való dolog*”, sajnálta, hogy mennyire kevés idő jut arra, amit igazán szeret, azaz a gyűjtésekre és a feldolgozó munkára. Az előadásból meg-

ismerhettük a portát, ahol Szűcs Sándor egész életét leélte, nyomon követhettük annak átépítési folyamatait, s azt is, hogy Szűcs Sándor időszakában az átalakítás hogyan szolgálta egyre inkább az értelmiségi foglalkozást folytató életmódot (pl. könyves kamra kialakítása).

Nemes-Lajsz Julianna (Biharnagybajom) *Szűcs Sándor emlékezete Biharnagybajomban* címmel megtartott előadásából megtudhattuk, mi mindent vállalt fel a szülőfalu, Biharnagybajom a Szűcs Sándor-i életmű ápolásából, széles körű megismertetéséből. A kettős évforduló kapcsán a helyi önkormányzat *posztumusz díszpolgári kitüntetés*et adományozott Szűcs Sándornak. Az elhangzott programok és rendezvények azonban nemcsak az évforduló kapcsán szerveződtek, hanem egy gondosan megtervezett, évente visszatérő, tudatos vállalásai a településnek, mellyel példát adnak mások számára is abban, hogyan viszonyuljunk helyi értékeinkhez, hagyományainkhoz.

Az előadások elhangzása után került sor a Tájékutató Díj Alapítvány 2012. évi díja átadására. A kuratórium a *Szűcs Sándor Tájékutató Díjat*, melyet a konferencia két előadója – Örsi Julianna és Vajda Mária – korábban már megkapott, most Nemes-Lajsz Juliannának, a biharnagybajomi Szűcs Sándor Általános Művelődési Központ munkatársának ítélte oda. A kitüntetési javaslatban megfogalmazódott az, hogy a Tájékutató Díj Alapítvány eddigi odaítélt díjaival Szűcs Sándor kedvelt kutatási területe, a Háromföld kutatásában kiemelkedő eredményeket elért kollegák munkáját ismerte el és segítette. Most ettől a gyakorlattól kissé eltérően olyan személynek javasolják a díjat, aki abban tett sokat, hogy Biharnagybajomban – Szűcs Sándor szülőföldjén – és térségében ne menjen feledésbe a néprajzkutató, szépíró emléke és munkássága.

A konferencia zárásaként a résztvevők a Györffy István Nagykun Múzeumban megtekintették a Szűcs Sándor évfordulóra készült *Földközelen – 110 éve született Szűcs Sándor, a „Háromföld krónikása”* című időszaki vándorkiállítást, valamint a karcagi múzeum nemrég átadott, *A kunok öröksége – Népélet a Nagykunságban* című állandó kiállítást.

A karcagi konferencia a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollegiuma támogatásával valósulhatott meg, a rendezvény felett Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszter vállalt fővédnökséget.

Az évfordulós megemlékezések sorában a 110. születésnapon, 2013. október 23-án Biharnagybajomban, a Szűcs Sándor Általános Művelődési Központban nyílt meg a *Földközelen...* című vándorkiállítás, melynek végső helye a Szűcs Sándor Emlékházban lesz. Ezzel végére ért az a kétesztendő program sorozat, melyet tisztelői a „Háromföld” kutatójának és tudósának, a pusztá egyik utolsó krónikásának, Szűcs Sándornak szenteltek. A kettős évforduló során megvalósult programok, rendezvények összesítőjét és a konferenciák, emlékülések anyagát a szervezők egy kiadványban tervezik megjelentetni.

Tájház vagy emlékház? Gondolatok Szűcs Sándor egykori otthonával kapcsolatban

Néhány éve foglalkozom Szűcs Sándor pályájának kutatásával a Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor munkaterve keretében, melynek vezetője Tóth Albert. A jelen írás közvetlen alapja egy elhangzott előadásom: *Szűcs Sándor a paraszti lét és az értelmiségi lét mezsgyéjén.*¹ A kérdést több szempontból vizsgáltam, amelyek közül csupán az egyik volt a szülő- és lakóháza alakulásának figyelemmel kísérése. Jelen írásom egyetlen gondolatra épül, azt fejtí ki alaposabban: hogyan tükröződött Szűcs kettős életformája a *lakókörnyezetében*?

Szűcs Sándor (jobbra) barátjával, Dorogi Mártonnal a bajomi ház előtt
(Fotó: Vargha László)

Témámhoz fontos adalékokat juttatott szervezőként Örsi Julianna és Lajsz Julianna, konkrét közreműködőként Gyügyei Katalin, Péter Imre és Nagy Molnár Miklós, valamint a püspökladányi Karacs Ferenc Múzeum. A Dorogi Márton-hagyatékban őrzött Szűcs-leveleket és fotókat a Dorogi-utódok készítették elő és adták át felhasználásra. Köszönöm mindnyájuk segítségét és az

¹ A Karcagon 2013. október 10-én lezajlott emlékkonferencia címe: *110 éve született Szűcs Sándor, a „Háromföld” kutatója.*

időközben elhunyt Oláh Józsefné Szász Ilona együttműködését a korábbi munkálatokban.²

Szücs Sándor élete javát a görbeutcás szülőfaluja, Biharnagybajom kereitei között volt *kénytelen* tölteni. Noha *szívesen is* élt kutatóterepe, a Sárrét kellős közepében.³ Diplomája megszerzése után néprajzkutató és szépíró lett, de amellett mezőgazdasági tevékenységet is kellett folytatnia. Egyrészt családi körülményei ezt kívánták tőle, másrészt mivel csak bizonyos életszakaszaiban volt értelmiségi állása, megbízatása, annak hiányában a saját megélhetését is csak a gazdaságukban biztosíthatta. A Zöldfa utcai szülői házban és udvarban vergődött a kétféle életforma határán. Beteges, gyenge volt gyermekként is.⁴ Felnőttként maga vallotta leveleiben, hogy nem bírja „*fizikailag kitartóan*” a földműves munkát,⁵ nem neki való „*a földműveléssel járó nehéz fizikai munka*”.⁶

Működésének szűkebb kerete, paraszti létének és értelmiségi létének közös színtere volt a „*holdat is meghaladó*” területű, „*faluszéli nagyporta*”, és az ott álló „*fehér falú, nádfedeles*” ház, amely a 20. sz. elejéig a falu lakóépületei sorában a 643. számot viselte. A ház eleje nem az utcára, hanem az udvarra néz, ott van a bejárata.

Szücs Lajos és családja lakóhelye 1903-ban, amikor Sándor megszületett, még egyszerű háromosztatú *parasztház* volt, „*fa oszlopú tornáccal*” (1. rajz. A tartóelemek a későbbi fényképeken szögletes keresztmetszetűek, azok helyes neve pillér).

1906-ban, amikor Sándor hároméves volt, nagy átalakítás történt (2. rajz, amelyen azonban a később tárgyalt 1963-as kiegészítés is rajta van). Az „*oszlopos ház elejét végig befalazták, a pítar szélességében a falat kivitték az új síkba, így megnagyobbítva azt, s lehetővé téve, hogy a lerekesztett két kamrába innen legyen bejárás. – A nagyház felőli végéhez építettek még egy szobát, melynek elhelyezkedéséből adódott a végső szoba neve. Ide ajtót vágtak [...]*”

² Egy addig föltáratlan forráscsoportból indultunk ki. Első feldolgozásunk: Balogh Jánosné Horváth Terézia–Oláh Józsefné Szász Ilona: „Igaz barátságoknak és szíves szeretetnek tükröze”. Szücs Sándor levelei Dorogi Mártonhoz. In Balogh Jánosné Horváth Terézia és Oláh Józsefné Szász Ilona (szerk.): *Szücs Sándor és Dorogi Márton barátsága*. Kisújszállás, 2012. 17–98.

³ Jelen írásom több helyén rövid részleteket idézek 1973-as önéletrírásából, az alábbi kiadás alapján. Szücs Sándor: *A puszta utolsó krónikása*. 2. kiadás. Túrkeve, 2012. 14–21.

⁴ Gyügyei Katalin szíves szóbeli közlése.

⁵ 1950-ben vagy 1951-ben hozzá írott leveléből idéz Balassa Iván: Szücs Sándor az etnográfus. In Balassa Iván–Kaposvári Gyula–Selmeczi László (szerk.): *Szolnok megyei múzeumi évkönyv*. Solnok, 1973. 17.

⁶ Legjobb barátjához, Dorogi Márton püspökladányi néptanító és néprajzkutatóhoz 1951. november 9-én írt levélrészletét már publikáltam. Balogh Jánosné Horváth Terézia: Szücs Sándor és a karcagi múzeum. Szemelvények Dorogi Mártonhoz írt leveleiből. In *Jászkunság – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület Évkönyve* 1. 2013. 137.

A végső szobához is oszlopos tornácot csatlakoztattak, melyet házvíginek neveznek.⁷ Erről az új szobáról valószínűleg már akkor ajtó nyílt a tornácra. A szobát azért építtette „a művészetkedvelő Szűcs Lajos, hogy ne zavarják, ha olvasni, verset írni vagy éppen hegedülni van kedve. Itt rögzítette írásba megfigyeléseit, melyet a kertjében virágzó szőlőn és gyümölcsösön végzett.”⁸ Ő is túllépett tehát az egyszerű paraszti szinten, de az ő, mondhatni dolgozószobája még elsősorban a paraszti, mezőgazdasági munkáját szolgálta ki, csak kisebb részben volt értelmiségi tevékenység színtere. „Sokat olvasott, tapasztalatait feljegyezte, kis könyvtára volt Szűcs Sándor első olvasmánya.”⁹ „A végső szoba szélességében, a speiz végébe külső bejárattal egy kis kamrát építettek, amelyet” – egy 1973-as publikáció szerint – „jelenleg könyves kamarának használnak.”¹⁰ Feltételezem, hogy 1906-ban és Szűcs Lajos haláláig is (1911) még gazdasági célú lehetett az a kamra is. Vélhetően azért nyílik kívülről az ajtaja, mert közvetlenül az udvarról hordtak be oda terményt. Könyvtároló funkciót évtizedekkel később nyerhetett, föltehetően azért tette Szűcs zárójelbe a 2. rajzon a „könyves” jelzöt.

Az így kibővített ház elnyerte a „hosszú és széles” jelzöt, mellyel Szűcs Sándor illetve később. Szakszerű megfogalmazással „kétsoros alaprajzú kisenemesi ház” képét vette föl.¹¹ Kúria-jelleget kölcsönöz neki a középtornác, amely szintén a 20. század elején került a ház elejére. Ez az – akkor még valószínűleg fából készült – „négy oszlopon álló” ún. kiugró az alapszerkezetében emlékeztet a kocsi felhajtókra, amelyeket a korábban épült barokk kastélyokhoz utólag, a 19. sz. során illesztettek. A Szűcs-házon ez csak gyalogos bejáratot szolgáltat mindkét oldalról, a gyalogost védi az időjárás okozta kellemetlenségektől addig, míg a házba/pitvarba esetleges várakozás után be nem jut. De a paraszti igénytelenségen túlmutat ez az épületelem.

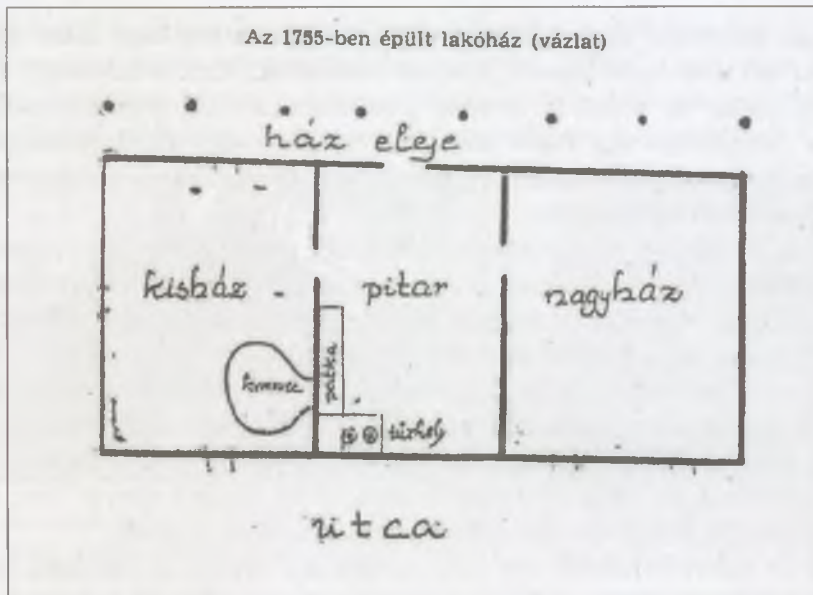
⁷ Bellon Tibor: Egy bajomi kisenemesi porta élete. In Dankó Imre (szerk.): *Bajomi krónika. Néprajzi és helytörténeti antológia Szűcs Sándor 70. születésnapjára*. Biharnagybajom, 1973. 115. – Péter Imre szíves levéلبeli közlése szerint az 1–2. rajz 1972-ben már kész volt, és Bellon Tibor publikálta először ebben a dolgozatában.

⁸ Bellon Tibor: Egy bajomi kisenemesi porta élete. In Dankó Imre (szerk.): *Bajomi krónika. Néprajzi és helytörténeti antológia Szűcs Sándor 70. születésnapjára*. Biharnagybajom, 1973. 116.

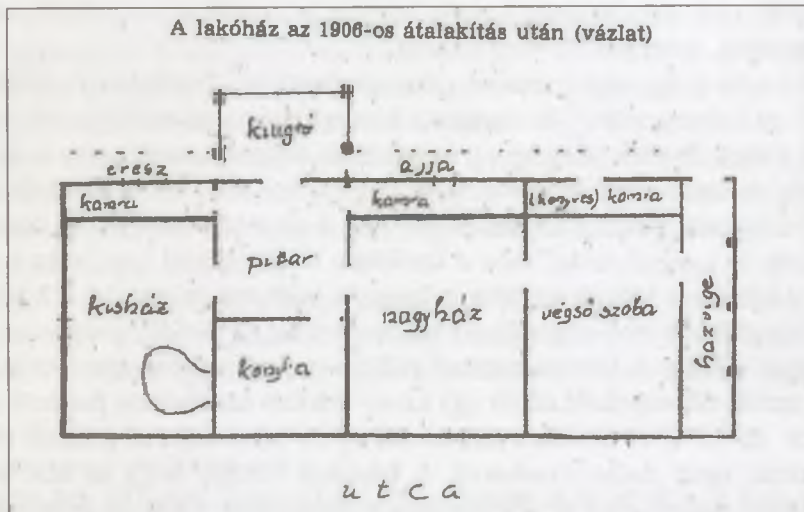
⁹ Balassa Iván: Szűcs Sándor az etnográfus. In Balassa Iván–Kaposvári Gyula–Selmeczi László (szerk.): *Szolnok megyei múzeumi évkönyv*. Solnok, 1973. 15.

¹⁰ Bellon Tibor: Egy bajomi kisenemesi porta élete. In Dankó Imre (szerk.): *Bajomi krónika. Néprajzi és helytörténeti antológia Szűcs Sándor 70. születésnapjára*. Biharnagybajom, 1973. 116.

¹¹ Ezt a kifejezést alkalmazza Dám László: Biharnagybajom települése és népi építészete. In Ujváry Zoltán (szerk.): *Biharnagybajom története és néprajza*. Debrecen, 1992. 290–291.

1. rajz

2. rajz

Miután özvegy édesanyja taníttatta, a fiatal Szűcs Sándor megpróbálta elhagyni ezt a házat, ezt a falut. Akkoriban, a két világháború között azonban sok volt az állástalan diplomás. Szűcs 1930-ban, debreceni tanulmányai végeztével az ottani egyetemen díjtalan gyakornokként tudott csak értelmiségi életet kezdeni. Otthon viszont szükség volt a gazdaságukban férfikézre. 1934 közepén vissza kellett térnie a paraszti életbe. Amellett néprajzi munkásságot is folytatott a házukban, amely akkor már a Petőfi utca 28. számot viselte. A Debrecenben megszokott dolgozószobát valamiképp pótolni igyekeztek a

házukban, ha rendes íróasztalra nem is jutott. Feltehetően csak ekkor rendezték be az udvarról nyíló kamrát „könyves kamrának”. Erre a helyiségre vonatkozhat a „cella” és benne az „írópad”, valamint „a világ legkisebb dolgozószobája” megjelölés egy 1934. szeptemberi, illetve egy 1939. júniusi baráti levélben.¹² A parasztház akkor még nem bővült, de egy helyiségét átszervezték az értelmiségi életmód céljára.

1942-ből maradt fenn a három legkorábbi ismert fénykép a szépen művelt kertben álló házról. Ezekon a tornácok láthatóan a növénytermesztést, a gazdálkodást szolgálják. Leeresztett tetejüket és az „eresz ajját” cserép födi, maga a háztető nagyrészt náddal fedett.

Az 1940-es évek második felében sikerült innen hosszabb időre szabadulnia Szűcsnek, és szívvel-lélekkel értelmiségi feladatoknak élhetett a falujával szomszédos Bihartordán, a Sárréti Népfőiskolán. 1949 elején azonban nagy csalódással ért véget ez a megbízatása. Újra „bajomi remete” lett, a családi gazdaságba kellett visszavonulnia politikai mellőzése miatt.

Pár év múlva kezdődött egy szép, termékeny időszak az életében, amikor tíz évig, 1952-től 1962 végéig a karcagi múzeum élén végezhetette kedves szakmai munkáját. Onnan hatvanévesen nyugdíjba vonult, de otthon, az akkor már Petőfi utca 4-es számot kapott házban is igyekezett folytatni néprajzi tevékenységét, noha sok tényező gátolta.

1963-ban a házvégi tornácot „téglaoszlopokra” (szabatosan: pillérekre) „vették” és beüvegezték.¹³ Bizonyára a karcagi múzeumi irodáját volt hivatva pótolni Szűcs Sándor szegényes megoldású dolgozószobája, ez a keskeny üvegezett veranda. Nem lehet véletlen, hogy akkor alakították ki, amikor végleg hazaköltözött a szakmai „kelléktárával”, s azt a házban nyilván nem tudta elhelyezni. A „végső szoba”-hoz a korábban megvolt ajtó kapcsolta a verandát, de a ház eleje felé az udvarra is hagytak kijáratot, bizonyára a könyveket tároló kamra könnyebb elérhetésére. A parasztház egy önálló értelmiségi célú helyiséggel bővült. A fehérre meszelt pillérű veranda elvette a helyet a korábban ott tartott növényektől, tehát egy kicsit hátrébb szorította a paraszti munka színterét. Az 1970-es években számos külső és belső felvétel készült erről az elkülönített, igazi dolgozószobáról. A képeken látszik, hogy az alsó két sor ablakszemét takaró vitrázs akadályozza a betekintést. Csak az íróasztal előtt lóg teljes függöny. Nyáridőben a két felső ablakszemsort is függöny fedte, nyilván a meleg és a túl erős napfény ellen.¹⁴ Télen is ott dolgozott Szűcs, és

¹² Dorogi Mártonhoz írt, eddig publikálatlan levélrészletek 1934. szeptember 6-áról, illetve 1939. június 2-áról.

¹³ Bellon Tibor: Egy bajomi kisnemesi porta élete. In Dankó Imre (szerk.): *Bajomi krónika. Néprajzi és helytörténeti antológia Szűcs Sándor 70. születésnapjára*. Biharnagybajom, 1973. 115.

¹⁴ Nyári kép 1972-ből. Balassa Iván: Szűcs Sándor az etnográfus. In Balassa Iván-Kaposvári Gyula–Selmeczi László (szerk.): *Szolnok megyei múzeumi évkönyv*. Solnok, 1973. 14.

bizony fázott a fűthetetlen helyiségben. Olyankor a derekára pokrócot csavart,¹⁵ vagy a zakója alá prémbéléses bekecsket öltött.¹⁶ Gyakorlata volt az alkalmazkodásban, hiszen a múzeumi dolgozószobákban és raktárakban is „rossz fűtés és nagy hideg helyiségek” jellemezték munkakörnyezetét.¹⁷

1963-ban épült üveges veranda, amely a nyugdíjas Szűcs Sándor dolgozószobája volt (Fotó: Bellon Tibor; Györfly István Nagykun Múzeum, ltsz. 3863 és 3837)

Az önálló dolgozószoba kialakításakor elkülönült a két funkció: a „könyves kamra” már nem volt többé írószoba, hanem csak könyvtár, hiszen Szűcs Sándor könyveinek száma is erősen gyarapodhatott, amikor karcagi munkahelyét odahagyta. Feleségének unokaöccse, egyúttal keresztfia (akinek házasságuk révén „fogadott keresztapja” lett Szűcs) – visszaemlékezve gyermekkori nagybajomi nyaralásaira az 1960-as években – így írta le ezt a helyiséget: „Az udvarról nyílt egy szoba, pontosabban a régi ereszből lefalazott kis szoba volt, hosszában a ház oldalán, egyik felén [...] ez volt a könyvtár. A bejáratnál szemben könyvespolc tele könyvekkel, egy »sámlia« mely éppen elfért keresztben a polc és a fal között.”¹⁸

1963-ra vonatkozhat a megállapítás: „A pítar elé az átalakításkor négy oszlopon álló kiugró építettek, melynek cserép a teteje, körbeveszi deszka könyöklő.”¹⁹ Akkor épülhetett az enyhén profilozva fűrészelt szélű deszkából

¹⁵ Februári kép 1972-ből. Balassa Iván: Szűcs Sándor az etnográfus. In Balassa Iván–Kaposvári Gyula–Selmeczi László (szerk.): *Szolnok megyei múzeumi évkönyv*. Szolnok, 1973. 26.

¹⁶ Péter Imre közöletlen színes diája 1975 novemberéből. Köszönöm, hogy a 2013-as karcagi előadásom illusztrálására földolgozta.

¹⁷ Dorogi Mártonhoz 1953. március 17-én írt levelét már publikáltam. Balogh Jánosné Horváth Terézia: Szűcs Sándor és a karcagi múzeum. Szemelvények Dorogi Mártonhoz írt leveleiből. In *Jászkunság – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület Évkönyve* 1. 2013. 138, 143.

¹⁸ Aszalós Sándor: Biharnagybajom. *Bajomi Hírlevél* III. (2007) 8. sz. augusztus, p. 6.

¹⁹ Bellon Tibor: Egy bajomi kismemesi porta élete. In Dankó Imre (szerk.): *Bajomi krónika. Néprajzi és helytörténeti antológia Szűcs Sándor 70. születésnapjára*. Biharnagybajom, 1973. 115.

álló mellvéd, ami a 19. század végétől „a Sárrétre oly jellemző fa kiegészítők”²⁰ közé sorolható épületelem. Elképzelhető, hogy az addig még „faoszlopos” középtornácot egy stílusba akarták hozni a házvégi üvegezett tornáccal, és azért alakították ki így. Egy 1966-os fényképen²¹ már téglából épített és fehérre meszelt négy pillér tartotta a középtornác cserépfedelét, többé nem fadorongok. Teteje egyik szélének mentén bádogeresz futott. A tető csücskén kakas formájú kúpcserépdísz is megörökítettek a felvételek. Ilyen a korábbi fotókon még nem volt. A tetőgerincen álló kakast országszerte szerencsehozónak és a ház védelmezőjének tekintették. Az éberség szimbólumának számított, különösen, ha arról volt szó, hogy távol tartsa a tüzet a háztól és az udvartól. A Petőfi utca 4-es számú ház, amint Biharnagybajomban régi szokás volt, „nem az utcafrontra épült ki, hanem jóval bentebb a telek belsejébe.”²² Szűcs Sándor szavai szerint „a tűztől, a gyújtogatóktól őrizkedtek ezáltal; régen a haragosok gyújtogatással álltak bosszút, üszköt dugtak az ereszbe.”²³ A hajdan ott nyaralt rokon leírta: „általában kint ebédeltünk a kiugróban, ahogy a megszélesített ereszből egy jó terület olyan szárnyként kiugrott a ház külső homlokzati síkjából, fedett volt az is, pont egy asztal fért el ott és körülötte lóca. [...]. Keresztapa ekkor mindig jó kedvvel mondott el egy-egy kis történetet a betyárokról, pandúrokról, bujdosó honvédekről, a halászkörről, pákászkörről, a nádi emberekről, táltosokról és a környék híres eseményeiről.”²⁴

Polgári szerepet, úri nyaraló jelleget kapott tehát a fedett bejárat. Az 1978-as képen lóca csak (két vagy) három oldalról veszi körül az asztalt, baloldalt támlásszékek állnak mellette.

Miután családjának tagjai sorra meghaltak, egyedül Szűcs Sándor lakott a házban, majd Debrecenben, kórházban elhunyt ő is, 1982-ben. A Petőfi utca 4. lakatlan maradt. Aztán ki is ürítették az épületet avatatlan kezek.

Szűcs Sándor a házát falujára hagyta azzal a kikötéssel, hogy közgyűjteményt helyezzenek el benne, mely a sárréti közművelődés ügyét szolgálja. Bellon Tibor népiépítészet-szakértő óhajának megfelelően már 1977-ben műemlékké nyilvánították a házat.²⁵ A község kezelésbe vette, kegyelettel gondozta. Fölmerült a kérdés, hogy *tájházként őrizték-e meg, avagy emlékházként?*

²⁰ Kolozsvári István: Népi építészeti emlékeink esélyei és lehetőségei. Tájházak Biharban. *A Bihari Múzeum Évkönyve X–XI.* (2006) 178–179.

²¹ Bellon Tibor felvétele a karcagi Györfly István Múzeum fotótárában, ltsz. 2458.

²² Bellon Tibor: Egy bajomi kisnemesi porta élete. In Dankó Imre (szerk.): *Bajomi krónika – néprajzi és helytörténeti antológia Szűcs Sándor 70. születésnapjára.* Biharnagybajom, 1973. 114.

²³ Szűcs Sándor: *A puszta utolsó krónikása.* 2. kiadás. Túrkeve, 2012. 212.

²⁴ Aszalós Sándor: Biharnagybajom. *Bajomi Hírlevél* III. (2007) 8. sz. augusztus, p. 7.

²⁵ A bajomi ház utóéletének adalékai az alábbi dolgozatból valók. Kolozsvári István: Népi építészeti emlékeink esélyei és lehetőségei. Tájházak Biharban. *A Bihari Múzeum Évkönyve X–XI.* (2006) 190–192. A következő, 193–194. oldalakon a szerző bemutatja a biharugrai paraszti-értelmiségi emlékhelyet, a Szabó Pál Irodalmi Em-

*Az átalakított középtornác (balra), ahol Szűcs Sándor
Örsi Juliannával és Korkes Zsuzsával beszélget 1973-ban
(Fotó: Bellon Tibor; Györfly István Nagykun Múzeum, ltsz. 3856 és 8896)*

Tájház azért lehetne az épület, mert a község legrégebbi lakóházának vélik. Az utóbbi évtizedek alakításai egyrészt azt célozták, hogy a hajdani *parasztházat* (1755–1906 közti állapot) vagy az 1906-ban kialakított *kisnemesi házat* állítsák vissza. Gyakorlatilag lehetetlen még az utóbbi változat rekonstruálása is. A műemléki helyreállítást 1994-ben végezték el, olyképpen, hogy csak kiugró tornác van, de házvégi tornác nincsen. Sohasem volt ilyen a ház, amikor még lakták. Ha van középtornác, akkor a ház végénél is kellene lennie tornácnak, és ajtó vezessen oda a jelenlegi ablak helyett, akárcsak 1942-ben. A középtornác jelen kerítése olyan új megoldás, amilyen 1982 előtt nem volt (lásd az utolsó képen). A háztetőn hasonló arányban kellene szerepelnie cserépnek és nádnek, mint egykor. Kerüljön vissza a cserépkakas, környékbeli fazekasok el tudják készíteni.

Szűcs Sándor Emlékház néven mutogatják az épületet az érdeklődő idelátogatóknak, és ünnepi alkalmakkor a hagyományápoló helybelieknek. Jelen állapotában azonban kevés olyan elemet tartalmaz, ami valóban Szűcs Sándor mint ott lakó egyéniségére emlékeztet.

Igazán „személyes emlékház” akkor lehetne a Petőfi utca 4., ha tükrözné, hogy lakója kétféle életforma határán „egyensúlyozott”. *Ahhoz, hogy utaljon a paraszti létre is és az értelmiségi létre is, leghelyesebb lenne, ha az 1970 körüli alakot mutatná az épület.* Ha ott lenne a beüvegezett veranda mint dolgozószoba. Berendezésére legalább néhány tárgytypus adakozásból beszerezhető és jelzésszerűen kiállítandó lenne: az ablakokon az eredetihez hasonló függönyök, korabeli írógép alacsony asztalon, népi hímzés egy kecskelábú asztalon, szürgallér a falon, cserépedények, falitérkép, thonet-szék horgolt kerek terítővel, a Szűcs Sándorné Nagy Erzsébet Berta által szalmaszálakból ragasztott faliképek, ahogyan fényképek megörökítették. Ha a kamrák közül az lenne látogatható, amelyik könyvtárként szolgált. Rekonstruálható lenne a polc és a

lékházat. Úgy vélem, ez követendő példa lehetne Szűcs Sándor házának ideális visszaalakításához.

sámli. Olyan könyveket kellene oda tenni, amelyek 1970 előtt jelentek meg és a legnagyobb valószínűséggel Szűcs Sándornak megvoltak. Elsősorban saját írásainak egy-egy példányát.

Szűcs Sándor lakóháza 2013-ban
(Fotó: Gyügyei Katalin)

Mindezek nem jelentenek nagy költséget. A helybeliek és környékeliek bizonyára sok mindent elő tudnak teremteni természetben. Élnek még szemtanúk, feltárhatók további egykorú fényképek is, mindezek segíthetnek a hiteles visszaállításban. Ismerem annyira a község aktivistáit, hogy bízom ennek a megvalósulásában!

BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH TERÉZIA

Emlékezés Kálmán Bélára, születésének centenáriuma alkalmából

Tisztelt Osztály! Kedves Vendégeink! Hölgyeim és Uraim!*

Kálmán Béla akadémikus, debreceni nyelvészprofesszor, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának rendes tagja száz évvel ezelőtt, 1913. feb-

* Elhangzott 2013. május 9-én az MTA Székházának Felolvasótermében megrendezett Kálmán Béla-emlékülésen.

ruár 28-án született Lakompakon, Sopron megyében (mai Burgenland, Őrvidék). Ezen születési évforduló alkalmából az I. osztály idei közgyűlési ülészakát, a mai délutánt az ő emlékének szenteli. 1997. augusztus 22-én hunyt el Debrecenben, hosszú, munkás életének 85. esztendejében. Osztályunk régebben megválasztott tagjai még jól emlékeznek rá. (Kötelességtudón eljár az osztály üléseire, amíg egészsége engedte.) Az újabb tagtársak között és a hallgatóság soraiban talán olyanok is akadnak, akik nem ismerhették őt személyesen.

Én magam 1958-ban, elsőéves gólyaként ismertem meg Kálmán Béla professzor urat, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának az év végén leköszönő dékánját. Előbb ismertem meg nevét és kéz alá írását, mint őt magát, minthogy az ő aláírása hitelesítette az egyetemi felvételemről szóló hivatalos értesítést, amit kari dékánként írt alá, s amit nyár közepén kézbesített a Magyar Posta. Ma is őrzöm azt a papírt és látom lelki szememmel kalligrafikus írását, betűinek szépségét. A debreceni bölcsészkar professzori karát már az évnnyitón láthattuk, de eleinte csupán szakunk tanárait hallgattuk, ismertük meg tantermi előadásaik, meg az előttünk járó évfolyamok közlései révén. A Néprajzi Intézet szomszédos volt a Magyar Nyelvtudományi Intézettel és a Finnugor Tanszékkal, ahol akkoriban Kálmán Béla és Papp István professzor urak vezették a szervezett munkát. Ilyenformán minden néprajzos hallgató ismerte a nyelvész tanszékek teljes tanári gárdáját és nagy tisztelettel köszönt, halkította le a hangját, amikor a folyosón meglátta őket közeledni. Kálmán Béla rendszeresen megjelent a Néprajzi Tanszék „Béla-napi ünnepein” is, amit a néprajz szakos hallgatók egy csoportja szervezett Gunda Béla tanszékvezető tiszteletére. Az est első felében magnóra felvett műsort hallgatott meg a névnapozó közönség, melynek központi tematikáját Gunda Béla „irodalmi munkásságából” merítettük. Ifjúsági és irodalmi lapokban publikált verseit adtuk elő nagy átéléssel, karikírozó éllel, amin a Szerző mulatott a legjobban. Büszkén idézte fel, hogy pl. az *Elbuksz Európa* című költeményét, milyen sokan dicsérték meg 1932 tájékán, amikor az *Erdélyi Helikon*ban megjelent. Kálmán Béla, Jausz Béla (a neveléstudomány doktora, akkoriban az egyetem rektora), Sulán Béla (a nyelvtudomány doktora, szlavista és következő rektor) „alanyi jogon” vett részt a Béla napi mulatságokon. Herman József a romanisztika, Haraszthy Árpád a botanika professzora, mint „tiszteletbeli Béla” járt el ezekre az évente ismétlődő hangulatos rendezvényekre. Azokon az esteken mi emberközelbe kerülhattünk tisztelt professzorainkkal, mert hallottuk őket tréfálkozni és kacagni, olykor még táncolni is láttuk, a kabarét követő magnózene ütemére.

Kálmán Béla – aki 1936-ban az Eötvös Kollégium tagjaként a budapesti egyetemen magyar–francia szakos tanári diplomát, 1938-ban pedig bölcsész-doktorátust szerzett – fiatal korától kapcsolódott a néprajzkutatáshoz és a néprajzhoz. 1939–1944 között Érsekújváron gimnázium tanár, tagja a Kiszáldokutató Intézetnek, a fővárosban megjelentetik *A bősárányi gyékényszövés és szókincse* címen írott mintaszerű értekezését. Mindmáig ezt tekintjük a

legalaposabb monográfiának a Hanság jellegzetes háziiparáról és szókincséről. Az érsekújvári intézetet tanítványaimmal egymás között a „Bélák intézete” néven emlegetünk, minthogy Kálmán Béla mellett a kitűnő régész, Szőke Béla (aki a Hampel József által szlávnak vélt honfoglalás kori temetőben felfedezte a magyar köznép temetőit) és a szlavista nyelvész, a cseh–magyar nyelvi érintkezéseket feltáró Sulán Béla működtette. Kis csoportjuk támogatta az etnográfus Fél Edit kisalföldi, főként Martoson végzett gyűjtőmunkáját és – nem mellesleg – megjelentette a *Kisalföldi Közlemények* sorozatát is. Debreceni professzorsága idején Kálmán Béla és Sulán Béla egyaránt szívesen emlékezett vissza az érsekújvári évekre.

Kálmán Béla érdeklődése a magyar nyelvjárások iránt a későbbi évtizedekben is megmaradt, amit az én szememben nem is *A mai magyar nyelvjárások* címen már 1951-ben megjelent, egyetemi hallgatók számára írott és még számos kiadást megélt, kitűnő tankönyve, hanem *A magyar nyelvjárások atlasza* terepmunkájában, fáradságos gyűjtőmunkájában vállalt közreműködése fejez ki igazán.

Személyes emlékem, hogy 1965 kora őszén egész napos kirándulást tettünk Kálmán professzor úrral Debrecenből a Hortobágyra, hogy Toivo Lyy neves finn írónak, költőnek megmutassuk a pusztát, a szürke gulyát, a ménest és a rackajuhok nyájait, no meg a nádból épült vasalót, kontyos kunyhót, a nádból épült karámokat, a birkák hodályait és egyebeket. Kálmán professzor úr fáradhatatlanul követett naphosszat a mátai, szászteleki, angyalházi kopár legelőkön és csak a finn vendég erőnlétére kellett tekintettel lennünk. Egy dolog hiányzott a finn rokon boldogságához, egy hamisítatlan pásztorbot, amit szuvenírként hazavihet Finnországba. Azonban a bot a Hortobágyon nagy kincs, senki sem akart megválni a munkaeszközétől. Szerencsére nekem akadt egy *gancsos botom* otthon, amit egy barkó pásztortól kaptam pár évvel korábban, s amivel a hármásban elköltött debreceni vacsora után megajándékozhattam a kedves vendéget. Toivo Lyyről már napközben megtudtam professzor úrtól, hogy az 1940-es években az ő segítségével fordította le finnre Madách művét, *Az ember tragédiáját*. Akkor még nem tudtam, hogy professzor úr maga is foglalkozott irodalmi művek és népköltészeti alkotások fordításával, főként esztből és vogulból magyarra. Az említett kirándulás utáni években, évtizedekben Kálmán professzor már-már kedves tanítványaként kezelte.

Harminc évvel később Syktyvkarban ő is, Gunda professzor is részt vett a Finnugor Kongresszuson és az Uszty Vymbe tett társas kiránduláson. Az oda-utat vonaton, a visszautat hajón, a Vicsegda folyón tette meg a társaság. Kálmán Béla a faluban többször csatlakozott hozzánk, amikor mi Gunda Bélával a komi rokonság szaunáit kutattuk. Én mértem fel és fényképeztem a kertekben álló *bánjákat*, a zürjének fenyőgerendákból ácsolt fürdőházait. Helyben használt komi nevéet is kinyomoztuk és megtudtuk, hogy 44–45 nemzetiségre tagolódik a bevándorolt, betelepített és a komikkal keveredő lakosság. Még egy magyar férfit is találtunk, aki „volgai német” asszonyával élt a faluban.

Kálmán Béla, aki 1952–1984 között bő három évtizeden át vezette a debreceni egyetem Finnugor Tanszékét, már 1938-ban közreadott egy dolgozatot *Obi-ugor állatnevek* címen. A szerző különböző prémes állatok (*hód, nyest*) és a *sün* finnugor eredetű neveinek és ezen állatfajok földrajzi elterjedtségének alapján úgy találta, hogy a finnugorság északi határa „nem lehetett magasabban az északi szélesség 61. fokánál, és nem lehetett keletebbre, mint az Urál hegység” (1938: 30). Az Eötvös Kollégium és Gombocz Zoltán szellemisége érződik ezen a dolgozaton, amely mintegy megerősíti Gombocznak a finnugor őshaza hollétéről életföldrajzi alapon felvázolt térképét. Egyetemi tanárként figyelmét már főként az obi-ugor nyelvekre fordította. Magyar, német, angol nyelven megjelent könyveinek, dolgozatainak többségét vogul témáknak szentelte. Ebből a munkásságból is szeretném kiemelni a Munkácsi Bernát hagyatékából kidolgozott *Manysi (vogul) népköltési gyűjteményt* (1952) és a széles olvasóközönségnek szánt vogul népköltési antológiát (*Leszáll a medve az égből*. Bp., 1980). Ő maga ugyan a voguloknál (pontosabban: Vogulföldön) nem gyűjtött, nem juthatott ki a terepre, de leningrádi tanulmányútján felfedezte az ott tanuló Rombangyejevat, rátalált Csernyecov gyűjtött anyagaira, hagyatékára és kiszemezgette belőlük az őt leginkább érdeklő hősénekek szövegeit.

Időnként néprajzi folyóiratokban is publikált. Egyik kései közleménye az *Ethnographia* 1984. évi kötetében jelent meg *Csernyecov vogul szövegei* címen. Három szöveget ad benne közre, jegyzetel, kommentál. Jegyzeteiben a hősénekszövegek fiatal erdélyi kutatójának, Demény István Pálnak akkor, frissiben megjelent osztályozására is tekintettel van. Erre a kutatóra akkor még a hazai folklórkutatók sem figyeltek fel! Ő igen!

Kálmán Béla szakmán kívüli ismertsége azonban főként *A nevek világa* címen, először 1966-ban megjelent könyvének köszönhető. Ez a kötet a magyar nyelvtudomány egyik sikerkönyve volt a 20. században. Tudomásom szerint eddig négy kiadása jelent meg, a negyedik kiadás 1996-ban, de lehet, hogy nem vagyok egészen naprakész e tárgyban.

Azt gondolom, nem a személyes elfogultság mondatja velem, hogy egy szokatlanul széles érdeklődésű, az utódokra gazdag életművet hagyományozó tudósra emlékezünk ma. A tudósi, tanári teljesítmény elmélyült szakmai ismertetését, méltatását azonban az emlékülés előadójától fogjuk megkapni, akiknek ezennel tisztelettel átadom a szót.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Hetvenöt éves a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára/Etnológiai Archívuma

Megemlékezés Keszi Kovács Lászlóról, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának megalapítójáról*

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy mint a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumának vezetője Keszi Kovács Lászlóról és főleg az adattárhoz kötődő tevékenységéről megemlékezhetek.

Keszi Kovács László különlegesen hosszú életében az adattárral való 1–2 éves kapcsolata egy pillanatnak tűnik. Egy epizód, sőt, egy elfelejtett epizód is lehetne ebben a mozgalmas életútban. De amennyire rövid és hirtelen véget érő volt a néprajzi múzeumi munkássága a Györffy István váratlan halálát követő kolozsvári egyetemi kinevezése miatt 1940-ben, annál nagyobb nyomot hagyott, hiszen Keszi Kovács László az Ethnológiai Adattár egyik kitalálója és működésének elindítója. Az Ethnológiai Adattár koncepcióját először egy 1938-ban, Györffy Istvánnak címzett levélben írta le. A levél egy skandináviai tanulmányúton készült, amely során Keszi Kovács László megismerte az észti és a skandináv múzeumi szervezeteket, tudományos életet. A magyarországi múzeumokhoz és főleg a Néprajzi Múzeumhoz képest egy sokkal korszerűbb, szervezettebb, komplexebb rendszerrel és szemlélettel találkozott. Feladata is az volt, hogy tapasztalatai alapján, a már megígért múzeumi gyakorlati állásban újraszervezze a Néprajzi Múzeum gyűjteményi-gyűjtési tevékenységét.

Keszi Kovács László koncepcióját az említett levélben fogalmazta meg. De koncepciók, tervek szép számban készülnek és a legtöbbjükből nem lesz semmi vagy csak részben valósulnak meg. Az Ethnológiai Adattár koncepciójával nem ez történt, hiszen szinte pontról pontra megvalósult, például a nevét is ő találta ki és már a Györffynek címzett levelében is használta. Sőt, a koncepciónak komoly aktualitása is van, amit jól bizonyít, hogy az Etnológia Archívum új gyűjteményi, gyarapítási stratégiájának kidolgozásakor az egyik kiindulópont volt, hiszen a kortárs néprajzi terepmunkát, gyűjtést, dokumentálást és annak szisztematikus feldolgozását, hozzáférhetővé tételét tartotta a múzeumi munka legfontosabb feladatának.

Az egyik fontos bevezető gondolata Keszi Kovács Lászlónak, hogy, idézem *„A múzeumi gyűjtemény alapja, archívuma, adattára, a tudományos kutatómunkának. Azáltal kívánám a múzeumot korszerű tudományos intézménnyé tenni, hogy fő feladatává a tudományos gyűjtő, kutató és feldolgozó*

* Elhangzott 2012. november 14-én a Néprajzi Múzeumban, a Magyar Néprajzi Társaság Film és Fényképészeti Szakosztálya által Keszi Kovács László tiszteletére rendezett emlékülésen

munkát tenném.” „Az én tapasztalataim szerint, amiket itt északon szereztem, a Múzeum csak akkor felelhet meg hivatásának, ha többé nemcsak tárgyakat gyűjt, hanem a tudományos néprajzi adatokat is. Szerintem a tárgy, a kép, a rajz sem egyéb tudományos adatnál.”

Mindezeknek a tudományos adatoknak a gyűjtésére dolgozta ki az Ethnológiai Adattár koncepcióját, amelynek a feladatait 14 pontba szedte.

Ezeket részletesen ismertette Szemkeő Endre a Keszi Kovács László 100. születésnapjára rendezett ünnepségen, éppen ebben a teremben. Ezért csak főbb pontjait említem:

1. Itt gyűjtenénk össze az elődök (Herman Ottó, Jankó János stb.) jegyzeteit.
2. Itt kell összegyűjteni az országban akárhol található műkedvelő néprajzi feljegyzéseket, népi leírásokat, rajzokat, régi fényképeket.

3. A szakemberek feljegyzéseit is leírt állapotban vagy eredetiben, ezután kötelező lenne az Ethnológiai Adattárban elhelyezni, szerzői jogvédelem alatt, úgy mint itt az észteknél. Így a szakemberek felbecsülhetetlen értékű gyűjtései nem szóródnának széjjel.

4. Vidéki múzeumok szakembereinek gyűjtéseit is – másolatban – itt kellene elhelyezni.

5. Nagyon fontosnak tartom, hogy otthon nálunk is megszervezzük az ún. társadalmi gyűjtőhálózatot. Itt, északon csodákat értek el ezzel a gyűjtési módszerrel. [...] a társadalmi néprajzi gyűjtés hasznos és elengedhetetlenül szükséges még akkor is, ha sok fáradtsággal, sok adminisztrációval jár. A társadalmi gyűjtést ki kellene terjeszteni a nép minden foglalkozási területére, a gyári munkástól a tisztviselőn át a parasztig.

6. Ethnológiai Adattár keretében kellene megszervezni a Néprajzi atlasz gyűjtéseit.

7. Ethnológiai Adattár keretében kellene nálunk megszervezni a rajzok, fényképek szerves gyűjtését. Itt, északon vannak külön rendszeresített rajzolóok, akik rajzolják a múzeum tárgyait, de kimennek a terepre is a szakemberekkel és azok utasítása szerint rajzolják le a tárgyakat.

8. A fotógyűjtemény mellett meg kell szervezni a film- és dia pozitív tárat is.

9. A népzenei kutatásokat is az Ethnológiai Adattár keretébe kell vonni.

10. A szellemi néprajz, folklór gyűjtés-kutatás megszervezése az Ethnológiai Adattáron belül, a tárgyi néprajzra fókuszáló gyakorlattal szemben is az egyik fő pontja volt a tervezetnek.

Végül említi a terepmunkát, ami szorosan hozzátartozik az ő múzeumreformjához: *„Északon rengeteget gyűjtenek, kötelező évente 1–2 hónapot terepen tölteni. Előre kidolgozott terv szerint gyűjtenek, nem vaktában. A gyűjtött anyagot hamarosan és folyamatosan le is kell írniuk és azt együtt tartva helyezik el az archívumba.”*

A koncepciók, tervek még ha meg is valósulnak, a folyamat nagyon lassú és fokozatos. Keszi Kovács László koncepciójának java a következő évtizedekben nagy ütemben valósult meg, sőt, alig néhány hónappal megfogalmazá-

sa után, 1939 tavaszán Gunda Bélával neki is fogtak az Ethnológiai Adattár szervezeti kialakításának, amelyre így emlékezett vissza:

„Ethnológiai Adattár: Ezt az intézetet az elmúlt év tavaszán szerveztük meg. Tulajdonképpen nem más, mint irattár, amelyben néprajzi leírások, rajzok, fényképek, népzenei anyag stb. van elhelyezve, jobban mondva kerül elhelyezésre. Az intézet megszervezésében az a szükséglet vezetett bennünket, hogy a magyar népi kultúrát az utolsó pillanatban a maga teljességében felgyűjtjük. A múzeum a múltban csak tárgyakat gyűjtött, abból is csak a népművészet érdekelte elsősorban vagy az egzotikum. A folklóranyag gyűjtése a múzeum feladatának régi értelmezése folytán teljesen kiszorult.

Mi most a megszervezett Ethnológiai Adattárban ismét egyesíteni kívánjuk a tárgyi és szellemi néprajzot, ideértve a zenefolklórt is.”

Az alapoktól kellett újrászervezni a teljes Néprajzi Múzeum nyilvántartási tevékenységét és kialakítani az új egység, az Ethnológiai Adattár gyűjteményeit. Mindezen tevékenységekről, főleg az indulásról számolt be a Néprajzi muzeológia című tanulmányában 1939-ben a *Néprajzi Értesítő*ben.

Ebben a tanulmányban a leltározás és a szak- és földrajzi mutatórendszer kialakításának elvi és technikai részletei szerepelnek, mert Keszi Kovács László úgy gondolta, de feltehetően a múzeumi néprajzosok is, *„Hogy valamely gyűjtemény, gyorsan és teljes mértékben, a tudományos kutatás rendelkezésére állhasson, ahhoz részletes leíró leltárra, cédulakatalógusra és többrendbeli speciális mutatóra van szükség. Ezek nélkül nagyobb gyűjteményt áttekinteni, azon uralkodni, bármely tárgyat a lehető legrövidebb időn belül megtalálni, képtelenek vagyunk. A gyűjtemény, ha áttekinthetetlen, elveszíti tudományos aktivitását, a tárgyak ún. rejtőzése folytán a múzeum tudományos intézet helyett lomtárrá züllik és jó, ha a nagyközönség számára kívánatos kiállítás követelményeinek, úgy-ahogy megfelel.”*

Ebben a tanulmányban, vagyis 1939-ben már körvonalazódtak a ma is használatos nyilvántartási rendszer fő vonalai. Így pl. a lajstromos, alapadatokot tartalmazó leltárkönyvek és a képeket, rajzokat tartalmazó leírókartonok rendszere és a tárgyakat, dokumentumok megtalálását segítő szak- és földrajzi mutatórendszer. Keszi Kovács László a közelmúltig, vagy a számítógépes nyilvántartásig használt szakmutató-rendszer tematikáját is már ekkor alakította ki, tanulmányának javát ez alkotja.

Tehát nem csak a koncepció az ő érdeme, hanem a munkatársaival kidolgozta az Ethnológiai Adattár gyűjteményeinek (kézirattár, rajz- és nyomatgyűjtemény, fényképgyűjtemény) hozzáférhetőségét megeremtő mutatórendszert is. Ezt a néprajzkutatók többsége szinte a maga természetességével használta, de hasonlóval más múzeumokban ritkán találkozhatott, hiszen még manapság is pl. a tematikus vagy földrajzi keresés egy kézirattárban, vagy főleg egy fényképgyűjteményben rendkívül nehézkes.

De ennek a mutatórendszernek és leltározási rendszernek a végső kidolgozását és az Ethnológiai Adattár gyűjteményi struktúrájának kialakítását már

más valósította meg, aki történetesen Keszi Kovács László öccse, K. Kovács Péter volt. Ő 1949-ben került a múzeumba és az 1950–60-as évek gyarapodásának, gyűjtéseinek és nyilvántartási munkáinak fő szervezője lett. Akár szimbolikus is lehet, hogy az 1939-ben kialakított kéziratár első beletárolt kézírata Keszi Kovács Lászlóé, a második az Ethnológiai Adattár szervezésében és főleg a kéziratári munkákban főszerepet játszó Gunda Béláé volt. K. Kovács Péter vezetésével ez a munka folytatódott és teljesedett ki, hiszen 1973-as nyugdíjba vonulásakor több mint 10 ezer beletárolt kézírata volt a gyűjteménynek, valamint mai formájában, struktúrájában működött az Ethnológiai Adattár.

Keszi Kovács László tehát egyrészt kidolgozta a magyar néprajztudomány központi archívumának koncepcióját, de a legfontosabb számára a néprajzi gyűjtés és főleg a jelenségek, tárgyak dokumentálása volt, valamint a gyűjtött, az elkészített dokumentumok (tárgyak, fotók, kéziratok) pontos nyilvántartásba vétele és mutatórendszerekkel a könnyű hozzáférhetőségük megteremtése, mert csak így válhattak a tárgyak, a képek, a kéziratok a tudomány forrásbázisává. Keszi Kovács László célja az volt, hogy a tárgyi és archivális gyűjtemények adatai összekapcsolódjanak (első koncepciójában ez az egész lett volna az Etnológiai Adattár) és így a hagyományos paraszti kultúra teljes adattára jöhetett volna létre. Ennek megvalósítása a cédulakatalógusokkal nem volt lehetséges. A számítógépes adatbázisok korában viszont annál inkább és azt gondolom, Keszi Kovács László elképzeléseit, céljait valósítottuk meg akkor, amikor 2012 novemberében elindítottuk a Néprajzi Múzeum, nagyságát és keresési lehetőségeit tekintve Magyarországon egyedülálló, közel 100 ezer képpel ellátott rekordot tartalmazó és folyamatosan gyarapodó online, bárki számára az interneten keresztül kutatható gyűjteményi adatbázisát, amiben 60 ezer műtárgy és 37 ezer fénykép és nyomat (köztük több mint 500 darab Keszi Kovács Lászlótól) található. 2013-ban pedig a kéziratár teljes, jelenleg több mint 32 ezer tételt tartalmazó állományának nyilvántartása is hozzáférhetővé válik!

GRANASZTÓI PÉTER

**EA 1. és EA 2.,
azaz Keszi Kovács László és Gunda Béla Ipoly és Garam menti gyűjtései**

Zomborka Márta, a váci Tragor Ignác Múzeum igazgatója, Mándli Gyula, a szobi Érdy János Könyvtár és Információs Központ vezetője és e sorok írója szerkesztésében 1993-ban egy tanulmánykötet jelent meg Szobon *Börzsöny-*

vidék – Történeti és néprajzi tanulmányok címmel.¹ A könyv céljáról és megszületéséről a szerkesztők a következőket írták:

„1977-ben egy 688 oldalas, 16 történeti és néprajzi tanulmányt tartalmazó könyv jelent meg Szentendrén a *Studia Comitatus* 5. köteteként, Börzsöny néprajza címmel. Az 1970-es években széles körű szakmai összefogással végzett kutatást a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának akkori vezetője, Ikvai Nándor irányította és ő szerkesztette a fent említett tanulmánykötetet is. [...] 1989-ben a szobi honismereti tanácskozáson Győr-Sopron, Komárom, Pest és Nógrád megyék képviselői egy honismereti-néprajzi kutatási program tervét állították össze. E program megvalósításának első lépéseként Mándli Gyula, az Érdy János Könyvtár és Információs központ vezetője 1990 nyarán néprajzi kutatótábort szervezett Szobon. A szobi táborban eltöltött egy hét alatt kirajzolódott egy (rég, kiadatlan, illetve új tanulmányokat tartalmazó) kiadvány terve, amely az Ikvai Nándor által szerkesztett tanulmánykötet folytatásaként a hagyományokban gazdag, magyarok, szlovákok és németek által lakott terület (az Ipoly mente, a Börzsöny és környéke, az egykori Hont megye) történelmének és népi kultúrájának megismeréséhez és megismertetéséhez nyújtana további adalékokat. [...]”²

A tájat érintő régi, kiadatlan írások után kutatva, a Néprajzi Múzeum Kéziratgyűjteményének katalógusában bukkantunk a következő két adatra: „1. Kovács László: *Tárgyi néprajzi megfigyelések*. 26 p. 82 r.; 2. Gunda Béla: *Néprajzi megfigyelések. Honti palóc népterület*.”³

Keszi Kovács László kéziratát kézbe véve kiderült, hogy a leírt adatok Drégelypalánkról és Ipolyfödemesről, tehát az egykori Hont megyéből származnak, Gunda Béla anyaga pedig ezt már a címében is jelezte. Elhatároztuk: engedélyt kérünk a szerzőktől, hogy régi gyűjtéseik eredményeit közölhessük. Ezt annál inkább fontosnak tartottuk, mert a kéziratoknak tartalmi értékük mellett tudománytörténeti jelentőségük is van. Ugyanis ezzel az 1. és 2. leltári számú kézirattal indult a magyar néprajztudomány központi archívuma, az 1938-ban létrehozott,⁴ 2013. december 16-én a 32 880. leltári számnál tartó, 4992 dobozban tárolt 364 folyóméternyi anyagot tartalmazó⁵ Ethnológiai Adattár (2009-től Etnológiai Archívum, általánosan használt rövidítéssel: EA). Keszi Kovács László munkájának tudománytörténeti értékét növeli, hogy az mintául szolgált az adattárban őrzendő adatok leírásához is.⁶

¹ Hála J.–Mándli Gy.–Zomborka M. 1993a. A *Börzsönyvidék* azóta sorozattá vált, további kötetei: Hála J.–Mándli Gy. 1994; Fésű J.–Hála J. 2005; Koczuba J. 2010; megjelenés előtt: *A Börzsöny erdői és vizei* (Szob, 2014).

² Hála J.–Mándli Gy.–Zomborka M. 1993b. IX. Az idézetben említett tanulmánykötet: Ikvai N. 1977.

³ Katalógus 1979. 12.

⁴ Keszi Kovács L. 1939a. 287.; 1939b. 29.; Forrai I. 2000. 611–612.

⁵ Granasztói Péter fősztályvezető (Néprajzi Múzeum) szíves szóbeli közlése.

⁶ Vö. Keszi Kovács L. 1939a. 287–292.; 1939b. 29–34.

Gunda Béla és Keszi Kovács László gyűjtés közben
(Néprajzi Múzeum F 183111)

Utóbbi kézirat⁷ nem volt probléma. A szerző hozzájárult a közléshez, anyagát némileg átdolgozta, a rajzokat táblázatokba csoportosította, s így köteünkben közölni tudtuk.⁸ A cikké formált írást a szerző bevezetéséből vett alábbi (tudománytörténeti értékű) szavaival ajánljuk az érdeklődők figyelmébe:

„Az alább közölt adatok nem tervezett, hivatalos néprajzi gyűjtés során kerültek feljegyzésre. Egyszerűen arról volt szó, hogy Gunda Bélával – 1939. június 22–23-án, hétvégén – kirándultunk Drégelypalánkra és Ipolyfödémésre. Célunk szemlélődés és megfigyelés volt. Elsősorban Ipolyfödémest (amely 1920-tól 1938-ig Csehszlovákiához tartozott) kívántuk megtekinteni. Végigjártuk a falvakat, elbeszélgettünk az emberekkel és ami megragadta, pl. az én figyelmemet, azt feljegyeztem, lerajzoltam és néhány fényképet is készítettem. Minthogy abban az időben Gunda Béla – svédországi tanulmányai alapján – a Magyar Néprajzi Atlasz előmunkálatain fáradozott, magam pedig a korszerű néprajzi muzeológia és – finnországi, valamint észtországi tanulmányaim alapján – főleg az Ethnológiai Adattár módszertani, szervezeti kimunkálásával foglalatostkodtam, felhasználtam ennek a »szemléüt«-nak a során feljegy-

⁷ Keszi Kovács L. 1939c.

⁸ Keszi Kovács L. 1993.

zett adatoknak és rajzoknak (104 rajzot) egy részét arra, hogy példát adjak, miként kell adatainkat az *Ethnológiai Adattárban* való megőrzésre leírunk.”⁹

Ha visszatekintünk a Néprajzi Múzeum Kéziratgyűjteménye katalógusából a fentiekben idézetekre, feltűnhet, hogy Kovács László anyagánál szerepel az oldalak és a rajzok száma, Gunda Béláénál nem. Ennek jelentősége akkor vált érthetővé, amikor kézbe vettük a 2. leltári számú dossziét – és nem találunk benne semmit! Illetve csak egy A/4-es papírlapot a következő szöveggel:

„Az EA 2. sz. tételt 1939-ben maga a gyűjtő: Dr. Gunda Béla leltározta, de ismételt felszólításra még a mai napig nem adta be. 1952-ben tagja volt az Akadémia részéről kiküldött ellenőrző bizottságnak, akkor kérdezte: »Van-e kimutatásunk a be nem adott gyűjtésekről?« »Igen, sőt leltári dokumentumunk is« – válaszoltam és megmutattam bejegyzését: »Pótlólag beküldöm.« Budapest, 1960. XII. 31-én. K. Kovács Péter, a kéziratgyűjtemény vezetője.”¹⁰

Tehát Gunda Béla lefoglalta magának a 2. leltári számot – de anyagát (ki tudja, miért?) sohasem adta le!

A fentiek ismeretében, de azt nem említve levelet küldtünk Debrecenbe Gunda professzor úrnak. Ebben megírtuk, hogy tudunk az 1930-as évek végén a Garam és az Ipoly mentén végzett gyűjtéseiről, sőt, ismerjük ezek egyik eredményét, a magyar–szlovák kapcsolatokról írt tanulmányát¹¹ is. Kértük: ha ideje engedi, tisztelje meg készülő kiadványunkat egy, a régi gyűjtései alapján megírt dolgozattal.

A tartalmas tanulmány – nagy örömünkre – elkészült és hat igen jó minőségű és értékes korabeli fotó¹² kíséretében meg is jelent a *Börzsönyvidékben*.¹³ A dolgozat bevezetéséből kiderül, hogy Gunda Béla 1938–1939-ben többször megfordult a Garam és az Ipoly völgyében,¹⁴ a Keszi Kovács Lászlóval 1939. június 22–23-án tett kirándulás csak egyik volt a több közül. A tanulmányban főleg az alábbi településeken gyűjtött adatait közölte: Újbars, Marosfalva, Mohi, Kistompa, Felsőszemeréd, Horváti, Drégelypalánk, Ipolyfödémes, Magasmajtény, Szügy.

Tehát, aki kíváncsi Gunda Béla 1930-as évekbeli Hont és Bars megyei gyűjtéseinek eredményeire, az ne a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma 2. leltári számú dossziéjában – hanem a *Börzsönyvidékben*¹⁵ keresse!

HÁLA JÓZSEF

⁹ Keszi Kovács L. 1993. 105.

¹⁰ K. Kovács P. 1960.

¹¹ Gunda B. 1940.

¹² A fényképeket e sorok írója megőrizte, így jelenhetett meg közülük három a *Magyar néprajz...* I. 1. kötetében is (Paládi-Kovács A. 2011. oldalszámozás nélkül: 155., 158., 164. fekete-fehér kép).

¹³ Gunda B. 1993.

¹⁴ Gunda B. 1993. 28.

¹⁵ Gunda B. 1993.

Irodalom

Fésű József–Hála József (szerk.)

2005 *Börzsönyvidék 3. Földtani kutatások eredményei a Börzsönyben.* Szob

Forrai Ibolya

2000 Kéziratgyűjtemény. In Fejős Zoltán (főszerk.): *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei.* 611–648. Budapest

Gunda Béla

1940 Szlovák népi kapcsolatok a Garam és Ipoly menti magyarsággal. *Földrajzi Zsebkönyv* 170–174.

Gunda Béla

1993 Néprajzi gyűjtőúton a Garam és az Ipoly vidékén. In Hála József–Mándli Gyula–Zomborka Márta 1993a. 28–39.

Hála József–Mándli Gyula–Zomborka Márta (szerk.)

1993a *Börzsönyvidék. Történeti és néprajzi tanulmányok.* Szob

Hála József–Mándli Gyula–Zomborka Márta

1993b Előszó. In Hála József–Mándli Gyula–Zomborka Márta 1993a. IX–X.

Hála József–Mándli Gyula (szerk.)

1994 *Börzsönyvidék 2. Tanulmányok.* Szob

Ikvai Nándor (szerk.)

1977 *Börzsöny néprajza.* Studia Comitatus 5. Szentendre

Katalógus.

1979 *A Néprajzi Múzeum Kéziratgyűjteményének katalógusa.* I. rész (1–7000). Előtanulmányok A magyarság néprajzához 5/A. Budapest.

Keszi Kovács László

1939a [Kovács László] Néprajzi múzeológia. *Néprajzi Értesítő* XXXI. 261–293.

Keszi Kovács László

1939b [Kovács László] *Néprajzi múzeológia.* A Néprajzi Múzeum Füzetei 4. sz. Szerk.: Bartucz Lajos. Budapest

Keszi Kovács László

1939c [Kovács László] Tárgyi néprajzi megfigyelések, főleg a gazdálkodás területéről. Kézirat. Néprajzi Múzeum, Etnológiai Archívum. L. sz.: 00001.

Keszi Kovács László

1993 Tárgyi néprajzi megfigyelések Drégelypalánkon és Ipolyfödemesen. In Hála József–Mándli Gyula–Zomborka Márta 1993a. 105–125.

K. Kovács Péter

1960 [Feljegyzés az EA 2. sz. anyagáról]. Kézirat. A következő feliratú dossziében. Gunda Béla: *Néprajzi megfigyelések. Honti palóc népterület.* Néprajzi Múzeum, Etnológiai Archívum. L. sz.: 00002.

Koczuba József

2010 *Gombák a Börzsönyben.* Fésű József–Koczuba József (szerk.): *Börzsönyvidék 4.* Szob

Paládi-Kovács Attila

2011 Felföld. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz nyolc kötetben. Táj, nép, történelem.* I. 1. 679–787. Budapest.

FÓRUM

Katalógus 3D – Katalógus online Múzeumi katalógusok, tudományos felvetések (Néprajzi Múzeum, 2013. november 14.)

A muzeológia és az egyre erősödő digitális világ találkozásaként is beharangozható eseményen a rendezvény házigazdája, a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, Szarvas Zsuzsa köszöntötte a szép számban megjelent résztvevőket, majd röviden, néhány fontos kérdéssel felvezette a tanácskozást. Ezt követően Selmeczi Kovács Attila, a délelőtti szekció levezető elnöke vette át a szót, aki maga is több katalógus szerzője.

Az első, bevezető előadást a fentebb említett főszervező tartotta *Láttelel és/vagy reprezentativitás: történeti kitekintés* címmel. Ebben – többek között – említést tett a 2009-ben Kalocsán megtartott néprajzos muzeológusok éves továbbképzéséről, ahol a *Múzeumi anyag és tudás hozzáféréseinek kérdései* címet viselő többnapos tanácskozáson már előkerültek a mostani konferenciához kapcsolódó kérdések. Most egyfajta számvetést, körbetekintést, a „hogyan tovább?” megvitatását várta a konferenciától Szarvas Zsuzsa.

Őt követte Lackner Mónika, aki *Kiállítás és katalógus – A teljesség igénye?* címmel egy történeti áttekintést adott a jelenlévőknek, megemlítve, hogy az elmúlt 1–2 évtizedet megelőzően nem nagyon jelent meg átfogó, terjedelmes katalógus, majd Gráfik Imre, a téma avatott szakembere beszélt a Néprajzi Múzeum sorozatában eddig megjelent kiadványokról: azok keletkezésének körülményeiről, témaválasztásokról, struktúráról stb. Hangsúlyozta, hogy az ilyen jellegű műtárgyfeldolgozó munkáknak továbbra is fontos szerepet kell szánni az intézmények jövőbeli törekvései között.

Rövid szünet után Gyarmati János az „egzotikus” katalógusokról beszélt, azaz a házigazda múzeum „nem magyar” gyűjteményeinek eddig megjelent kiadványairól és azok előszeleiről. Ezt követően Sedlmayr Krisztina előadása volt hallható, amelyben ismertette egy éppen megjelenés előtt álló, a kosárgyűjtemény tematikus részét bemutató kötet munkálatainak tanulságait. Hozzá hasonlóan Tasnádi Zsuzsa is a konklúziók levonására vállalkozott *Múzeumi anyag egy ismeretterjesztő sorozatban* címmel, a Néprajzi Múzeum anyagára épülő, a Cser Kiadónál eddig megjelent népszerűsítő kiadványok kapcsán.

A délutáni szekció levezető elnökeként Gráfik Imre kérte fel Kemecsi Lajost, a Néprajzi Múzeum főigazgatóját, hogy tartsa meg korábbi állomáshelyéhez kapcsolódó *Utak és lehetőségek: a Skanzen tárgykatalógusai* című előadását. Az előadó kitért arra a két problematikára, hogy több esetben is a pályázatok, illetve a szerzők érdeklődései irányították (irányítják) a témavá-

lasztást. Hangsúlyozta továbbá, hogy elkezdtek más intézményekkel közösen műtárgytipusokat bemutató kiadványokat is megjelentetni, megemlítve például a saját, korábban megjelent szerzeményét, a hagyományos járműveket tárgyaló digitális katalógust.

Kicsit eltávolodva a néprajzi témáktól, az Iparművészeti Múzeum munkatársa, Jékely Zsombor ismertette a náluk megjelent szakkatalógusokat, illetve az online adatbázisukat és jövőbeni törekvéseiket e téren: kiderült, hogy az elmúlt két évben inkább a digitális kiadványok kerültek előtérbe a nyomtatott anyaggal szemben, de utóbbit – több okból – sem szeretnék elhanyagolni. Ezt követően a kortárs tárgyak világában való jártasságát bizonyította újra Frazon Zsófia az előadásában, aki szintén nagyobb teret engedett a történeti áttekin-tesnek, külön is kiemelve a svéd SAMDOK jelentőségét.

ADATBÁZISOK

NÉPRAJZI MÚZEUM | ONLINE GYŰJTEMÉNYEK

Köszöntjük
Magyarországnak legnagyobb néprajzi online adatbázisában!

A Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek digitalizálásán és online elérhetővé tételén folyamatosan dolgozunk. Jelenleg az alábbi adatbázisokban böngészhet és kutathat:

Műtárgygyűjtemények
A közel 250 000 műtárgyból mintegy 60 000 érhető el online adatbázisainkban.

- Gazdálkodásgyűjtemény** | A földművelés, az állattartás, a pásztoművészet, a halászat, vadászat és a gyűjtögetés tárgyi világát öleli fel a Kárpát-medence területéről.
- Technológiai gyűjtemény** | A paraszti építkezés, a közlekedés és tárhordás tárgyai mellett ide tartoznak a különböző kézműves mesterségek és ezek eszközei, a házipar műhelyfelszerelése és bizonyos művészi faragások a Kárpát-medence területéről.
- Háziorvossággyűjtemény** | A Kárpát-medence területéről származó népi bútorok, világítási eszközök, kőfaragások, kosarak és a táplálkozás tárgyai tartoznak ebbe a gyűjteményegységbe. A kerámia gyűjtemény a múzeum második legnagyobb gyűjteménye.
- Textilgyűjtemény** | A múzeum legnagyobb gyűjteményegységét a Kárpát-medencéből származó láncs, háztartási és gazdasági textilak és a viseletdarabok alkotják.
- Rítusgyűjtemény** | A templomi és otthoni vallásosság, a szokások, a játékok, valamint a hangszerek Kárpát-medence területéről származó tárgyai tartoznak ebbe a gyűjteményegységbe.

Etnológiai Archivum
A változatos dokumentumtípusok gyűjteményei közül jelenleg négy érhető el online adatbázisainkban, az adott gyűjteményeken belül a digitalizált és közzétett állomány eltér arányú (5-47 %).

Képtár
Rajz- és festménygyűjtemény | A kézművészetet jellegű alkotások többsége a paraszti kultúra egy-egy tárgyát, annak diszjunktívát, valamilyen népszokást vagy a paraszti élet környezetét dokumentálja. A gyűjtemény összetétele nagyon változatos és sokrétű nemcsak a témákban, hanem a készítőik és a Használt technika szempontjából is.

Nyomatgyűjtemény | A gyűjteményt több mint hetven százalékban a világ különböző tájairól származó, elsősorban népi viseleteket, hagyományos életmódot és népszokásokat ábrázoló képes levelezőlapok alkotják.

Fényképtár
Fényképgyűjtemény | A néprajzi és antropológiai témájú, dokumentációs, tudományos és művészi célú készült fényképek legnagyobb magyarországi gyűjteménye, amelyben egyaránt megtalálhatók a magyar nyelvtartalon, valamint az európai és az Európán kívüli népekről, a 19. század második felétől napjainkig készült felvételek.

OSZTETTT KERESÉS az alábbi adatbázisokban

MŰTÁRGYGYŰJTEMÉNYEK

ETNOLÓGIAI ARCHIVUM

FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNY

EGYSZERŰ KERESÉS az összes adatbázisban

A Néprajzi Múzeum online adatbázisának nyitólapja

A rendezvény „utolsó etapja” is tartogatott még érdekességeket, tanulságokat. A képes levelezőlap forrásértéke nem vitatható, pláne, ha ez mennyiséggel és könnyű hozzáférhetőséggel párosul! A Zempléni Múzeum munkatársa, Fazekasné Majoros Judit mutatta be az interneten elérhető, a több mint 200 ezer darabból álló Magyar Múzeumi Képeslap Katalógust. Ennek gerincét a szerencsi gyűjtemény – amely egy magánadomány által lett megalapozva – jelenti, de más intézményektől is kerültek be digitálisan ilyen dokumentumok. Az előadó arról is beszélt, hogy a munkát folytatni fogják, szeretnék bővíteni ezt az adatbázist.

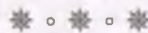
Kiss Margit is a több intézmény együttműködésén alapuló online katalógusok példájából merített: a maga által jegyzett *Festett famennyezetek, temp-*

lomi faberendezések állami és egyházi fenntartású közgyűjteményekben elnevezésű munkáját ismertette. Ezt követően Papp Árpád, a szabadkai Városi Múzeum néprajzos muzeológusa tartotta meg *Egy tárgy – egy téma* címet viselő előadását, amelynek új alcímet adva – *Szabadkai kiállítások és vajdasági gyűjteményi feldolgozások* – jelezte mondandójának tartalmát, amelyből kiderült, hogy múzeumukban a művészettörténeti tárlatok dominálnak, a kiadványaik átlagban mindig 2–3 nyelvűek, ezért tartalmukat tekintve csekély oldalszámúak, s különböző nehézségek következtében pedig nem tudtak előrelépni a digitalizálás terén. Ezek ellenére egy működő intézmény képe jelent meg a hallgatóság előtt. Végül, de nem utolsósorban a Budapesti Történeti Múzeum élére frissen megválasztott Farbaky Péter mutatta be az intézményük ide kapcsolódó munkálatait *Interdiszciplináris kiállítások és katalógusok a BTM-ben* címmel, ezzel is színesítve az eddig elhangzottakat.

A tudományos tanácskozás is érezte, hogy mennyire aktuális és fontos a múzeumi gyűjtemények bemutatása, megismertetése analóg kiadványok és/vagy digitális adatbázisok formájában. Az is világossá vált, hogy a munkákkal párhuzamosan a diskurzust is folytatni kell, hiszen az intézmények egymás tapasztalatát, eredményeit jól tudják/tudnák hasznosítani. Az „előrébb járó” múzeumoknak is tanulságos az, hogy hogyan küzdenek meg egy-egy sajátos problémával a többiek. A közös gondolkozásnak már az ülésen is megszületett néhány eredménye, hiszen – érvek és ellenérvek elhangzása után – a résztvevők között egyfajta megállapodás született abban, hogy ma még létjogosultsága van az analóg, nyomtatott katalógusoknak és egyre nagyobb igény mutatkozik a digitális (online) kiadványokra, adatbázisokra. A kettő a legtöbb esetben nem zárja ki és nem helyettesítheti, sőt, inkább kiegészíti egymást, bővítik a lehetőségek tárházát, ezáltal még jobban haladhatunk a kívánt cél felé: a gyűjtemények minél nagyobb tudományos feltáráshoz, megismertetéséhez, hozzáférhetőségéhez, másrészt pedig a kiállítások továbbéltetéséhez.

Időről időre fel kell tenni és meg kell vitatni az ide vonatkozó kérdéseket a muzeológiának. Hogyan és mire használhatunk ma egy katalógust? Kinek szólnak? Milyen formában, struktúrában jelenjenek meg? Mennyire korszerűek? És így tovább. E kérdések közül jó néhányra megkaptuk a választ, és bízhatunk az eredményes folytatásban – akár intézményi szinten, akár közös munkák terén.

MÁTÉ GYÖRGY

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

Kocsik és szekerek

(Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2013. április 19.–)

*Gyékényes, abroncsos alföldi szekér,
Honnan cipel a sors – s e három egér?
Hoztál-e pirosló új búza-magot?
Mezők üde lelkét: friss széna-szagot?*

*Odakiünn már, úgy-e, megért a kalász?
Rét gyapja lenyirva; foly a takarás;
Boglyák tetejéről egy-egy suta gém
Néz szét aratóknak vidám seregén?*

*Rég nem látta bizony vidámnak e nyájt,
Minden nyara – új seb – a régire fájt:
De talán most e nagy mezei jószág
Áldást hoz az egyszer: szép Magyarország.*

Hölgyeim és Uraim, Főigazgató Úr, Kedves Kollégák és kiállításmegnyitóra összegyűlt Kedves Vendégek!

Arany János 1877-ben vetette papirosra az előbbieken idézett sorokat. A pesti vásárban egy búzás alföldi szekér megpillantása visszafojthatatlan érzelmeket váltott ki az *Őszikék* versciklusát író, öregedő költőóriásból. A versrészlet nem csupán a földműves gyökerű, a nagyszalontai otthonát elhagyó, Pestre költözött, a Magyar Tudományos Akadémia tudóstársaságában elismert idős ember romantikus visszavagyódása az anyatermészetbe, nosztalgiája a falusi gyermekkor után. Nem csak a gyékényes, abroncsos szekér láttán felálló emlékektől kezdett el – saját, lírai szavaival élve – „tüzesebben” verni a szíve. Arany János hazája sorsának jobbrafordulását a parasztságtól remélte, Magyarország felemelkedésének zálogát a földművesekben látta. Úgy érezte, hogy a magyar tájat ikonikusan megtestesítő nagy Alföld „Isten maga telke”. Mindennek szimbóluma, hírvivője pedig a szekér, mely mint egy „nagy mezei jószág, / Áldást hoz az egyszer: szép Magyarország.”

A szekér, a kocsi nem véletlenül ihletője számtalan költeménynek, festménynek, művészeti alkotásnak, és nem véletlenül szól róla rengeteg szólás és közmondás sem. „Kifelé áll a szekere rúdja” a nem önszántából távozófélben lévőnek. Ha a vendég nem akar már tovább enni, akkor a gazda azzal bízattja, kínálja tovább, hogy: „Nincs olyan rakott szekér, amire még egy villa nem

* Elhangzott a kiállítás megnyitóján.

fér.” Aki olyan ember barátságát vagy szerelmét keresi, aki nem méltatja figyelemre, az „*Olyan szekér után fut, amelyik nem veszi fel.*” Folytathatnám a sort, de félek, hogy megnyitóbeszédem „*Úgy nyikorogna, mint a kenetlen szekér.*”

A paraszti tárgy- és munkakultúra központi eleme, legbonyolultabb műszaki szerkezete a szekér. A kiállításon mindenki maga is meggyőződhet e szerkezet összetettségéről, ha a levegőbe lógatott szekeret szemügyre veszi alulnézetből (ahonnan különben senki, soha nem látja). A közlekedés és teherszállítás terén a kocsi, illetve a szekér a legfontosabb kerekes járműnek számított évszázadokon keresztül, ezért aztán presztízskifejező ereje a helyi társadalmakban szintén rendkívüli jelentőségű volt. Idős adatközlőimtől hallott elbeszélésekből kitűnik, illetve Erdély eldugottabb településein még ma is megfigyelhető, hogy milyen nagy jelentősége volt, ha valakinek két fogatolható jószága volt, ha volt jó szekere vagy kocsija. Aki látott már gazdaembert büszkén a bakra ülni, aki kocsiját húzó lovainak hangos szóval, hetykén indulást parancsol, az pontosan érzi, tudja, hogy miről beszélek.

Mintegy fél évszázaddal Arany János idézett költeményének megszületése után, a két világháború közötti Budapest utcáin áthaladó szénásszekér eleveníti meg Szabó Lőrincben a magyar falut, a paraszti élet szépségeit és keserves küzdelmeit:

*Szénásszekér ment át a városon.
Jött és továbbment: úszott, lebegett
az édes szagban, amely vele jött,
úszott a fényben, úszott és mesélt –
nekem mesélt! Nekem hozta el a
falusi holdat, tömzsi tücsköket,
lompos komondort, rétet, aratók
bőtorkú dalait, mezei nők
barna bőrét, ekét és vödröket,
cigány nyirettyűt, dünyögő dudát,
hozta magával emlékeimet,
utánam hozta kormosderekű
bikák szemében az erős napot,
a trágyát és az egek árvizét,
a záporban felfrissült dombokat,
kegyetlen munkát, erőt, szigorú
kitartást, – mindent utánam hozott!*

A szénásszekér látványa látomássá nő a költőben, aki habzsolva halmozza a falusi lét, a vidék természeti környezetének, tárgyi világának és társadalmának képeit. Mindazon múltba vesző képeket, amelyek már számunkra nehezen megidézhetőek, eltűntek vagy átalakultak, elmosódottakká váltak vagy elszíntelenedtek.

A második világháború utáni időszakban, az 1950-es években egyre gyorsuló ütemben, tömegével kerültek használaton kívülre a szekerek és kocsik. Jószerével passzióból tartott járművekké váltak sokak számára az évez-

redfordulóra Magyarországon. Mit jelenthet ma a szekér és a kocsi a múzeumba látogatóknak, mit üzenhet a Skanzen ezzel a kiállítással? Úgy vélem, komoly kulturális tartalmakat közvetít, korszerű szemléletbeli és kiállítástechnikai eszközökkel, ezzel is harmonikusan illeszkedik a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum nagy ívű koncepciójába. A Kisalföld tájegység egyik pajtájában a szekérgyűjteményből láthatnak nagyszerű válogatást. A különböző funkciójú, egykor paraszti használatú kocsik és szekerek mellett a polgári és az úri közlekedés járműveit is megtekinthetik. A használatból való kikopással párhuzamosan modernizálódott változatként a 20. század második feléből gumikerekes, modern alvázra épített kocsit is láthatnak az érdeklődők. A költeményekkel bemutatni szándékozott magyar paraszti életformát megidéző *Szekerek és kocsik* kiállítás megértését és befogadását korszerű, érintő képernyős szekeres játékok, a járművekről szóló QR kódos információk segítik. A falakra elhelyezett molinókon kétnyelvű leírásokból, feliratokból és magyarázatokból tudhatják meg, hogy milyen csínja-bínja van a fogatolásnak, milyen táji változatai vannak annak, hogy hol mit értenek kocsin és mit szekéren, hogy milyen fejlődéstörténete van a kerekes járműveknek. A szétszedhető-összerakható jármű a fázisfotókkal érzékletesen szemlélteti a szerkezeti sajátosságokat.

Külön megemlíteni való értéke, érdekessége e mostani kiállításnak, hogy a Komárom megyei Kocs községről elnevezett, valódi hungarikumot mutat be, a magyar fejlesztésű kocsit. Maga a *kocsi* szó számos idegen nyelvben is meggyökeresedve nemzetközi szóvá vált. Mindezekről olvashatnak a pár napja megjelent (magyar–német–angol) háromnyelvű könyvecskében is, amelynek szerzője Kemecei Lajos, e kiállítás főkurátora, a Néprajzi Múzeum frissen megválasztott főigazgatója, illetve az új Skanzen füzetekben is megjelent egy, a kiállítás megértését segítő kiadvány, mindkettőt ajánlom szíves figyelmükbe!

Ha a mai pláza-idióta, globalizálódó világ embere, a történelmet, művelődéstörténetet csak sekélyesen ismerő városlakó megnézi ezt a kiállítást, akkor rádöbbenhet arra, hogy egy laikus mai ember számára egyszerűnek és talán unalmasnak tűnő kiállítási téma, a szekér, valójában önmagában is milyen bonyolult szerkezet és kulturális háttérként milyen történeti mélységek elevenednek meg, ha nem poros, elavult, mondhatnám „fatengelyes”, hanem modern, komplex és mégis közérthető muzeológiai szemlélettel jelenítik meg.

Nem tudom, hogy mit hoz a jövő, milyen sorsot szán a gyökeresen megváltozott paraszti kultúra, és az állandó átalakulásban lévő hagyomány számára. Sok a kérdőjel, kevés a támogatás, kevés az igazodási pont, mint utas számára a csillagtalán éjjelen. Csak remélhetem, hogy jó irányba haladunk és nem Ady Endre *Kocsi-út az éjszakában* című versét kell idézzem a jövőt illetően:

*Fut velem egy rossz szekér,
Utána mintha jajszó szállna,
Félig mély csönd és félig lárma,
Fut velem egy rossz szekér.*

Egy biztos: értékeink, hagyományaink, kulturális örökségünk ápolása az Európai Unión belül is nemzeti, azaz saját hatáskörben marad. E nehéz, de nemes munkából minden néprajztudománnyal foglalkozó intézménynek ki kell vennie a részét, és egymást erősítenie, támogatnia kell! A Skanzen miszsiója, hogy a hagyományos paraszti kultúra egészen a jelenkorig alakuló-változó építészeti és életmódbeli sajátosságait kutassa és hitelesen bemutassa az érdeklődő nagyközönség számára. A jövőre vonatkoztatva akár jelképes szakmai összefogásnak is felfoghatjuk, hogy a Cseri Miklós főigazgató úr által irányított Skanzenben megvalósuló kiállítás főkurátora immáron a Néprajzi Múzeum újonnan kinevezett főigazgatója, és aki megnyitja a kiállítást az az Akadémia Néprajztudományi Intézetének vezetője.

Gratulálva a kiállítás létrehozásában résztvevő csoport minden tagjának, a kiállítás megtekintésére hívom és buzdítom a kedves vendégeket.

Az elhangzott gondolatoknak a jegyében megnyitom a kiállítást, köszönöm megtisztelő figyelmüket!

BALOGH BALÁZS

Erdélyen innen – Alföldön túl
A Fekete-Körös völgye a századfordulón
(Néprajzi Múzeum, Budapest, 2013. november 7.–2014. március 16.)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Közönség!*

Az utóbbi évtizedekben több tudományágat fokozódó mértékben és sokoldalúan foglalkoztat az emlékezés. Az agykutatót az érdekli, hol tároljuk emlékeinket, hogyan tudjuk őket onnan előhívni. A kultúratudományok egyike sem lehet közömbös az emlékezés és felejtés gyilkos versengése iránt. Mi, néprajzosok pedig igazán a kezdeteink óta tudjuk, milyen értékes az emlékezés, másfelől milyen fontos annak érdemi kritikája. Számomra – s gondolom, nem állok egyedül – örömteli érzés, ha elfeledett vagy annak hitt kedves emlék bukkan föl a tudatomban. Különösen, ha újra átélhetek megragadó élményeket, melyek így válnak igazán emlékezetessé. Ezzel a friss érzéssel beszélek most Önöknek. Mellőzöm a másik pólust, a rossz emlékeket, helyette tágítsuk érdeklődésünk szemhatárát a most megnyíló kiállítás kapcsán, a kérdéskörben jártas keveseket, talán elsősorban magunkat, a néprajzkutatókat kivéve, egy manapság a nemzeti tudatban sajnálatosan kevésbé élő tájra, a Fekete-Körös völgyére és egy népcsoportra, az ott élő magyarokra!

* Elhangzott a kiállítás megnyitóján.

Mi az oka az emlékezés elhalványulásának? Csakis a feledékenységünk. Magyarítani természetesen lehet, miért és hogyan állt elő ez a helyzet, de végül mégis csak magunkra vethetünk. A régi Magyarország szétesése után nagyon gyorsan hullottak ki a magyarság kollektív emlékezetéből vidékek, városok, népcsoportok. A kérdésnek van egy olyan oldala is, hogy ezek talán nem is voltak mind benne igazán vagy nem ágyazódtak be kellő mélységbe.

Nem fölmentés, csupán magyarázat, hogy ilyen lehetett a Fekete-Körös felső völgye, a Belényesi-medence a névadó városkával és hét, magyarok lakta faluval, melyek a 17. század vége óta nyelvszigetben léteztek: Köröstárkány, Nyégerfalva, Várasfenes, Magyarremete, Körösjánosfalva, Belényessonkolyos, Belényesújlak. Soroljuk még hozzájuk a folyó alsó völgyéből Tenkét, Belfenyéért és Gyantát. Az Árpád-kortól szinte szabályosan centrálisan szerveződött történelmi Bihar vármegye sajátos kiágazása a Fekete-Körös felső völgye. Nem vezetett át rajta forgalmas, történelmi nevezetességű út, mint a Sebes-Körös völgyében Nagyváradtól a Királyhágón át Kolozsvár felé, mert Erdély irányába hágó hiányában nem alakult ki átjárás, ahhoz pedig kicsi volt a terület, hogy önálló vármegye keletkezzen itt, mint a szomszédos Fehér-Körös felső völgyében, Hunyad közelségében Zaránd. Belényes több századon át betöltötte a völgy, a bihari havasalja, valamint részben a havasok kisiparos és kereskedelmi központjának szerepét, de sosem vált kerített történelmi várossá, neves műemlékekkel és jeles szülöttekkel, hanem a 20. század közepéig megőrizte a néhány utcás, földszintes kisváros jellegzetes arculatát. (A kiállítás elején látható néhány korabeli képeslap Belényesről és Váradról.) Amikor a néprajz, sőt, előfutárai a 19. század elejétől kezdte felfedezni a többnyire elsősorban helyi viselete, népi díszítőművészete és nyelvjárása folytán karakteres kultúrájú tájakat, a folyamatban szerepe volt a történelmi múltnak, az épített környezetnek és a földrajzi tényezőknek, mindenekelőtt a közlekedési főútvonalaknak is. Utólag elmondhatjuk, hogy általában méltán történt így, de azzal a következménnyel is járt, hogy némely tájra és népcsoportra méltatlanul kevés jutott a figyelemből.

A múlt századfordulón és előtte a századvégen, amikor a modern értelemben vett néprajzi munka Magyarországon kibontakozott, egy akkor már érzékelhetően gyorsuló ütemben változó országban hihetetlenül széles volt a sikeres és akár látványos eredményeket ígérő terepmunka kínálata. Micsoda ellentmondás, hogy – bizonyára, mert kevesen voltak és anyagiakban sem bővelkedtek – az etnográfusok és folkloristák mennyire csak töredékét rögzítették, rögzíthették annak, amit lehetett volna! Majd néhány évtized múltán, olykor szinte kétségbeesetten versenyt futva az idővel, próbálták megragadni, amit ők vagy az előttük járók elmulasztottak.

Györffy István éppenséggel ellenpélda. A fiatal – ekkor még tudósjelölt – Györffy nagykunági-alföldi tanulmányai éveiben a korabeli néprajzi fölfogás szellemében a szó teljes értelmében elsősorban jelenkutató lehetett és volt is. Pár év múlva, az e pályaszakaszt lezáró fekete-körös-völgyi tanulmányok

idején a látott-tapasztalt jelenségek mellett már fokozottan érdekelte azok múltja is. Először valószínűleg 1910-ben fordult meg vidékünkön tájékozódás céljából és tüzetesebb kutatás tervével. A következő esztendőben másfél hónapot töltött itt. Kiállításunk ennek az 1911-es tanulmányútnak a Néprajzi Múzeumban megőrzött anyagát, a tárgyvásárlásokat, a fényképező és jegyzetelő adatgyűjtést, illetőleg annak földolgozását idézi föl és mutatja be.

A Néprajzi Múzeum tisztelettel meghívja Önt az

Erdélyen innen – Alföldön túl

A Fekete-Körös völgye a századfordulón

című kiállítás megnyitójára
2013. november 7-én, 16.00 órára

Köszöntőt mond DR. KEMELCSI LAJOS
a Néprajzi Múzeum főigazgatója

A kiállítást megnyitja DR. KÓSA LÁSZLÓ
történész, néprajzkutató,
a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

A kiállítás megkezdéséig 2014. március 16-ig.

Magyar Nemzeti Múzeum
1014 Budapest
Néprajzi Múzeum
Tel: 475 2423
www.nemzetimuzeum.hu

NCA

REKONSTRUKCIÓS MŰHELY

Györffy István első alkotó évtizedében az így született tanulmánysorozat a legnagyobb teljesítmény. Talán érlelődött benne a szándék, hogy monográfiára kerekedjék ki belőle, de a háború megakadályozta. A viselet, a település és az építkezés elemző leírását, valamint a népesség történetének és a nemzetiségi viszonyoknak a tárgyalását csupán a hiedelemvilág köréből merített bőséges adatközlés követte. Mégis fölfoghatjuk monográfiaként ezeket az összefüggő tanulmányokat. Már azért is, mert a tartalom a címekben megjelölt fő téma keretét és határait bőven meghaladja. A felfedezés izgalmát és a mindent elmondani akarást is tükrözik írásai, hiszen előtte történész, földrajzos és nyelvész alig, etnográfus egyáltalán nem járt Dél-Biharban. De nemcsak ennek lehetünk a tanúi, hanem a kultúra és életmód mind szélesebb és mélyebb megismerésére törekvésének is. Nem kritika ez, hiszen a kutatói fejlődésben természetes, hogy alaposabb, mint a korábbi, nagykunsági tanulmányokban. Nemcsak néprajzi szempontokhoz igazodó, alapos történeti és földrajzi tájleírást ad, hanem bőven ír a lakosság foglalkozásairól, a gazdálkodásról, a háziiparról és a kézművességről, az árucseréről, kereskedésről, szokásokról, vallási és történeti hagyományról, magyarok és románok különbözőségeiről és hasonlóságairól, a síkság és a hegyvidék, az eltérő természeti adottságú tájak kapcsolatáról is.

Regisztrálja a változásokat, az általa jól ismert központi népterület, az Alföld felől érkező kulturális jelenségekre kiemelten figyel. A fiatal szakember

már előbb sok közvetlen tapasztalatot szerezhettek a korabeli ország regionális különbözőségeiről. Gondoljunk akár arra az életrajzi mozzanatra, hogy a Szepességből a Nagykunságba hazagyalogló kisdíák milyen változatos metsetben láthatta fél Magyarországot, akár a kolozsvári egyetemi évekre, közvetlen tapasztalatot bőven szerezhettek. Meggyőződésünk azonban, hogy a fekete-körös-völgyi tanulmányok mélyítették el szemléletében a történetiség szempontját és tudatosították a történeti háttérű eltéréseket.

Akár az első nagykunsági dolgozatokban, az érdeklődés fő tárgya ezúttal is a település és az építkezés, amit a kiállítás fényképekkel és térképekkel gazdagon dokumentál. Részletesen tekintse meg a kedves látogató, milyen szemléletesek a kiszínezett községtérképek, melyeken a rendezőknek esetenként a lefényképezett épületek helyét is sikerült azonosítani. Nem szükséges magyaráznom, mennyire fontosnak tartotta Györffy István a térképezést és a fényképezést. Településtörténeti elemzései mögött már nemcsak jelzésszerűen, mint korábban, hanem meghatározó súllyal áll a néptörténet.

Külön hadd keltsem föl az érdeklődést az úttörő paraszt-családtörténeti kutatásokra. Érdemes fölfigyelni a sokoldalú forráshasználatra is, amely a levéltári irattípusok közül elsősorban az összeírásokat, urbáriumokat, egyházi irattárakat öleli föl, továbbá a hely- és családtörténeti munkákra, végül a korabeli helyi sajtóra támaszkodik, melynek egymásra halmozódó évfolyamai gyakran értékes adalékokat takarnak el a kutatók szeme elől. Elsők között szólaltatta meg Györffy a történeti és néprajzi vizsgálatokban a terület földrajzi neveit, beleértve Pesty Frigyes dülönév-gyűjteményét, valamint családneveket és dialektológiai anyagot. Vizsgálatainak a néprajz határain túlmutató tudománytörténeti jelentősége a történeti földrajz fonalának fölvétele, és hogy a komplex, az etnikai és településtörténetet magában foglaló népiségtörténeti iskola előzményei között kaptak helyet. Fokozottan érdekelte, hogyan maradt meg a románság gyűrűjében a magyar nyelvsziget, és mi lehet a jövője. Komolyan érdeklődött a völgy román paraszti kultúrája iránt, fényképek és tárgyak sora tanúsítja ezt. A két nép különbségeit alapvetően meghatározó vallás és nyelv mellett, a hasonlóságok területein a gazdasági kapcsolatok és a kulturális érintkezések jellemzőek. Nem hallgathatunk arról, hogy a békés szimbóizist hamarosan bekövetkező véres események dűlják majd föl, melyeknek a magyar lakosság soraiban számos halálos áldozata lesz (1919 tavasz: Körös-tárkány; 1944 ősz: Magyarremete, az alsó völgyön Gyanta). A nemzeti emlékezet ezekről is alig tud.

Utaltam rá, hogy a fekete-körös-völgyi vizsgálatok Györffy kutatói pályáján, szemléletében fontos változásokot hoztak. A Tiszántúl népéletének kitűnő ismerője olyan parasztkultúrát tanulmányozott jól és alaposan, amely az adott korban (múlt századelő) régiesebb az Alföld képénél, sőt, annak korábbi állapotából őriz meghatározó elemeket. A geográfus Györffynek jelentős tanulságot nyújtott a földrajzi eltérésekből adódó műveltségi különbségek észlelése. Nem volt ez ismeretlen a tudomány világában, azonban ő a jelenségek eltéré-

sét etnográfiai szempontból értelmezte. Hiszen nemcsak a különböző ökológiai viszonyok, hanem a természetföldrajzi elzártság és a történelmi viszonyokból fakadó peremhelyzet, a többször hivatkozott nyelvsziget-létezés is befolyásolták azt. Mindez történeti szemléletét is mélyítette. A nagykun tanyáról és a tiszántúli építkezésről nem sokkal korábban írt gazdag tartalmú tanulmányok statikus, olykor erősen leltárba hajló szemléletét itt differenciáltabb látásmód váltotta föl, ami későbbi írásainak nagy részében ugyanígy megmaradt.

A pályakezdő Györffy tanulmányútja eredményeként megfogalmazott dolgozatok és a múzeumban szerencsésen megőrzött tárgyi emlékegyüttes friss, mozgékony egyéniségről tanúskodnak. Nagy anyagot tud áttekinteni, és képes rendszerben szemlélni a jelenségeket. Pályakezdő munkásságából már kibonthatók legjobb tudósi erényei. Kiállításunk erről is tanúskodik. Tudjuk, szakmai érdeklődése élete végéig ismételten meg tudott újulni. Képes volt új ismeretek nagyarányú befogadására, új feladatok megoldására. Ezért nem utolsósorban említem, hogy a kiállítás Györffy István tudósi műhelyébe betekintésként is nézhető. A rendező muzeológusoknak erre is volt gondja. Ő a magyar etnográfusok második nemzedékének a tagja volt, aki feladatának tartotta a kibontakozó tudományszak formálását és vállalta az úttörés munkáját. A vállalkozásnak megfelelt. Elvégzésére megvoltak a szükséges adottságai, problémaérzékenysége, intuíciója, egyúttal azonban ő volt saját magának a mestere, ő alakította a módszerét, amit majd tanítványai vittek, differenciáltak tovább. Köszönjük, hogy emlékezetünk és kultúránk számára megőriztette, földidézhetővé tette a Fekete-Körös völgyének eltűnő paraszti kultúráját!

1911. évi tanulmányútjának azonban évtizedekig nem akadt folytatói. A Kolozsvárott szerveződött néprajzi műhely látóköre sem terjedt a Fekete-Körös völgyéig. A megkisebbedett országban 1920 után nem került rá a számon tartott trianoni veszteséglistára, csaknem elfeledkeztek róla. Alighanem a néprajz volt az egyetlen jelentős kivétel. Utóbb néprajzi munkákban, népművészeti kiadványokban és *A magyarság néprajzában* is találkozhatunk Györffy fényképfelvételeivel és hivatkozásaival, ha nincs is alattuk mindig pontos aláírás.

A kiállítás igen találó címe arra utal, hogy a fekete-körös-völgyi vizsgálatok egyik célja volt bizonyítani, hogy az ott lakók nem erdélyi eredetűek, nem is székelyek (mint némely föltevés vélte), hanem Erdélyt az Alföld felől benépesítő magyarok valószínű leszármazottjai. Bízunk benne, hogy ennek a szép és tartalmas tárlatnak a várható sikere is hozzájárul ahhoz, hogy a Néprajzi Múzeum folytatja és még gyakoribbá teszi a gyűjteményeiben őrzött értékes anyag nagyközönség elé tárását.

Kívánom, hogy a látogató új ismeretekkel gyarapodva nézze a kiállítást, és ne feledkezzen el róla, hanem tartsa számon a Fekete-Körös völgyét és népét! Később is emlékezzen! A kiállítást ezennel megnyitom.

ALMA MATER

Belépő, 2013

**Az ELTE BTK Néprajzi Intézetének konferenciája
(Budapest, 2013. november 8.)**

Az ELTE BTK Néprajzi Intézete 2013. november 8-án *Belépő, 2013* címmel szervezett konferenciát. Az eseményt korántsem nevezhetjük egyszerű, vagy új kezdeményezésnek, hiszen az előző években már volt példa arra, hogy a nemrég diplomát szerzett egykori (vagy továbbra is) néprajz szakos hallgatók bemutassák szakdolgozataikat egy kifejezetten erre a célra szervezett, létrejött konferencián.

A meghívóban is megfogalmazott célkitűzés az volt, hogy a nem rég végzett fiatalok a szakmai nyilvánosság előtt lehetőséget kapjanak szakdolgozati eredményeik bemutatására és megvitatására, továbbá, hogy az érdeklődők tájékozódhassanak a Néprajzi Intézet friss kutatásairól. A korábbi évekhez hasonlóan ez alkalommal is a Néprajzi Intézet Könyvtára szolgált a konferencia helyszínéül. Az esemény nyitányaként Mohay Tamás intézetigazgató mondott beszédet, amelyben utalt a jelenlegi konferencia jelentőségére, előzményeire, és felvázolta a nap további programját.

Összesen hat szakdolgozatot, s ez által hat különböző kutatást mutattak be a délután folyamán. A program időbeli tematikája 30 perces előadásokat és szintén 30 perces vitákat foglalt magában, így öt mesterszakon és egy alapszakon végzett hallgató prezentálhatta kutatási eredményeit.

Elsőként Ilyefalvi Emese 2013-ban megvédett szakdolgozatáról hallhattak a jelenlévők, amelyben a szerző azt vizsgálta, hogy a mindennapi életre hogyan hatott a Trianon utáni erdélyi református belmisszió. Ahogyan írása kivonatában fogalmaz „*Pontosabban, hogy ezen – a vallási életet megújító – törekvések hogyan jutottak el a falusi társadalmakhoz, a tevékeny vallásos élet ideája mellett az egyéni és közösségi hitélet gyakorlásában hogyan honosítottak meg új mintákat és módszereket, illetve a népi kultúra mindennapi gyakorlatába milyen új praxisokat és eszméket építettek be.*” Munkájának kiindulópontja Bonczidai Dezső kidei református lelkész 1928 és 1946 közötti tevékenysége volt, különös tekintettel az egyházközségnek írott levelekre. Előadásának címe: *Református belmisszió és mindennapi élet egy Borsavölgyi faluban (1928–1946).*

Második előadóként Szabad Boglárka *Vallás és társadalom: egy görög katolikus közösség múltja és jelene* címmel tartott előadást. Szakdolgozatában egy északkelet-magyarországi faluban élő görög katolikus közösség hitéletét vizsgálta. Az előadásra való előzetes felkészülést segítő kivonatban így fo-

galmaz írásának lényegi kérdéseit illetően: „*Milyen tényezők határozzák meg egy közösség vallási életét? Vajon milyen alakító erőktől függ egy adott helyen és egy adott időben a hitélet intenzitása és formája? Egyáltalán, leírható-e bármilyen csoport vallásosságának, vagy vallásos viselkedésének a rendszere, apró pillanatfelvételek esetleges összeillesztése által?*” A szerző a dolgozatban az idő, a tér és a mindennapi élet vallásosságának problematikáján keresztül próbálta a fentebbi kérdéseket megválaszolni.

Az első szekció utolsó előadója Hajdu Ágnes volt, aki *Migráció, identitás, otthonosság* címmel tartott előadást mesterszakos diplomamunkájáról, amelyet a korábbi előadókhoz hasonlóan 2013-ban védett meg. Erdélyből Zalaegerszegre települt református magyarok körében végezte kutatását, mely főképp a migrációs motivációkra, az áttelepültek identitásának mintázataira, valamint az egyházhoz való kötődésükre irányult, illetve arra, hogy ennek milyen funkciói vannak. A szerző olyan témákra is kitért előadásában és dolgozatában, mint a személyes kapcsolatok intenzitása és rétegződése, az otthon fogalmának értelmezése, illetve a migrációs motiváció és az önértelmezés kapcsolata.

A második szekció első előadója Kalina Veronika volt, aki mesterszakos diplomamunkáját prezentálta *A kalocsai díszítő motívumok továbbélése napjainkban* címmel. Számos megközelítési módot mint lehetséges vizsgálati alternatívát sorakoztatott fel előadásában, s amint fogalmazott: „*a kalocsai díszítőművészethez kötődő változatos alkalmazási formákon, folklorizmus-jelenségeken, illetve autenticitás stratégiákon keresztül próbáltam megtalálni a »kalocsai« leginkább illő terminológiát, hiszen a kalocsai mintakincs kialakulása óta számos változáson ment keresztül.*”

Brandt Patrícia főként kéziratos források vizsgálata (lágernaplók) mentén ragadta meg a málenkij robot egyéni megélését. Előadásának címe: *A málenkij robot a személyes emlékezetben*. A traumatikus élményeket közvetítő források mélyreható vizsgálata és a kárpátaljai magyarokkal végzett mélyinterjúk elemzése mellett Brandt Patrícia napjaink fiataljainak a málenkij robottal kapcsolatos véleményeire, gondolataira is kíváncsi volt. Szakdolgozatát ismertető kivonatában így fogalmaz az utóbbi résztémával kapcsolatos kérdéseket illetően: „*De mégis mennyire tájékozottak a mai fiatalok az eseményeket illetően? Mennyire tartják fontosnak, hogy ezek ne merüljenek feledésbe? Mit tennének ennek érdekében? Van-e bennük harag az eseményeket illetően? Az ki ellen irányul? E kérdések megválaszolásához harmincöt 18 és 30 év közötti, főként kárpátaljai fiatalal töltöttem ki egy kérdőívet...*” A mesterszakos diplomamunka, amely előadásának alapját képezte, a konferencián előadók munkáihoz hasonlóan megtekinthető az ELTE BTK Néprajzi Intézetének Könyvtárában.

Molnár Csenge, a konferencia utolsó előadójaként alapszakos szakdolgozatát ismertette *Egy nemzeti szimbólum használata és értelmezése napjainkban: a turul* címmel. A szerző a turul mint szimbólum különböző értelmezési

lehetőségeit, illetve a jelkép használatának tereit, alkalmait és módjait kísérli meg megszerezni. Ahogyan fogalmaz: „*Munkámban egy kezdeti fázisát dolgoztam ki a hosszabb távú jelenkutatási téma lehetőségének. Egy olyan rendszert kísértem meg felállítani, ami alapján modellezhetőek a különböző értelmezési rétegek. Célom az volt, hogy a meghatározott szinteken elhelyezett értelmezési lehetőségeket bemutassam, elemezzem és rámutassak összefüggésekre a különböző síkok között.*”

Az előadások után természetesen minden adott percet kihasznált a főként szakmai hallgatóság; így került sor megannyi kérdés feltevésére és olykor-olykor vitákra is. A korábbi tapasztalatok alapján bizonyos, hogy az ELTE BTK Néprajzi Intézete által szervezett *Belépő* konferenciákról hallunk még, tovább bővítve ezzel a friss diplomások bemutatkozási lehetőségeinek kereteit.

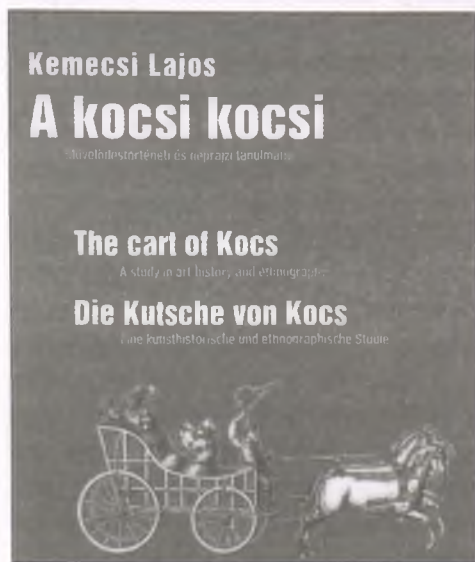
SZABAD BOGLÁRKA

SZEMLE

Művelődéstörténeti és néprajzi tanulmány a kocsi kocsiról

Kemecsi Lajos: *A kocsi kocsi. Művelődéstörténeti és néprajzi tanulmány*. Kocs Község Önkormányzata, Kocs, 2012. 256 old.

A kötet, mint azt a könyv alcíme nyomatékosítja, „tanulmány”, értekezés, a tudomány számára is hasznos összefoglalás, tárgymonográfia. Célkitűzése azonban kettős, mert nem annyira a tudományos kutatást kívánja szolgálni, mint az ismeretterjesztést, egy jelentős magyar kulturális érték hírének terjesztését itthon és a nagyvilágban. Ezért íródott a nagyközönség számára is érthető nyelven, bár értekező stílusban, jelent meg aprólékos filológiai apparátust és lábjegyzeteket mellőző formában. A mintegy 70 szövegoldalt tartalmazó tanulmány ebben a kötetben a magyar mellett

angol és német nyelven is olvasható. A három nyelven közreadott szöveget 60 képet felölelő képanyag illusztrálja, egészíti ki. A számozott képanyaghoz három nyelven olvasható képjegyzék, forrásjegyzék tartozik. Ilyenformán jött létre a három nyelven közreadott tanulmányból a képekkel együtt ez a 256 oldalas könyv.

Kocs Község Önkormányzatát dicséri, hogy vállalta a könyv három nyelven történő kiadását a mai szűkös viszonyok között, amikor Magyarországon alig jelenik meg könyv idegen nyelveken.

A szerző, Kemecsi Lajos, a tatai gimnázium és a budapesti ELTE neveltje, Komárom megye történetének, néprajzának, kulturális örökségének elismert kutatója. Múzeumi, kutatói pályafutását Tatán, a Kuny Domokos Múzeumban kezdte, majd a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban folytatta. Ennek az évnek az elejétől a budapesti Néprajzi Múzeum főigazgató tisztségét tölti be. (Egyetemi és tudományos címeinek említését most mellőzöm.) Egyetemi szakdolgozatát Komárom megye, kandidátusi értekezését Észak-Dunántúl népi kerek járműveinek, a szekereket készítő iparosoknak, a járműveket használó fuvarosoknak, falusi gazdálkodóknak szentelte. Első könyve 1998-ban jelent meg Budapesten, az MTA Néprajzi Intézetének kiadásában

Szekerek, kocsik, szánok – Paraszti járműkultúra Észak-Dunántúlon címen. Azóta sem lett hűtlen ehhez a tárgykörhöz. Számos lokális vizsgálatot folytatott a magyar nyelvterületen Tokaj-Hegyaljától Brassó vidékéig, a hétfalusi csángó szekeresességig. Eközben a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményének szekérállományát is szorgalmasan gyarapította. Neki köszönhetjük a *Hagyományos járművek országos gyűjteményi katalógusát*, amit 2012-ben sikerült DVD-n publikussá tennie.

Kemecsi Lajos a kocsi ürtügyén szól ebben a könyvben a magyar járműkultúra kezdeteiről. Foglalkozik a magyar *kocsi* és a *hintó* európai elterjedtségével, a magyar járműkultúra középkori sajátágaival és újkori gyarapodásával, változásaival. Önálló fejezeteket szentel olyan lényeges kérdésköröknek, mint a hagyományos járművek alkatrészei, a kerekes járműveket előállító műhelyek, mesterségek, a régi szekerek, kocsik, hintók fogatolása stb. Ennek megfelelően a szöveghez csatlakozó képi illusztráció sem csupán a kocsi kocsiról készült fotókat, hajdani ábrázolásokat tartalmaz, hanem sok más, a magyar kerekes járművek, fogatok történeti múltjához tartozó képi dokumentációt is.

A kocsi lakosság számára természetesen a könyvnek az a fejezete a legfontosabb, amely címében is azt a kérdést teszi fel: *Milyen volt a kocsi kocsi?* Erre a kérdésre a rövid válasz az lehet, amilyenek Jeremias Schemel augsburgi szerző 1568-ban kiadott rajza mutatja. Mit látunk a rajzon? Könnyű favázzal készült kocsiszekrényt, melynek falát vesszőből fonott kas képezi. Feltűnő jellegzetessége a kocsiszekrény négylőcsős kitémasztása, a két kocsioldal, a kocsiderék felső peremének ívelése. A kocsi hátulja magasabb, mint a dereka és az eleje, oldalán hágcsó is látható. Az úri utasok a kocsi hátulsó részében ülnek, ahol védi őket a magasabb kas. Velük szemben ül a szolga, háttal a kocsisnak, aki a lovakat a jármű elején, bakon (esetleg ládán vagy üléskosárban) ülve irányítja. A három ló szügyhámval, kiséfához kapcsolódó istráנגgal húzza a járművet.

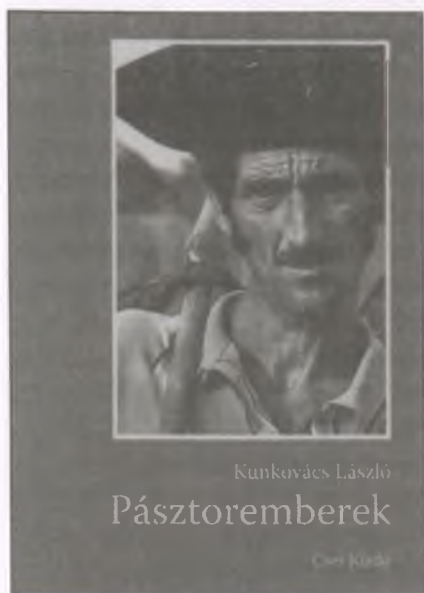
Kortárs utazók leírásaiból tudjuk, hogy a kocsin vasból készült alkatrész nem volt. Sigmund von Herberstein részletesen megörökítette 1518-ban Bécs és Buda között tett utazásait, a gyorskocsin tett út stációit, a lovak váltásait, az utasok és kocsisok pihenőit. Először Bruckban, másodszer Óváron, harmadszor Győrben, negyedszer Győrtől 6 mérföldnyire, Kocs faluban [váltottak lovakat], „amelytől a szállítószekerek is a nevüket kapták, és innen közönségesen Kocsinak nevezik”. A leíró történeti forrásokból tudható, hogy a kocsi derekát vánkosok, gyapjúval töltött zsákok tették kényelmessé. Csökkentették a gyors utazással járó erős rázkódást. A kocsi szekér könnyűségét, a vasalkatrészek hiányát minden forrás megemlíti. Jeremias Schemel az *ungarische Gutsche*-t megörökítő rajzán is megfigyelhető a kerekek küllőinek, a kocsiderék vázának finom rajza, karcsúsága. Az (alföldi) magyar szekereknek ezt a tulajdonságát külföldi utazók már a 15. században is megörökítették. Bertrandon de la Broquière burgundi lovag 1433-ban a Szentföldről visszatértében

tett nagyon értékes megfigyeléseket a magyar lovakról és szekerekről: „*Utazásom alatt találkoztam szekerekkel, melyeken hat, hét vagy nyolc egyén ült és mindezt egyetlen ló húzta, ugyanis ha nagy útra indulnak, egy lovat szoktak befogni. És a hátsó kerekek sokkal magasabban vannak, mint az elsők, és igen jó alvás és pihenés esik benne. Fedelők igen szép, az ilyen fedeles kocsik oly könnyűek, hogy kerekkel együtt akárki egymaga vállára veheti és elviheti. Az ország róna lévén, a lovak mindenütt ügetve mehetnek.*”

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Képeskönyv a pásztorokról

Kunkovács László: *Pásztorembek*. Cser Kiadó, Budapest, 2013. 368 old.

Kunkovács László legújabb, rendkívül impozáns könyve egyszerre fotóalbum és néprajzi monográfia, vagyis vizuális antropológiai munka, melyben a kép és a szöveg egyenrangú. A kép nem illusztrál, a szöveg nem magyaráz, hanem mindkettő szerves együttesként nyújt ismeretet. Ez a műfaji sajátosság összhangban áll a szerző személyiségével, aki fotóművész és néprajzkutató egy személyben, és akinek fél évszázados munkásságát számos tematikus művészi fotókiállítás és néprajzi kiadványok sora dokumentálja. Nevéhez fűződik a fényképezés mint kutatási módszer következetes és kimerítő alkalmazása. Erről a jellegzetes kunkovácsi módszerről ad tanúbizonyságot a *Pásztorembek* című

könyve. Amint a bevezetőben írja: „*Ebbe a könyvbe nem került beöltöztetési vagy megrendezett jelenet, se olyan, ami már a múzeumi, skanzenbeli megmutatást szolgálja, hiszen csak így kapunk forrásértékű képgyűjteményt. Minden fotója egy-egy valóságdarab, a képaláírásban megjelölt helyről és évből.*”

Hogy miről szól ez a könyv? Mindenről, ami a pásztorok életéhez tartozik, mégpedig a máig megőrzött archaikumokról, az ősök emlékét idéző hagyományokról, a több évszázados tárgyakról és munkaeljárásokról, de mindezekelőtt az emberekről, a pásztorok személyiségéről, mentalitásáról, egyéni jellemvonásaikról, szemléletmódjukról, művészkésésükről, viseletükről, a

pásztori rendről, mindennapi életükről, munkájukról, a legeltetés tudományáról, az állatok gondozásáról.

Kunkovács László évtizedeken át járva az országot és távoli vidékeket, mindenütt rátalált valami sajátosra, jellemző momentumra, archaikus hagyatékra. Jó érzékkel rögzített mindent, ami hiteles, az életmód szempontjából lényeges, egyszóval *eredeti*. Ehhez arra volt szükség, hogy mindig azonosulni tudjon kutatási tárgyával, együttérezzen a megkérdezettekkel. Kiváló zsánerképeihez kapcsolódó leírásaiban olykor a rá jellemző bölcselkedés, filozofálás is helyet kapott. Amint pl. az *Önépítő egyedüllét* címszó alatt olvashatjuk: *„Pásztoraink szemlélődő, soha nem kapkodó természete a természet közelségéből és a kinti magányból fakad. Más lesz az az ember, aki, ha leheveredik, orra alá csap a mezei virág illata. Egyben látja az egész levegőet és a rajtuk kúszó, folyton változó formájú felhőkben gyönyörködhet. Éjszaka föléborul a világmindenség kupolája, fényszennyezés nélküli teljes pompájában. Megkapják az embernek adatott mindenkori legnagyobb és elementáris erejű látványt, a csillagos eget. Ugye, most már értjük, honnan ered a világot egyben látó, kozmikus gondolkodásuk?”*

A példákat hosszan lehetne sorolni. De térjünk vissza a könyv formai vonatkozásához. A 450 fekete-fehér képet közreadó terjedelmes munka második felében a Kárpát-medence csaknem minden tájegységének pásztorkodásáról személyes tapasztalat alapján ad képet a jellemző helyi sajátosságokról. Majd a szerzőnek azok az ázsiai kutatóútjain szerzett tapasztalatai és egyedülálló fényképfelvételei következnek, amelyeket a mongol, kirgiz, kazak nomádok között szerzett rendkívüli fáradalmak és viszontagságok közepette. Ez a kivételes lehetőség és áldozatvállalás jó alapot adott a hazai pásztorkultúrával való összevetésre. Annak megtapasztalására, amit Györffy István közel egy évszázada feltételezett, hogy a magyar alföld szilaj pásztorkodása nyugat-ázsiai gyökerű. Míg Györffy az 1920-as években reménytelenül tervezett szovjetunióbeli expedíciót a kazahsztáni nomád pásztorok közé, addig Kunkovács László ezt megvalósíthatta, és sokrétű személyes ismereteit a következőképpen foglalta össze: *„Mai pásztorkultúránkat eurázsiai tapasztalatokkal fölerősítve érthetjük meg igazán. Rálátás kell hozzá, és az a bölcsesség, amelyet Ázsia soha nem kapkodó, térben és időben tágassághoz szokott, szemlélődő lakóitól kapunk. Ázsia nagyobb léptékű gondolkodásra nevel, bölccsé tesz.”*

Végezetül: mi az a kunkovácsi jellegzetesség, ami egyedivé teszi ezt a könyvet? A fekete-fehér fényképekből és az élményszerű, egyedi hangvételű szövegekből, azaz a „valóságdarabokból” egy sajátos életforma teljességét nyújtó színes tabló bontakozik ki az olvasó előtt. S mindennek maradéktalan megvalósításában a Cser Kiadó fontos szerepet játszott, elsősorban Németh János művészi könyvtervezése és Gulácsi Aurélia szerkesztői munkája révén.

Gondolatok a magyar népdal és népi műveltség új stílusáról

Bereczky János: *A magyar népdal új stílusa*. I–IV. Akadémiai Kiadó–MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest, 2013.

Tisztelt Megjelentek! Hölgyeim és Uraim!¹

2012. március 29-én a *Magyar Népzene Tára* 11. és 12. kötetének bemutatóját tartotta e helyen az MTA Zenekutató Intézete és a Balassi Kiadó.² Most ismét nagy esemény tanúi és részesei lehetünk. A magyar zenetudomány újabb nagyszabású alkotása látott napvilágot, de ezúttal az Akadémiai Kiadó közreműködésével. Ma Bereczky János *A magyar népdal új stílusa* címen négy kötetben megjelent monográfiájának látására, bemutatójára gyűltünk össze.

Ismeretes, hogy a magyar népdal és népzene „új stílus”-nak nevezett rendszerét, speciális tulajdonságokkal rendelkező történeti rétegét Bartók Béla ismerte fel elsőnek. Leírta már 1918-ban *A magyar katonadalok dallamai* című dolgozatában, részletesen elemezte és külön osztályba sorolta 1924-ben megjelent könyvében, *A magyar népdalban* is. Bartók és Kodály nyomán a magyar népzene kutatás már közel egy évszázada gyűjti és kutatja a magyar népdalnak ezt a rendkívül virulens, a központi népterületen máig népszerű válfaját. Hiszen ki ne ismerné, hogy „*Ha felmegyek a doberdói nagy hegyre, / Feltekintek a csillagos nagy égre*” kezdetű katonadalt, alföldi lakodalmak elmaradhatatlan nótáját és megannyi társát.

Nem tisztem szólni az új stílusú magyar népdal sajátos jegyeiről, forrásvidékeiről, kialakulásának történetéről. Paksa Katalin könyvéből (*Magyar népzene-történet*. 1999: 198) is tudjuk, hogy „*Műzenei, nyugat-európai, szomszédnépi zenei elemek ötvöződnek [benne] a zenei anyanyelv elemeivel úgy, hogy abból minden eddigőtől eltérő, egységes, új stílus születik.*” Az új stílusú táncok divatja hatást gyakorolt a régi dallamok ritmikájára és döntően hozzájárult az új stílusú népdal megszületéséhez. Nekem úgy tűnik, hogy már a csárdás 19. századi divatja előtt, a verbunk zenéje és hangszerelése elindította a változást. Martin György mutatott rá, hogy „*A verbunkos s vele az új [tánc]stílus kialakulásának egyik döntő mozzanata a metrikai-ritmikai változás. A régi férfitáncok nyolcados mozgásértékei szélesebb áradású, lassú negyedekké tágulnak. Az új 4/4-es ütemű tánczene [...] méltóságát a pontozott ritmus kiélezésével és feszes kontrakcióval is hangsúlyozta.*” (Martin György: *A magyar nép táncai*. 1974: 39). A verbunkos muzsika oldalágaként kialakuló csárdászenével és új stílusú népzeneinkkel együtt a csárdás divatja a

¹ Elhangzott 2013. szeptember 11-én az MTA BTK Zenetudományi Intézet Bartók Termében a könyv bemutatóján, a rendezvény megnyitásként.

² A szerző ott elhangzott beszéde a *Néprajzi Hírek* 2012. 4. számában (23–26. old.) olvasható. *A szerk.*

magyar nyelvterület határain túlra is kiterjedt, a szlovák, román, délszláv párostánc-kultúrára is hatott.

Mindazonáltal a hangrend, a ritmus, a forma a folklórban az anyanyelvhez hasonlóan öröklődik századokon át. Tanulságos, hogy bár az új stílusú magyar népdal, hangszeres népzene már a 18. század végén bontakozott és a 19. században kiformalódott, népzeneink, dalaink ősrétege a 20. században is szívósan fennmaradt. Ötfokú hangrendszere, miként nyelvünk rendszere, szemlélete, annyira sajátunkká vált, hogy máig is ragaszkodunk hozzá. Az 1960–70-es években a borsodi, gömöri barkó pásztorok körében tapasztalhattam, hogy még az új stílusú nótákat is mintegy „visszaénekeltek” a régi stílus ereszkedő, pentaton hangrendjébe. (Lajos Árpád egyik cikke az 1960-as években erre a jelenségre számos példát hozott.)

A magyar népdal és népzene új stílusának kutatói régen felismerték, hogy kialakulásával párhuzamosan ment végbe az új táncstílus kialakulása. Népünk anyagi kultúrájának kutatói rámutattak már a 18–19. századi változások folyamatára és olyan új jelenségekre, mint a népviselet kiszínesedése, a tárgyalkotó népművészet megújulása, mind a paraszti, mind a pásztori, mind a kézműves-kisiparos rétegek alkotásaiban. Gondoljunk a *cifraszűr* kialakulására, a gazdagon hímzett ködmönök, szücsmunkák szépségére, a festett asztalosmunkák terjedésére, a falusi-mezővárosi lakáskultúra megújulására. Nem túlzás a magyar néphagyomány általános megújulásáról, forradalmi változásáról, népünk igény szintjének, műveltségének általános emelkedéséről beszélni. A központi népterület, különösen az alföldi mezővárosok, újíto erővel léptek fel a gazdasági termelés, a településrendszer, az építő kultúra, a táplálkozási kultúra területein is. Konkrétan említhető innováció a kaszás aratásmód, a számos új kertkultúra (dohány, paprika), a kapáskultúrák általános elterjedése, kikerülése a határba (kukorica, burgonya), a nyomáskényszer megszűnése, a határhasználat megváltozása, a tanyarendszer kiépülése, a kályha, a szabadkémény és a boglyakemence, a festett asztalosbútor, a bőven mért vászonruházat, a nemzeti étellé avatott *gulyás*, *pörkölt*, *paprikás*. Másfelől a verbunkos és a csárdás, a betyárdalok és betyárballadák jelzik ennek az újonnan született és gyorsan egységesülő kultúrának a gyors kivirágzását.

A népi műveltség megújulása mögött látnunk kell a feudális kötöttségek lazulását, a szabad paraszti rétegek megerősödését az Alföldön. Gondoljunk a hajdú kerület, a hármás (jászkun) kerület mezővárosaira, a szabad királyi városi rangot elnyerő nagyobb városokra (Szeged, Debrecen, Szabadka), a jobbágyi sorból örökváltság-egyezménnyel szabaduló városok (pl. Nyíregyháza, Szentés) népére. A hajdú városokat és az 1745. évi jászkun redemptióban érintett településeket nem számítva is 51 település népe élt az örökváltság lehetőségével az 1848-as jobbágyfelszabadítást megelőzően. A szabad föld, a szabad gazdálkodás, a mezővárosi iparúzés fejlődése kedvezett a gazdagodó, a polgárosodás irányába elinduló lakosság életmódváltozásának, az igény szint és a műveltségi fok emelkedésének. A központi népterület ismét átvette a

török hódoltság századaiban zömében az északi, nyugati peremekre, a királyi Magyarországra és Erdélybe szorult magyarságtól a vezérszólamot. Amikor a romantika és az irodalmi népiesség (Petőfi, Arany) a magyar népi kultúra képét a nemzeti gondolkodás számára megteremtette, már nem a szintén népi, de archaikusabb erdélyi, felföldi vagy nyugat-dunántúli elemeket vette figyelembe, hanem az alföldi magyarság ősínek vélt életmódját, műveltségi állományát.

A központi népterületen a 20. században meghatározó volt a népi kultúra 18–19. században kifermálódott új stílusa és történeti rétege, amelyet (Lenau, Csaplovics: *Gemälde von Ungern* és mások nyomán) a külföld, meg mi magunk is „a” magyar népet leginkább reprezentáló örökségként fogadunk el.

Az alföldi, kisalföldi, közép- és kelet-dunántúli népiéletnek, kultúrának az innovációi fokozatosan terjedtek a magyar népterület szélei felé, de a Mezőséget, Székelyföldet, Zoboralját csak a gyorsabban terjedő divathullámok érték el. Erősebben hatottak az Alföld és Kelet-Dunántúl nemzetiségi szigeteire, szórványaira. A nemzetiségi népiélet megörökítői a 18. század végén, a 19. század első felében rendre megírták, hogy a magyar muzsika, a magyar tánc, a dal, a magyar ruha, csizma, ködmön és szűr, a magyar búzakenyér és a magyar bor az általuk ismert szlovén, szerb, szlovák, román falvakban is hódít. Ezeknek köszönhetően a magyar nyelv is terjedt a vele együtt élő népek körében.

Abban a népek, nyelvek közötti versenyben, ami a 18. századi Magyarországon zajlott, a magyarság nemcsak magas születésszámával, természetes szaporodásával tűnt ki, hanem néphagyományainak, etnikus jellegének megőrzésével és közkultúrájának újrafogalmazásával is. Beolvasztó képességét a 18–19. században főként innovatív gazdaságának, életmódjának, új stílusú folklórjának köszönhetette. Asszimilációs nyereségének titka kultúrájának vonzerejében rejlett. A kultúrának és az interetnikus kapcsolatoknak ezekről a „mélytengeri áramlatairól” a nyelvrendeletet kiadó II. Józsefnek (1784), a magyar nyelv elenyészését jósoló Herdernek (1791), az asszimiláció kérdését reálisan felfogó és a magyar nyelvújítás eredményeit elismerő, azt pozitívan méltató Csaplovics Jánosnak (1822) még nem lehetett ismerete.

A magyar népdal új stílusáról megjelent monográfia kapcsán nekem a Széchenyi szavait továbbgondoló Györfly István tétele jut eszembe: „*Nemcsak nyelvében él a nemzet, hanem néphagyományaiban is.*” Köszönet Bereczky Jánosnak *A magyar népdal új stílusát* bemutató nagy lélegzetű monográfiáért, az MTA BTK Zenetudományi Intézetének a könyvbemutató megrendezéséért, s azért, hogy mindezt most elmondhattam!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

KÖSZÖNTÉSEK

Köszöntjük a 70 éves Grin Igor

Grin Igor

Hihetetlen, hogy Grin Igor 70 éves lett. Hihetetlen, hiszen napjainkban is fiatalos lendület, pozitív gondolkodásmód és nyitottság jellemzi.

Grin Igor földrajzi és szakmai értelemben is nagy ívű pályát futott be. Zágrábban született, Mosonmagyaróváron töltötte gyermekéveit, itt végezte általános és középiskolai tanulmányait, Szegeden volt magyar–oroszl szakos egyetemista, majd rövid ideig Battonyán dolgozott tanárként. 1971-ben került Békéscsabára, ahol a Munkácsy Mihály Múzeum néprajzos muzeológusa, később néprajzi osztályvezetője, igazgatóhelyettese és igazgatója lett.

Tudományos életpályája a szegedi József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén kezdődött. Másodéves korában kapcsolódott be a Ferenczi Imre által vezetett tanszék munkájába. Ferenczi

Imre ösztönzésére kezdte el gyűjteni a gazdag délszláv folklórkincs emlékeit, elsősorban a horvátok archaikus, élő epikus költészetét. A battonyai tanári évek alatt folytatta a tudományos kutatómunkát, feltárta és tudományosan feldolgozta a helyi és a deszki szerbek énekhagyományait. Az alapos kutatások eredményeként 1977-ben szerezte meg a bölcsészdoktori címet a magyarországi horvátok és szerbek népköltészetét elemző disszertációjával. Kitartó és magas szintű kutatói tevékenysége eredményeként 2000-ben PhD tudományos fokozatot szerzett a Debreceni Egyetem Néprajzi Intézetében.

Grin Igor 30 éven át volt a Munkácsy Mihály Múzeum munkatársa. Névéhez számos tárgyi és szellemi néprajzi gyűjtés, kutatás, kiállítás, szakmai rendezvény és kiadvány kötődik. A múzeumi leltárkönyvek tanúsítják, hogy nagymértékben gyarapította az intézmény néprajzi gyűjteményét a Békésmegyei magyarság és az itt élő nemzetiségek tárgyi kultúrájának emlékeivel.

Elismerésre méltóak az általa rendezett időszakos kiállítások. Főrendezője volt az *Etnikai csoportok Békésmegyében a XVIII–XIX. században* és a saját

gyűjtésű anyagból rendezett *Békés megyei románok* című időszaki kiállításoknak. Ő rendezte be az 1980-as évek elején a magyarországi románok mindedig egyetlen tájházát Kétegyházában, de felügyelte a békéscsabai szlovák tájház szintén ebben az időszakban zajló felújítását is. Komoly érdemei vannak a gyulai Erkel Emlékház helyreállításában és az Omaszta-kúria Munkácsy Emlékházzá alakításában.

Néprajzos muzeológusként az évtizedeken át rendszeresen megtartott román és szlovák néprajzi táborok szervezője és résztvevője volt. Néprajzi osztályvezetőként, majd igazgatóként fő szervezője és titkára volt a Magyar Néprajzi Társaság és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat rendezvényének, a *Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia* című rendezvénysorozatnak.

Tudományos tevékenysége során számos tanulmányt publikált, több kötetet szerkesztett és önálló művei is megjelentek. Kiemelésre érdemes a Krupa Andrással közösen szerkesztett *Békéscsaba néprajza* című tanulmánykötet. Saját kötetei közül a Battonyai Füzetek sorozatban megjelent *Délszláv epikus hagyományok Battonyán* című írását, a *Szerb népi énekek* címmel megjelent kötetét és a *Jafi meseországban* című mesegyűjteményét említjük meg.

Napjainkban Grin Igor a fotografálásban találta meg azt a tevékenységi formát, amelyben örömet leli, amelyben kibontakoztathatja alkotói tehetségét, és amely által a múzeumi munka közelében maradt.

Kívánunk neki jó egészséget, sok-sok örömteli évet és további szép szakmai sikereket! Isten éltesse!

MARTYIN EMÍLIA

A hatvanéves Székelyné Kőrösi Ilona köszöntése

2013. december 18-án köszöntöttük hatvanadik születésnapján Székelyné Kőrösi Ilona történész, népművelő, etnográfus, heraldikus muzeológust, aki élete és munkássága bizonyosságként a Kiskunság muzeológusa.

1953. december 18-án Kiskunhalason született, Dunapatajon nevelkedett, Kiskörösön érettségizett, majd az egyetem elvégzése után, 1977. augusztus 1-jén Kecskeméten helyezkedett el első és egyetlen munkahelyén, a Katona József Múzeumban. 1992–1995 között a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet tudományos titkára, 1996-tól a Katona József Múzeum Történeti-Néprajzi Osztályának vezetője. 1997-től a Katona József Emlékház szakmai vezetője.

Amikor 1988. december 1-jén kinevezést kaptam a kalocsai Viski Károly Múzeumba, Székelyné Kőrösi Ilona volt a legelső, aki barátságával tüntetett

ki, s segített beilleszkedni a megyei szervezet kötelékébe. Kerestem és megkaptam sokirányú támogatását, hiszen nem lehetett nem észrevenni, hogy a megyei szervezet legelhivatottabb muzeológusa, aki szerteágazó tevékenységét lankadhatatlan energiával tervezte, szervezte.

Tudományos munkássága alapvetéseként egyensúlyt tartott a muzeológia három legfontosabb alappillére, a tudományos megalapozottságú tervszerű gyűjtés, a tudományos feldolgozás és a kiállítások, közönségkapcsolatok között. Tudományos kutatásainak fő területei a társadalom-, az életmód-, a művelődés-, az iskola-, a város- és a fotótörténet. Közel négy évtizedes muzeológiai munkássága alatt sok tízezer tárggyal, fotóval, dokumentummal gyarapította a kecskeméti múzeum gyűjteményeit.

Részt vett az 1980-as években szervezett néprajzi gyűjtőtáborokban, több OTKA-programban. Munkatársa volt a Néprajzi Múzeum által irányított inventáriumkutatásnak: *Kecskeméti testamentumok a 17–19. századból*,¹ *Egy kecskeméti háziasszony számadáskönyve 1826–27-ből*.² Kutatott az 1990-es évek erdélyi gyűjtőútjain: *A gyermek egy székelyföldi hegyi szórványtelepülés (Székelyvarság) társadalmában*.³ Részese a Duna–Tisza közti migrációs kutatásoknak: *Jakabszállás lakóinak származása az anyakönyvek alapján*,⁴ *Telepítés és migráció egy alföldi mezőváros (Kiskőrös) 18–20. századi életében*,⁵ *Falu a pusztában (Orgovány benépesülése)*,⁶ *Migráció a Duna–Tisza közén. Kerekegyháza. Egy soknemzetiségű település létrejötte a 19. században*.⁷ Az 1980-as években az elsők között foglalkozott a Klebelsberg-kori kultúrpolitikával és a korszak iskolaépítési akciójával: *Adalékok a népoktatás történetéhez*,⁸ *Klebelsberg-iskolák a Duna–Tisza közén*,⁹ *Tanyai iskolaépítési akció Kecskeméten a két világháború között*,¹⁰ *A kecskeméti tanyai iskolaépítések*

¹ *Múzeumi Kutatások Bács-Kiskun megyében*. Szerk.: Sztrinkó István. Kecskemét, 1984. 119–126.

² *Cumania* 9. Szerk.: Bánszky Pál–Sztrinkó István. Kecskemét, 1986. 145–168.

³ *Gyermekvilág a régi magyar falun. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei* 50. Szerk.: T. Bereczki Ibolya. Szolnok, 1995. 251–258.

⁴ *Migráció és település a Duna–Tisza közén*. Szerk.: Juhász Antal. Szeged, 1990. 93–98.

⁵ *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*. I–III. Bp.–Szeged, 1993. 1681–1687.

⁶ *Migráció és település a Duna–Tisza közén*. 2. Szerk.: Juhász Antal. Szeged, 1997. 71–109.

⁷ *Történeti Muzeológiai Szemle (Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve)* Szerk.: Ihász István–Pintér János. Bp. 2008. 149–166.

⁸ *Cumania* 6. Szerk.: Horváth Attila. Kecskemét, 1979. 229–248.

⁹ *Múzeumi Kutatások Bács-Kiskun megyében*. Szerk.: Sztrinkó István. Kecskemét, 1988. 144–151.

¹⁰ *Cumania* 13. Szerk.: Sztrinkó István–Bárth János. Kecskemét, 1992. 303–342.

*Klebelsberg idején,*¹¹ *Tanyai iskolaépítési akció a Duna–Tisza közén (1926–30),*¹² *Az alföldi Klebelsberg-iskolák.*¹³ A csoportos kutatások mellett jelentős életmódtörténeti és fotográfiai tanulmányai, könyvei: *Adatok a reformkori Kecskemét életmódtörténetéhez,*¹⁴ *Egy tanyai gazdaság a XX. század első felében,*¹⁵ *Kecskeméti évszázadok. Fejezetek a város múltjából,*¹⁶ *Kecskemét várostörténeti albuma az 1920-as évekből,*¹⁷ *Képek a régi Kecskemétről,*¹⁸ *Három fényképalbum – A kecskeméti Szabó testvérek felvételei az 1930-as–1940-es évekből.*¹⁹ Az 1990-es évek végén indította el a *Kecskeméti a szabadságharcban* című könyvsorozatát, melynek három kötete a kortársak visszaemlékezései alapján tárgyalja a történelmi eseményeket.²⁰

Jelentős publikációs tevékenysége mellett közel háromszáz kiállításon mutatta be tudományos kutatásainak eredményeit. Pályakezdő muzeológusként a Duna Menti Folklor Fesztivál keretében népművészeti és viselettörténeti bemutatókat tartott. Nagyszámú kiállításainak sorából kiemelendő: *Kecskemét régi népeletéből, Népviseletek a Duna–Tisza közén, Kecskeméti tanyák, 1848–49 a Duna–Tisza közén, Város a futóhomokon, Kecskeméti évszázadok, Üdvözlét Kecskemétről, Klebelsberg-iskolák, Irányi István emlékkiállítás, Kossuth és kortársai, Erzsébet királyné, Ferenczy Ida emlékkiállítás, Magyar díszviseletek, Történelmi zászlók, Kecskeméti a Don-kanyarban, A Fanto*

¹¹ *Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete 1994.* Szerk.: Klebelsberg Éva. Bp., 1994. 55–61.

¹² *Oktatás, oktatáspolitikai, iskolai élet a XX. század első felében. Levéltári Füzetek* (Bács-Kiskun megye) XI. Szerk.: Tóth Ágnes. Kecskemét, 1994. 5–66.

¹³ *Klebelsberg 120. Emlékkülés, Szeged, 1995.* Gróf Klebelsberg Kunó Alapítvány füzetek 4. sz. Szerk.: Klebelsberg Éva. Bp. 1995. 38–46.

¹⁴ *Cumania 8.* Szerk.: Bánszky Pál–Sztrinkó István. Kecskemét, 1984. 107–145.

¹⁵ *Cumania 21.* Szerk.: Bárh János. Kecskemét, 2005. 267–360.

¹⁶ *Kecskemét Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1993.* (2. kiadás: 1995., 3. kiadás: 2003.)

¹⁷ *Érték a fotóban.* Komárom-Esztergom Megyei Múzeumi Szervezet, Tudományos Füzetek 9. Szerk.: Somorjai József. Tata, 1993. 141–145.

¹⁸ *Kecskemét anno... Képek a régi Kecskemétről.* [Írta és szerkesztette] Kecskemét, 1998.

¹⁹ *Múzeumi kutatások 13.* Kecskemét, 2010. 83–92.

²⁰ Szenttamástól Világosig. Szalkay Gergely emlékirata 1848/49-ről és a 6. honvéd zászlóalj történetéről. [Bev. tanulmány, jegyzetek, szerk.] BKMÖ Katona József Múzeuma, Kecskemét, 1998. (*Kecskeméti a szabadságharcban* I. Szerk.: Székelyné Kőrösi Ilona); Kecskemét is kiállítja... Gáspár András, Erdösi Imre, Lestár Péter, Muraközy János, 71. honvéd zászlóalj, 16. (Károlyi) huszárezred, Kecskemét város szabadcsapata. (*Kecskeméti a szabadságharcban* II. Szerk.: Székelyné Kőrösi Ilona) Kecskemét, 2002.; Tizenkét hónap. Dékány Rafael a 25. honvéd zászlóaljról. BKMÖ Katona József Múzeuma, Kecskemét, 2004. (*Kecskeméti a szabadságharcban* III. Szerk.: Székelyné Kőrösi Ilona).

Fotó Kecskeméten, Trianon után. 1990 után több kiállítást rendezett Erdélyben és a Vajdaságban is.

Számos szakmai egyesület és civil szervezet tagja: MAMUTT, Pulszky Társaság, Hungarológiai Társaság, MIRE, Kecskeméti Városszépítők Egyesülete. A KITÁSZ (Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége) ügyvezető elnöke. Középiskolás kora óta részt vesz a honismereti mozgalomban. Megalakulása óta tagja a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesületnek, melynek elnöki tisztét e sorok írójától vette át 1997-ben. E tevékenysége során élő kapcsolatokat épített ki határon túli civil szervezetekkel: a kolozsvári Kőváry László Honismereti Körrel, a Vajdasági Honismereti Társasággal, a Bácsországgal, a Beregi Múzeummal.

Tudományos munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el: *Klebelsberg-díj*, *Bács-Kiskun Megye Tudományos Díja*, *Kecskemét Közművelődési Díja*, *Katona József-díj*, *Szilády-díj*.

Székelyné Körösi Ilona hivatástudatát látva, sosem értettem, hogyan maradt ideje olyan példás családi háttérrel szervezni, amely családtól minden támogatást megkapott tudományos törekvéseihez. Ennek lehet következménye, hogy nagyobbik fia történész-művészettörténész diplomával a birtokában folytatja édesanyja megkezdett munkásságát. Ettől nagyobb örömet nem kaphat egy édesanya.

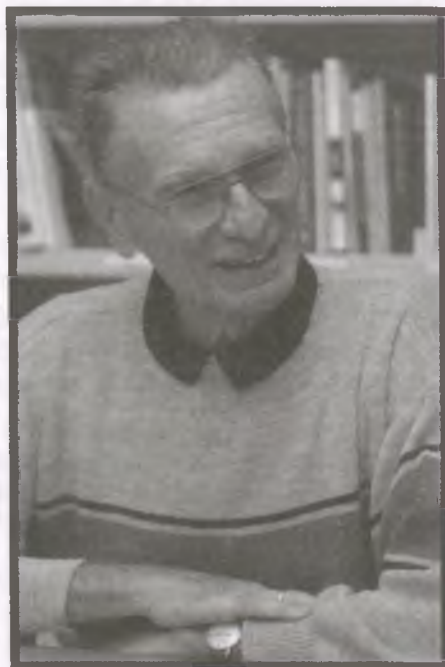
Hatvanadik születésnapján azt kívánjuk, hogy a napjainkban átalakuló ke-
retek között is folytathassa tudományos célkitűzéseit, s sokáig gondolhasson szerető családjára!

ROMSICS IMRE

IN MEMORIAM

Grynaeus Tamás
(1931–2008)

Grynaeus Tamással és feleségével 1990-ban ismerkedtem meg, amikor Bálint Sándor halálának 10 éves évfordulóján a szegedi Móra Ferenc Múzeum emlékülést tartott. Ennek előadói voltunk mind a ketten. Ilia Mihály mutatott be egymásnak bennünket. Valóban Bálint Sándor hozott össze minket.

Ekkor már látható volt, hogy Szegeden a Bölcsészkar fejleszteni kívánja a Néprajzi Tanszéket és oktatást. Ferenczi Imre váratlan halála után (1989 májusa) így került oda Bellon Tibor, majd rövid időre Pócs Éva, 1991-ben Juhász Antal, majd 1993-ban jómagam is. Az első, tájékoztató év után, az 1994/95-ös akadémiai évtől, előbb a saját folklorisztikai óráim keretében 3–3 előadásra meghívtam vendégelőadónak Antal József népénekkutatót, római katolikus lelkészt, Felföldi László tánckutatót és Grynaeus Tamást, a népi orvoslás jeles művelőjét. Ezekből az órákból hamarosan féléves kurzusok nőttek ki. Antal József 1997-es váratlan halála után alakult ki azután az évekig tartó rend, hogy a téli félévben Felföldi László, a nyári félévben Grynaeus Tamás tanár úr tartott órát.

Grynaeus Tamás 1931. szeptember 26-án született Budapesten. A budapesti Fasori Evangélikus Gimnáziumban érettségizett 1949-ben, kitüntetéssel. 1951-ben kezdhetette meg tanulmányait a Szegedi Orvostudományi Egyetemen. Orvosi tanulmányai mellett több éven át hallgatta Bartucz Lajos professzor antropológiai előadásait és a Bölcsészkaron népköltészetet. Erre az időszakra esnek első Szeged környéki és vésztői gyűjtései, amelyekből egyetemi, megyei és országos díjazott néprajzi pályamunkák születtek. Ötödéves korában, az 1956-os forradalomban való részvétele miatt, 1957. február 13-án letartóztatták. Az ország számos koncentrációs tábort és börtönét megjárva, a másodfokon „szervezkedésben való tevékeny részvétel” miatt kiszabott két év büntetését letöltve 1959 februárjában szabadult. Az ország összes egyeteméről kizárták, s a leuveni (Belgium) egyetemről kapott ösztöndíját sem vehette igénybe, útlevelet nem kaphatott. Palla Ákos szerkesztő jóvoltából jelenhetett meg első önálló munkája 1962-ben a *Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae*ben, melyet itt, valamint múzeumi közleményekben (Orosháza, Szeghalom) továbbiak követtek. Ez idő alatt segédmunkásként (Óbudai Hajógyár), majd állatgondozóként, labor-, ill. narkotizőr asszisztensként (ORFI, Budapest) kereste kenyerét.

Csak 1964-ben engedélyezték, hogy az egyetemi tanulmányaiból hátralévő másfél évet befejezhesse. 1966-ban avatták orvosdoktorrá summa cum laude minősítéssel. Végzés után már házasesemberként a bajai kórházban dolgozott. Erre az időszakra esnek dávidi, szeremlei, hercegszántai és garai (az egykori bukovinai, hadikfalvi székelyek körében végzett) gyűjtései, melyekből később számos publikáció született.

Orvosi munkáját előbb a pomázi Munkatherápiás Intézetében, majd a budapesti Gyáli úti kórházban folytatta. Pszichiatriai és neurológiai témájú munkái egy része ez idő alatt látott napvilágot. E két tárgykörből szakorvosi képesítést is szerzett. 1981-től a (Szent) János kórház Neuropsychiatriai Osztályán dolgozott nyugdíjazásáig (2001). Utolsó orvosi munkahelye a Szent Ferenc Kórház volt. 2006-ban Áthosz félszigetén a kolostori kerteket és Remete Szent Antal tiszteletét kutatta. Ugyanezért utazott oda 2008. október végén is, s erről az útvjáról már nem tért haza. Ott lelte halálát.

Kandidátusi fokozatot 1988-ban kapott *A honfoglalás- és Árpád-kori magyarság betegségei és gyógyításuk* című disszertációjával, ami a millicentenáriumra „*Isa por...*” címmel könyv formájában is megjelent.

Az etnomedicina, etnopszichiatria és etnobotanika tárgyköréből a szegedi egyetemen rendszeresen, a budapesti egyetemen két félévben, a debreceni, pécsi, budapesti (Kertészeti Kar) és kolozsvári egyetemeken meghívott előadóként tartott előadásokat. Kutatási eredményeiről hazai és külföldi kongresszusokon számos alkalommal tartott előadást (Plovdiv, Bécs, Drezda, Neubrandenburg, Erlangen, Heidelberg, Genova, Kassa, Adlwang). Külföldön is gyakran publikált.

Tagja volt a Magyar Orvosi Kamarának, a Magyar Orvostörténeti Társaságnak, az MTA Orvostörténeti Munkabizottságának, az *Orvostörténeti Közlemények* szerkesztőbizottságának, a Magyar Néprajzi Társaságnak, az Arbeitsgemeinschaft Ethnomedizin nevet viselő nemzetközi társaságnak (Heidelberg), a World Psychiatric Association Transcultural Sectionjének. Ez utóbbinak 1993-tól két cikluson át kelet-európai referense volt.

Kitüntetései: *Zsámboki János-émlékérem* (1982), *1956-os Emlékérem* (1991), Arbeitsgemeinschaft Ethnomedizin (Heidelberg) *tiszteleti tag, címzetes egyetemi docens* (Szegedi Tudományegyetem, 2006).

Grynaeus Tamástól elsősorban a népi orvoslás, az etnobotanika tárgyköréből kértem előadásokat. Órái vagy konkrét, a tárgykörre utaló címmel jelentek meg a kurzusleírásokban, pl. *A magyar hagyományos orvoslás kezdete*, vagy *Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel...*, vagy pedig a *Magyar és összehasonlítható folklorisztika*, vagy akár a *Vallássetnológia* nagyobb tárgyköre alá besoroltan. Különösen sikeres volt az 1996/97-es tanév első félévében leadott *Az ethnopsychiátria egyes kérdései* címmel megtartott előadássorozata, valamint az 1997/98-as tanév első félévében leadott *Paráztánc* című órája. Nem csak a téma érdekessége és különlegessége fogta meg a hallgatóságot, hanem az az előzékenység is, hogy Grynaeus Tamás előadásainak kidolgozott jegyzetét a hallgatók rendelkezésére is bocsátotta. E kéziratok jelentek meg azután 2000-ben, a *Folklorisztikai Olvasmányok* II. kötetében és szolgálták még néhány éven keresztül az oktatást.

Grynaeus Tamás órái részben a kötelező, részben a választható kurzusok között jelentek meg. A népi orvoslás néhány évnyi oktatása után azzal a kéréssel állt elő, hogy szívesen tartana a vallási kisépitményekről előadást. A téma ugyanis nagyon közel állt hozzá, hiszen a kisépitményeket még maga Bálint Sándor ajánlotta figyelmébe, majd pedig feleségével, Szabó Erzsébettel együtt Somogyországot már feltérképezték ebből a szempontból. Így született meg a 2003/04-es tanév második félévében a kurzus, a kutatószeminárium, amelynek kiadásra méltó írásait 2008-ban, második áthoszi útja előtt megjelentettük. Megható, hogy ennek bevezető tanulmányát Tamás még feleségével, az ekkorra már elhunyt Szabó Erzsébettel jegyzi. A kutatást ugyanis még együtt kezdték meg. Tanulmányuk külön értéke, hogy a közép-európai térség válogatott bibliográfiáját is megadják a további tájékozódás kedvéért.

A kutatószeminárium sikere, s a kötetbe gyűjtött kéziratok ösztönözték Grynaeus Tamást arra, hogy a *Köztéri szakrális kisépitmények* katolikus témájú kötetét egy protestáns vonatkozású kötet kéziratával egészítse ki. Ezek a szemináriumi írások is elkészültek. Főleg református temetőkkal foglalkoznak, s félbehagyott szerkesztéssel íróasztalán maradtak. Jelenleg nálam vannak. Hamarosan kiadásra készítjük elő.

Szakdolgozati témákat is irányított, bár nem sokat. Inkább konzultációk révén segített bárkinek, bármilyen témában. Hallatlan türelemmel, megértés-

sel volt mindenki irányában. Mindenkit tegezett, de ezt mindenki természetesnek vette.

Grynaeus Tamás kutatásainak egyik fontos területe volt a Dél-Alföld, nevezetesen Szeged és a szegedi tanyavilág is. 1972-ben tanulmányt írt Engi Tüdő Vincéről, a szeged-alsótanyai gyógyító emberről, aki a hozzáfordulókat imádsággal gyógyította. Ezért fogadta nagy örömmel Sávai János felfedezését, hogy az egyházmegyei levéltárban megtalálta Engi Tüdő Vince naplóját, amibe éveken keresztül feljegyezte a hozzáfordulók adatait, a betegségek tüneteit és a javasolt gyógymódot, azaz az imádságok mennyiségét. Ennek a betegforgalmi naplónak közreadásával indítottuk útjára a tanszék forráskiadvány-sorozatát, a *Devotio Hungarorum* sorozatot 1994-ben. A forrásközléshez Sávai János és Grynaeus Tamás írt elemző tanulmányt. Az 1992-től minden páros évben megrendezett vallási néprajzi konferenciáknak is rendszeres előadója, s köteteknek szerzője volt. S nagyon örülök, hogy több német, vagy angol nyelvű írásának lehettem szerkesztője az *Acta Ethnographica Hungarica* folyóiratban. Grynaeus Tamás tagja volt a *Devotio Hungarorum Alapítvány* kuratóriumának.

1998-tól egészen a bolognai rendszer bevezetéséig sikeres vallási néprajzi speciális képzés volt Szegeden. Ennek keretében is számíhattunk közreműködésére. Itt adta le pl. a *Szent Antal tüze* című, később a felsőoktatási tankönyv-támogatási program által is támogatott, s az Akadémiai Kiadónál megjelent művét. E téma kutatására még Bálint Sándor biztatta. A 2002-ben az Akadémiai Kiadónál megjelent könyvvel jelentkezett az akadémiai doktori címre is, ám azt a szűk látókörű szakmai butaság, irigység és önzés megghiúsította. A halála előtti időben is e munka kiegészítésén, teljessé tételén dolgozott.

Volt egy terület, amelyen sokat dolgoztunk együtt: ez pedig Bálint Sándor tiszteletének ápolása. Különösen felerősödött és kiterjedt ez a tevékenység a 2004 előtti években, a Bálint Sándor születési centenáriuma előtti időszakban. Együtt örültünk a Móra Ferenc Múzeumban rendezett Bálint Sándor-kiállítás sikerének, s szemléltük azt a hartai festett szekrényt, amivel Tamás és édesanyja viszonzta Bálint Sándor önzetlen segítségét, hogy befogadta őt börtönből szabadulása után, amikor végre engedélyezték számára az egyetem befejezését. Sándor bácsi életét ő látta legközvetlenebbül. Az általam szerkesztett *Acta Ethnographica Hungarica* Bálint Sándor-számába Tamás egy kórházi balladáról írt tanulmányt. Közösen írtuk meg Bálint Sándor szakmai életrajzát, ami magyarul és angolul is megjelent. Együtt reménykedtünk Sándor bácsi közeli boldoggá avatásában.

Ekkor fordítottuk le németre Bálint Sándor *Karácsony, húsvét, pünkösöd* című könyvét, aminek szövegét ketten „külföldiesítettük”, azaz tettük a külföldiek számára is érthetővé jegyzeteinkkel. A fordítás költségeit elsősorban egyháziak adták össze. Katolikusok és evangélikusok. (A református püspök elutasította kérésünket.) A kötet fordítója az a Friedrich Albrecht volt, aki Grynaeus Tamásnak gyülekezeti társa volt a budai Bécsi kapu téri evangélikus

gyülekezetben. Tamás a fordítás költségeire püspökétől, Szevik Imre püspök úrtól is szerzett támogatást.

Többszöri külföldi és hazai próbálkozás után most ott tartunk, hogy talán sikerül megjelentetnünk a könyvet az elkövetkező hónapokban úgy, ahogy annak idején Bálint Sándor elképzelte: fényképes könyvként, Lantos Miklós mintegy 300 fotójával és Paksa Katalinnak a kötethez összeállított hangzó CD-jével. Mintegy összművészeti alkotásként újratereíteni: szöveggént, képként, hangként.

70. születésnapján köszöntöttük őt egy emlékülésen, aminek anyagát *Test, lélek, természet* címmel megjelentettük. A kötet bemutatója 2002-ben, születésnapja közelében volt a Néprajzi Múzeumban, a 105-ös teremben.

Az ezredforduló táján fejeződött be a szegedi egyetemi integráció, azaz az 1950-es évek elején különválasztott karokból kialakult önálló egyetemek és főiskolák összevonása és a Szegedi Tudományegyetem létrehozása. Ezzel párhuzamosan ismét megnyílt a lehetőség címzetes egyetemi docensi és tanári címek adományozására. A szegedi Bölcsészkaron Grynaeus Tamás volt az első, aki ilyen címet kapott 75. születésnapjára időzítve, 2006-ban. Ezzel tudunk köszönetet mondani neki évtizedes önzetlen oktatómunkájáért.

A két évvel ezelőtt, 80. születésnapjára rendezett köszöntő ülés anyagát Kótyuk Erzsébettel és Kerekes Ibolyával kötetbe szerkesztettük, s megjelentettük. Ennek szegedi bemutatóját 2013. november 13-án tartottuk. A bemutató keretében elhelyeztük Grynaeus Tamás fényképét szemináriumunk, a Bálint Sándor nevét viselő tantermünk falán – emlékül és emlékeztetőül. Emlékeztetőül arra a hatalmas feladatra, amit ránk hagyott. A szegedi rendezvényt pedig megkezdjük az ötvenként ismétlődő megemlékezéseink sorát, ami minden egykori kollégánk halála évfordulójára kijár.

BARNA GÁBOR

Halmos Béla halála

Elnöki részvétnyilvánítás

Tisztelt Gyászoló Család!

Minden nép csak saját kultúrájában ismerhet magára. Népdalainkban és néptáncainkban évszázados hagyományaink mellett személyes érzéseink és közös lelkiületünk is tükröződik. Nagy közösségépítő erő lakozik ebben, amely a 70-es évek elején a táncházmozgalomban éledt újjá Magyarországon. A népzene és a néptánc így válhatott a modern korban ismét milliók közös anyanyelvévé és élményévé.

Halmos Béla az egyik legfontosabb szereplője volt ennek a szép és fontos, jövőbe mutató történetnek. Életét szentelte a népzene és a néptánc ügyének.

Számomra felejthetetlen élmény volt, amikor néhány héttel ezelőtt vendégművészként együtt zenélt a Csík zenekarral az együttes jubileumi koncertjén. Mára az égi táncház lett új otthonává.

Megőrző és megújító alkotó volt.

Nemzetünk szeretettel őrzi meg emlékezetében.

Isten nyugosztalja!

ÁDER JÁNOS
köztársasági elnök

„... Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam...”
Pál apostol (2 Tim. 4,6-8)

Mély fájdalommal és megrendüléssel tudatjuk mindazokkal, akik szerették, tisztelték, hogy

Halmos Béla

építész, zenész, a zenetudományok kandidátusa, a táncházmozgalom egyik elindítója, népzene kutató, a Hagyományok Háza Táncház Archivumának alapítója és vezetője, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja

életének 68. évében, 2013. július 18-án váratlanul elhunyt.

Díjai és munkásságának elismerései:

a Népművészet Ifjú Mestere (1973), A Szocialista Kultúrtéri (1975), SZOT-díj (Sebő Ferencsel megosztva, 1975), Állami Díj (Sebő Ferencsel és Timár Sándorral megosztva, 1985), Magyar Művészeti díj (1989), Planetáris Tudat díj (Sebő Ferencsel és Timár Sándorral megosztva, 1998), Magyar Örökség díj (1998), Gyula város díszpolgára (1999), Budapesti díj (Sebő Ferencsel megosztva, 1999), Bartók Béla-emlékdíj (2006), a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (2007), a Népművészet Mestere (2012), Prima díj a magyar népművészet és közművelődés kategóriában (2013), Székelyi díj (2013)

2013. augusztus 9-én 14.15 órakor búcsúzzunk tőle a Farkasréti temetőben.

A gyászoló család

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Magyar Művészeti Akadémia, a Hagyományok Háza és a Hagyományok Háza Bartók Köre sajtóhivatásának tekinti.

Búcsú Halmos Bélától

Gyászoló Család! Gyászoló Gyülekezet!*

„Meg kell a búzának érni” – ezt a címet adta Halmos Béla annak a konferenciának és kötetnek, mely a negyvenéves táncházmozgalom ünnepét koronázza meg. A búza megérett és a magvetők között a fő helyen, az elsők között volt és van Halmos Béla, aki elindította ezt a mozgalmat.

Negyven év egy ember életének aktív részét, életének egy nagy részét jelenti. Ez alatt az idő alatt az építmény, melyet Halmos Béláék a magyar tudo-

* Elhangzott 2013. augusztus 9-én a budapesti Farkasréti temetőben.

mányosság, Kodály Zoltán, Martin György, Andrásfalvy Bertalan és mások útmutatásai alapján és segítségével kezdtek el építeni, felépült. Kialakultak azok az erős, baráti, emberi, civil szerveződések, melyek a mozgalmat a mai napig éltetik. Nem véletlen, hogy Halmos Béla volt az első elnöke a Táncházi Kamarának, mely aztán a főképp népzeneészeket összefogó Táncház Egyesületté alakult és aktívan bábáskodott minden fontos szakmai szerveződés létrejötténél. Felismerte ugyanis, hogy a mozgalom eredményeit intézményekbe kell helyeznünk a megmaradás és a biztonságos működés érdekében. Aktív részt vállalt a Táncház Archívum, majd a Hagyományok Háza megalapításában. Ott volt a Zeneakadémián a Népzenei Tanszék megalapításánál is.

A mozgalom, amit Halmos Béláék elindítottak, él, virul és hovatovább egyetlen lehetőségként mutatkozik, hogy azt a hagyományos paraszti kultúrát, amely a falvak átalakulásával Magyarországon és a Kárpát-medencében is már kihalni látszik, élve örökítsük át generációról generációra. A Halmosék által szétszórta zene, mint a jó magok, dús termést, életet hoztak.

Fodor Sándor Neti kalotaszegi prímás mondta Halmos Bélának az általa készített portréfilmében: *„Én meghalva sose vagyok. Mindig fognak emlegetni. A tanítványaim azt fogják mondani egyik a másiknak: – Hát, te ezt honnan tudod? – Hát, Sanyi bácsi tanította. Akkor már nem élek? Mindig élek! S akkor én élek, ha meg is vagyok halva.”* Ezek a mondatok igazak Halmos Bélára is. Tanítványai, követői éltetik emlékét, zenéjét, közös nemzeti kincsünket.

Nem sok embernek adatik meg az életben, hogy lássa, a mozgalom, amit többek között ő indított el, szárba szökken, virágozik és terjed, gyarapszik. Halmos Bélának megadatott. A táncházmozgalom nagy és jelentős civil mozgalommá vált. Nem véletlen, hogy mint „jó gyakorlat” az UNESCO nyilván tartásába is bekerült.

Halmos Béla nem azért lett „Béla bácsi”, mert már öreg ember lett volna. Ellenkezőleg: nagyon is aktív életet élt. A Hagyományok Házán kívül is hol itt, hol ott bukkant fel mosolygós arcával, a hegedűjével a Kárpát-medencében. Nem kímélte magát, naptárja már erre a nyárra is tele volt. Megfordult volna az erdélyi Széktől Győrig sok helyen. A „bácsi” ragadványnév, hagyományos zenész szokás szerint a tisztelet és a szeretet jeleként került a neve mellé, nem a kora miatt.

Tudta, hogy amit vállal, amire a sors kijelölte: áldozat. Egyszerre szenvedély és szenvedés. Az áldozat nem csak azt jelentette, hogy felelősnek érezte magát, ha olyan helyzetben volt, az utolsó, kezdő népi hegedűsért is, hanem azt is, hogy meg tett mindent, néha erején felül is – értük. Az áldozat azt is jelentette, hogy soha nem önmagát, véges erejét, energiáját méricskélte, hanem a célt. Az éppen elé álló feladatot, ami ugyan nagyon sok idejét elvitte, de nagyon sok elégtételt és örömet is szerzett neki.

Halála előtt néhány nappal ismét koncertezett kedvenc rockbandájával, kiállításokat nyitott meg. Utolsó hónapjaiban hihetetlen aktivitással elkészült még az általa szerkesztett dupla CD-kiadvány. S amire talán a legbüszkébb

volt, *Új régi hang* címmel befejezte a 21 éve megkezdett, tizenkét részes néprajzi portréfilm-sorozatot.

Egy nagyon fontos határkőnél vagyunk. Egy korszak van lezárulóban Halmos Béla temetésén. Ennek, a reményeink szerint hosszú életű mozgalomnak a hőskora. A munkát, ami rájuk hárult, az első nagy generációra, Halmos Bélával együtt sikerült elvégezni. A hátramaradottakon múlik a folytatás. Mert vetni minden évben kell, hogy megérjen a búza. És hogy az elvetett mag százszoros termést hozzon, a táncházmozgalom a hagyományos magyar kultúra megmaradásáért és dicsőségéért.

Bartók és Kodály után mi újat, valóban eredendően újat kínálhat még a népdal, a népzene világa? – kérdezte meg évtizedekkel ezelőtt Csoóri Sándor alapvető tanulmányában, a *Tenger és diólevélben*. Ezt az újat, ezt az eredendően újat, ami egyszerre – és ez nem ellentmondás a népi kultúrában –, egyszerre eredendően régi, ezt az újat hozták, mutatták, kínálták, adták nekünk, adják nekünk Halmos Béláék.

Ezen a temetésen sokan vagyunk, és a temetés mindig alkalom körülnézni: vajon mennyien vagyunk? Vajon mennyien vagyunk, akiknek tényleg, valóban fontos az, ami a miénk, ami nekünk adatott. Ami csak nekünk adatott és senki másnak és amit éppen ezért nekünk kell őrizni, megújítani és továbbadni. A kultúrát, a népi kultúrát, a magyar kultúrát. Olyanok vagyunk most mi itt együtt, mint egy nagy család. Még akkor is, ha győzni, veszíteni, küzdeni nem is mindig tudunk együtt. Legalább búcsúzni igen, azt tudunk együtt. De mégis, ha méltóak akarunk lenni a mai búcsúhoz, akkor próbáljuk meg. Próbáljuk meg a jövőért mégiscsak, a magyar népi kultúra jövőjéért együtt! Együtt küzdeni a fiainkért, az unokáinkért – a jövőért!

Köszönöm, hogy meghallgattak!

BALOG ZOLTÁN
az emberi erőforrások minisztere

Üzenet H. Bélának, „a Primásnak”, 2013 őszén

Örök életemben bánni fogom, hogy kedves felszólításodra ott a Lövház utcában nem ittunk meg együtt néhány fröccsöt június derekán. A gyermeke mért rohantam az iskolába, persze késésben voltam. Gondoltam, majd visszafelé kereslek, de a gyermek nagyon focizott az udvaron, így elkerültük egymást. Pedig lett volna mit megbeszélni. Öröközöld témáinkat: a népi hegedű és a duda szerteágazó, egymásra épülő kapcsolatrendszerét, Európa egyik legépebben fennmaradt vonós-parasztzenéjének, a széki vonósmuzsikának csodálatos világát, a dudán játszható széki dallamok sokaságát, Bartók Béla szerteágazó dudagyűjtéseinek tanulságát, Kodály Zoltán felvidéki gyűjtéseinek sokszínűségét, Lajtha László hangszeres gyűjtéseinek gyöngyszemeit.

Beszélnünk kellett volna az elkészült, már kiadott és még kiadásra váró filmekről, a nyári táborkok programjáról, a tököli kocsmák csuda világáról, és Isten tudja, hogy még miről...

Először egy szolnoki néptáncfesztivál esti táncházában találkoztunk 1981-ben. Mi még küzdöttünk az akkordokkal és egy tüzes szerb kolo, a *Čačak kolo* muzsikálásánál beálltál mögém és fürgén bögzözted a szólamot. Dicsérted a zenekart, a zenét, a hangulatot. Azután egy győri vonaton futottunk össze, ahol már ismerősként üdvözöltél. Nem is tudod, mert nem mondtam, hogy milyen sokat jelentettek ezek a találkozások. A büfékocsiban átdumáltuk a menetidőt és észre sem vettük, hogy már Budapesten vagyunk. Bonyhádön is egy jót dumáltunk a táncház szünetében, ahol alaposan kikérdeztél a mohácsi dudagyűjtéseimről és a medinai szerb hegedűs, Milán bácsi repertoárjáról, a grábóczi szerb búcsúk hangulatáról.

Hét évvel ezelőtt hangosan megjegyezted a Néprajzi Múzeumban, hogy én vagyok az első muzeológus, aki először meghívott Téged egy múzeumi szakmai napra. Jót beszélgettünk, megérte.

Nagyon örültem, hogy támogatni tudtuk NKA-as időszakomban az általad készült szakmai filmek DVD-formátumú megjelenését. Persze, annyi pénz nem volt rá, hogy teljes kiadás szülessen, de elkezdtek a munkát. Tudtuk mindketten, hogy sokat kell még lobbizni, hogy megjelenhessenek. Azt is tudtuk, hogy amire megjelenik, addigra már a DVD is elavul mint adathordozó. Minden mulandó, amivel mindketten tisztában voltunk. A Hagyományok Házában közben kollégák lettünk és a Baráti Kör rendezvényeire kedves meghívásodat örömmel fogadtuk. Nagyszerűen éreztük magunkat, még táncoltunk is. De jó prímás muzsikált!

Életem egyik nagy élménye, amikor együtt lehettünk Gyulán egy nyári közös produkció keretében a 2000-es évek elején. Milyen büszkén mutattad meg a várost, a várat, a „100 éves cukrászdát”, a vésztoi romokat. Többen zúgolódtak, hogy milyen sok programot szerveztél össze, közben nem vettük észre, hogy egy életre szóló, jól felépített eseménysorral lettünk gazdagabbak.

Egy fröccsözés során meséltél Éri Péterrel közös tököli kirándulásokról, amikor betévedve az ottani legjobb vendéglőbe, az ottani rác-horvát közönség kikövetelte, hogy azonnal muzsikáld el nekik a *Tamo daleko...* című keringőt. Neked ezt teljesítened kellett, mert a tököli rácok nem tréfálnak, de ha valaki a „sajátjukat” elmuzsikálja, akkor a vendégszeretetük határtalan. Ti is jót mulattatok abban a kocsmában, ott a kispiac mellett. A tököli rác bálók utolsó felvonása általában ebben a kocsmában fejeződik be, még napjainkban is. A Vujicsics Együttes fellépésein is együtt muzsikáltunk több alkalommal Szentendrén, amelyek felejthetetlen élmények maradnak.

Nem játszottuk hanghordozóra a tervezett duda-hegedű duettet, de sebjaj, majd az égi hanglemezkiadót meggyőzzük e muzsika nagyszerűségéről. Csak foglald a helyet – jövünk nemsokára!

HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS

Magyar örökség Washingtonban Smithsonian Folklife Festival, 2013

A Smithsonian Center for Folklife and Cultural Heritage 1967 óta évente megrendezi Washingtonban, a Capitolium előtti National Mall-on azt a szabadtéri népművészeti és hagyományőrző fesztivált, amelyre rendszerint mintegy egy-másfél millió látogató és a médiának köszönhetően további 40 millió érdeklődő kíváncsi. A világ egyik legrangosabb népművészeti rendezvényére a kurátorok többnyire három nagy párhuzamos témát készítenek elő, közöttük egy-egy ország népművészetének szélesebb palettáját tárják a nagyközönség elé. Bár korábban, 1976-ban már szerepeltek magyar előadók a fesztiválon, Magyarország először vett részt díszvendégként a nagyszabású fesztiválon június 26–30., illetve július 3–7. között.

A kurátorok és a szakmai tanácsadó testület célja a kárpát-medencei hagyományok és az úgynevezett *revival* (a hagyományokat újraélesztő és továbbéltető) mozgalmak, személyek bemutatása volt Kalocsától a mezőségi Székig, Gyimestől az alföldi Karcagig, Kalotaszegtől Délvidékig és Kárpátaljától az amerikai magyar hagyományőrökhöz. A *Magyar Örökség – A gyökerektől az újjáéledésig* című program megvalósításában a néptáncot, népzenei és a kézműves szakmákat autentikus módon vagy tanfolyamokon, iskolában, táncegyüttesekben elsajátító fiatalok és idősebbek egyaránt közreműködtek. A fentiekhez hasonlóan az alföldi pásztorhagyományokat és a bácskai konyhát népszerűsítő gasztronómiai programok, valamint a magyar borokat kínáló Tokaj Tavern és a magyar ételkülönlegességeket kínáló Budapest Bistro is a hagyományok sokszínűségéről árulkodtak.

A rendezvény fő szakmai vezetője az MTA BTK Néprajztudományi Intézet állományához tartozó Fülemile Ágnes, a New York-i Magyar Kulturális Intézet igazgatója volt. A fesztivál programjának összeállításán a Balassi Intézet átfogó, központi irányítása mellett több szakmai intézmény dolgozott. Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének és Zenetudományi Intézetének munkatársai a helyszínen is részt vettek a munkában: angol nyelvű tudományos ismeretterjesztő előadásokat és kerekasztal-beszélgetéseket tartottak az úgynevezett narratív színpadon. A tárgyalkotó népművészek, néptáncosok és népzeneészek bemutatóit a kutatók magyarázatokkal, a művészekhez intézett kérdésekkel egészítették ki és közvetítették a közönség felé, ezzel is felhívva a figyelmet a fontos részletekre és elemekre.

A körültekintő szervezésnek köszönhetően a magyar népi kultúra valamennyi területéről a hagyományokat leghitelesebben őrző és továbbadó mű-

vészek és alkotók vettek részt a fesztiválon. A kézművesek felkérésében a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, valamint a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága működött közre. A Kárpát-medence kézműves örökségének népszerűsítésekor az egyik cél az volt, hogy olyan kézműves ágakat mutassanak be a szervezők és résztvevők, amelyek más országokban talán kevésbé elterjedtek, mint például a lószőrfonás, vagy ha korábban ismertek is voltak, már hazánkban is csak egy-két képviselőjük akad (kalaposság, rézművesség). A Népművészeti Egyesületek Szövetségének szakértői a fent említett szakmákon túl fa-, csont- és szarufaragó, kékfestő, vesszőfonó, mézesbábos, fazekas, gyertyaöntő, nyerges és szíjgyártó, hangszerkészítő népi iparművészeket kértek fel a fesztiválon való szereplésre. A kalocsai pingálást, írást, hímzést és ékszer-, illetve viseletkészítést öt kalocsai asszony munkájának megtekintésével ismerhették meg az érdeklődők, s a sárközi, kalotaszegi és széki viseletkészítést is képviselte több résztvevő. A *revival* gondolatát erősítették azok a divatbemutatók, amelyeken modellek, kalocsai asszonyok és néptáncos lányok népszerűsítették a kalocsai, illetve a kalotaszegi motívumokat és viselet-elemeket a modern formákkal ötvöző ruhákat.

A fesztivál történetében is páratlannak nevezhető sikert arattak a táncos program résztvevői. A Martin György Néptáncszövetség által kiválogatott táncosokat és a koreográfusok, Diószegi László, Kocsis Enikő és Fitos Dezső munkáját az amerikai közönség minden este felállva tapsolta meg. Hasonlóan nagy érdeklődéssel és örömmel fogadták a Hagyományok Háza által válogatott népzeneészeket, akik között a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem növendékei, a *Főlszállott a páva* tehetségkutató verseny helyezettei, a több éve nagy színpadokon muzsikáló népzeneészek (Szalonna és zenekara), a Juhász család, a fiatal erdélyi Heveder zenekar és a három erdélyi primás egyforma lelkesedéssel, profizmussal és a közönség és népzene iránti alázattal álltak színpadra.

A szellemi kulturális örökség gondolatát nem csak a több dinasztias tudást birtokló kézművesek és zenészek, de a gasztronómiai és pásztorhagyományokat bemutató karcagi Csontos juhászcsalád és a kishegyesi résztvevők is képviselték. Ők – szintén interpretátorok segítségével – népszerűsítették az alföldi pásztorételeket és a gazdag bácskai gasztronómiát.

Külön szót érdemelnek a fesztivál épületei, hiszen azokat az Ybl-díjas Makovecz-tanítvány, Siklósi József tervezte, felállításukban a szentendrei Szabdtéri Néprajzi Múzeum munkatársai és lövétei ácsok segítettek. A fesztiválprogram pávás logóját Kaszta Dénes tervezte. A Skanzennek köszönhetően a fesztivál helyszínén a magyar népi építészet technikáival és történetével ismerkedhetett a közönség, s a múzeum vezetése a felkészülést szakmai tanácsokkal is segítette.

A fesztiválprogramoknak kellő szakmai háttérrel nyújtottak az interneten és a helyszínen plakátokon megjelentetett, a magyar történelmet és népi kultúrát bemutató ismeretterjesztő szövegek és illusztrációk. Ezeket színesítették a

Néprajzi Múzeum archívumából válogatott filmek, amelyeket a narratív színpadon, továbbá külön alkalmakkor is lehetősége volt a közönségnek megtekinteni, s rajtuk keresztül a néprajzi filmezés történetével megismerkedni. A fesztivál honlapjának elkészítését, szakmai tartalmainak gondozását szintén a Hagyományok Háza látta el.

A fesztivált az amerikai közönség hatalmas érdeklődéssel fogadta, az idei eseményre a gyakori esőzések ellenére becslések szerint 1,2 millióan voltak kíváncsiak. Különösen sokat jelentett a magyar program az amerikai magyarok számára. Közülük többen is kifejezték örömeiket és hálájukat, amiért a fesztivál résztvevői méltó módon képviselték és ismertették meg kultúrájukat az amerikai közönséggel.

A fenti rövid felsorolás épp csak érzékeltetni tudja azon döntések súlyát, melyeket a fesztiválprogram összeállításakor a szervezőknek meg kellett hozniuk. A munka során az elsődleges szempont a szakmaiság volt, a magyar népi kultúrának a lehető leghitelesebb módon történő bemutatása. Ennél is nagyobb kihívást jelentett a hitelességhez a megfelelő színvonal megteremtése, hiszen ennek anyagi feltételei voltak. A fesztivál magyar programjának megvalósulását támogatta a magyar állam, amerikai magyar szervezetek és a Magyarországi Kezdeményezések Alapítvány. Az utóbbi támogatásokból kivitelezett projektek menedzselését az Amerikai Magyar Koalíció vállalta magára és nekik köszönhetően sikerült a rendezvénynek méltó kereteket: poszttereket, épületeket biztosítani.

2013. december 6-án a washingtoni nagykövetségen Fülemile Ágnes kurátori munkáját az Amerikai Magyar Koalíció kitüntetésével ismerték el, amely örvendetesen mutatja, hogy az amerikai magyarság legnagyobb ernyőszervezete is sikeresnek találta az együttműködést és a fesztivál eredményeire büszkék.

Az intézményes összefogás eredményeként nem csak Magyarország gazdag népművészeti hagyományait mutathatták be Washingtonban a fesztiválon résztvevők, hanem a szakmai háttérrel biztosító intézmények is bizonyoságot tettek a magyar néprajztudomány kiemelkedő eredményeiről.

CSEH FRUZZSINA

MINDENFÉLE

Rövid hírek, tudósítások

ÚJRA FÖLSZÁLLOTT A PÁVA. A Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap, a Duna Televízió Zrt. és a Hagyományok Háza, az első nagy sikerű, a hazai népzenei mozgalomnak nagy lendületet adó televíziós népdalverseny, a *Repülj, páva!* (1969–1970) után négy évtizeddel *Fölszállott a páva* címmel tehetségkutató televíziós népdal- és néptáncvetélkedőt hirdetett meg 2012. március 28-án, amelyre az autentikus folklórt ápoló énekesek, zenekarok és táncosok jelentkezhetek. Mintegy 360 produkcióval több mint kétezren jelezték részvételi szándékukat. A selejtezőkről és az elődöntőkről ősszel összefoglalókat sugárzott a Duna Televízió, a 2012. december 15-én megrendezett döntőt pedig élőben közvetítette. A zsüri tagjai a következők voltak. Elnök: Sebő Ferenc; tagok: Agócs Gergely, Diószegi László, Sebestyén Márta, Timár Böske és Zsuráfszky Zoltán. A műsorvezetői teendőket Novák Péter és Herczku Ágnes látta el. A verseny nyertesei (s egyben egy-egy millió forint tulajdonosai) az alábbiak lettek. Szóló ének és hangszer kategória: Csizmadia Anna (Kupiszina, Vajdaság); szóló tánc és páros tánc kategória: Berecz István (Budapest); zenekar kategória: Parapács Együttes (Tornalja, Felföld); táncsoport kategória: Jászság Táncegyüttes (Jászberény); a közönség díja: Ördögborda Zenekar (Balánbánya, Erdély). Balog Zoltán emberi erőforrás miniszter még két csoportot díjazott: a legjobb magyarországi nemzetiségi együttes a Cace Rom, a legjobb határon túli csoport a Szellő Táncegyüttes (Kostelek, Gyimes) lett. A *Fölszállott a páva* vetélkedőt az óriási sikerre való tekintettel újra megrendezik. A selejtezőkről készített összefoglalókat 2014. januártól sugározza a Duna Televízió, a döntők márciusban és áprilisban lesznek. A verseny jelentkezési lapját 2013-ban 291 produkció töltötte ki.

PÁVAI ISTVÁN: AZ ERDÉLYI MAGYAR NÉPI TÁNCZENE. (Krizsa János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2012. 486 old.). A könyv a szerzőnek 2005-ben a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen megrendezett, A tánczene és interetnikus kapcsolatai az erdélyi magyar néphagyományban című PhD-disszertációjának átdolgozott változata. Richter Pál szerint a könyv „Pávai István eddigi kutatói életútjának főműve, a népi hangszeres tánczene és a népi többszólamúság vizsgálata szempontjából úttörő jelentőségű tudományos munka.” (Ethnographia 2013. 4. sz. 573. old.)

INTERJÚK. A Rövid hírek, tudósítások című rovatunkban másutt jelzett interjúkon kívül az utóbbi időben megjelentek közül még az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét. A meginterjúváltak nevei és a címek bibliográfiai adatai: Tari János (*Magyar Nemzet* 2012. márc. 3. 23. old.); Balázs Géza (*Uo.* 2012. júl. 28. 31. old.); Hoppál Mihály (*Népszabadság* 2012. szept. 8. 10. old.); Jankovics Marcell (*Magyar Nemzet* 2012. dec. 22. 27. old.); Kunkovács László (*Uo.* 2013. márc. 16. 23. old.); Kobzos Kiss Tamás (*Műsor Újság. A Magyar Nemzet televízió- és rádióműsor melléklete* 2013. márc. 25–31. old.); Erdélyi István (*Magyar Nemzet* 2013. ápr. 20. 23. old.).

SELMECZI KOVÁCS ATTILA: ESZKÖZTÖRTÉNET ÉS TÁRGYKULTÚRA. A Debreczeni Egyetem Néprajzi Tanszékének Magyar Néprajzi Könyvtár című sorozatában 2012-ben megjelent kötetet (szerk.: Bartha Elek) a szerző alábbi, a Bevezetésből vett szavaival ajánljuk az érdeklődő olvasók figyelmébe: „A közreadott tíz tanulmány feltehetően kellőképpen reprezentálja a munkaeszközök terén végzett több évtizedes kutató- és feldolgozó munkámat, és ezzel bepillantást enged a régi kultúra tárgyi világának végtelen gazdagságába, célszerűségébe, funkcionális komplexitásába. Igyekszik rávilágítani ennek a kultúrának hagyományos értékrendjére, emberközpontúságára, az ember és a használati tárgyak, munkaeszközök közötti hagyományos harmóniára, szemben a ma oktalan tárgyfelhalmozó világával.” (11. old.) A kötet Selmeczi Kovács Attila 1960–2012 között megjelent publikációinak a bibliográfiai adatait is tartalmazza (203–236. old.).

TALÁLKOZÁSOK A NÉPDALLAL. A Magyar Napló 2012. szeptemberi számában a fenti fejezetcím alatt Dóra Áron, Agócs Gergely, ifj. Csoóri Sándor, Csender Levente és Berecz András írásait közölte.

SÓFALVINÉ TAMÁS MÁRTA: A SZENTGÁLI TANYAVILÁG KIALAKULÁSA ÉS PUSZTULÁSA. „Sófalviné Tamás Márta nagy körültekintéssel, gondossággal, igényességgel, különös empátiával megírt munkájával komoly adósságot törlesztett és valódi emlékművet állított az értékkeremtésnek, a kitartó munkának, a szilárd erkölcsi értékrendet őrző, azon nyugvó közösségnek: a szentgáli tanyás-gazdáknak. A néprajztudomány oldaláról nézve pedig hiánypótló néprajzi monográfiának tekinthetjük ezt a kötetet, amely képet ad a Szerző elkötelezettségéről, hozzáértéséről, szakmai felkészültségéről és nem utolsósorban gazdag érzelmvilágáról” – olvashatjuk a kötetről és szerzőjéről az S. Lackovits Emőke által írt Ajánlásban. (Szentgál, 2012. 220 old.)

KÜLLŐS IMOLA: KÖZKÉZEN, KÖZSZÁJON, KÖZTUDATBAN. FOLKLÓRISZTIKAI TANULMÁNYOK. A kötetet, amelynek bemutatója 2012. október 26-án Társaságunk Folklor Szakosztálya szervezésében a Néprajzi Múzeumban volt, a recensens, Bárh Dániel alábbi szavaival (*Ethnographia* 2013. 1. sz. [120–122.] 120. old.) ajánljuk olvasóink figyelmébe: „Kétség sem férhet hozzá, hogy az utóbbi évek magyar filológiai folklorisztikájának egyik csúcsteljesítményét veszi kézbe az olvasó, amikor belelapoz Küllős Imola legújabb tanulmánykötetébe. A hatszáz oldalas, nagyalakú és vaskos kötet huszonhét kiválasztott tanulmány segítségével reprezentálja a szerző több mint négy évtizedes tudományos tevékenységének legfőbb irányait.” (Akadémiai Kiadó, Bp., 2012. 604 old.)

ERDEI FERENC RŐL. A budapesti Corvina Kiadó Kft. gondozásában 2012-ben megjelent Huszár Tibor Erdei Ferenc 1910–1971 – Politikai életrajz című könyve. „Bizonyára nem Huszár Tiboré az utolsó szó Erdei Ferenc megítélésében, miként ezt a szerző obligát szerénységgel írja könyvében. Azt azonban nyugtázzhatjuk, hogy egy drámai ellentmondásokkal terhes életű nagy emberről a ma politikusait is a magukkal való szembenézésére készítő könyv született” – olvashatjuk a kötetből Gombár Csaba ismertetőjében („... és ezt Erdei ugatta belénk”. Népszabadság 2012. okt. 27. 5. old.). Lásd még például Papp István: *Archaikus Erdei-torzó*. Uo. 2013. márc. 16. 9. old. • A 2011. évi CLXXXIX. törvény kimondja, hogy közterület vagy közintézmény nem viselheti „olyan személy nevét, aki a XX. századi önkényuralmi politikai rend-

szerek megalapozásában, kiépítésében vagy fenntartásában részt vett”. A törvény semmilyen kivételt nem tesz, szó sincs olyasmiről, hogy aki csak kicsit alapozott, épített ki, tartott fenn, és/avagy élete egyéb korszakaiban, illetőleg más vonatkozásban jelentős érdemeket szerzett, mégiscsak lehetne utca- vagy iskolanév. A törvény értelmében a kérdéses személyek, fogalmak ügyében a Magyar Tudományos Akadémia jogosult tanácsot adni a helyhatóságoknak. A feladattal három neves történészt bíztak meg: Horváth Sándort, Pók Attilát és Szakály Sándort. 2013 tavaszán jelent meg előbb a néhány tucat nevet tartalmazó, majd az ehhez képest jelentősen bővített lista. Három kategóriát állítottak fel: a „használható” mellett van „nem javasolt” és „használható, de aggályos” csoport is. Erdei Ferenc neve mellett ez áll: „nem javasolt”.

LÁBADI KÁROLY: EGYHÁZAK ALSÓ-BARANYÁBAN ÉS SZLAVÓNIÁBAN. Lábadi Károly, a jeles néprajzkutató, az Eszéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének alapítója, számos kisebbségi lap szerkesztője kötetbe gyűjtötte össze, s rendszerezte a vidék katolikusainak, reformátusainak és nazarénusainak templomait, egyházközségeik múltját, részben jelenét. Az alapos munka a nevesebb gyülekezeti tagokra is felhívja a figyelmet, a könyv Téka című részében forrásszövegeket is olvashatunk például Sztárai Mihálytól, Laskai Osváttól, Ács Zsigmond lelkes költőtől. Utóbbinak *A velencei kalmárról* készült fordításával és Arany János hozzáfűzött véleményével is találkozhatunk. Lábadi tudományos munkája felhívja a figyelmet a drávaszögi és a szlavóniai magyarság lassú, talán még visszafordítható hanyatlására is. (HunCro Médiaközpont, Eszék, 2012) • A kötet ünnepélyes bemutatója 2013. március 6-án volt Budapesten, a Németajkú Református Gyülekezet templomában (V. ker. Hold. u. 18–20.).

SZÖLLŐSY VÁGÓ LÁSZLÓ HALÁLA. 2012. október 26-án meghalt Szöllősy Vágó László tanító, népművelő, újságíró, népzenei oktató, művészeti vezető, a *Durindó és a Gyöngyösbokréta fesztiváltanácsának elnöke, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség főtükára.* A *Honismeretben* (2013. 1. sz. 68–70. old.) *Sutus Áron* búcsúzott el tőle.

TÁJSZAVAK. A magyar nyelvtudomány egyik legjelentősebb műve *A magyar nyelvjárások atlasza*, amelyben az ötvenes években megkezdődött több mint két évtizedes kutató- és szerkesztőmunkával, Imre Samu és Deme László vezetésével, a mára szinte eltűnt paraszti-gazdálkodó világ szókincsét dolgozták fel. A végeredményt 1968 és 1977 között hat nagy dobozban adták közre, ezek összesen ötven kilogrammot nyomtak. Az addigi szótárszerű feldolgozás helyett ugyanis az atlasz térképeken ábrázolta egy-egy szó tájnyelvi változatainak földrajzi eloszlását. A több mint ezer térképlap kezelése és használata azonban nehézkesnek bizonyult, így az elkövetkező években további művek próbálták feldolgozni a gyűjteményt, hogy könnyebben áttekinthetővé és kereshetővé váljon. 1992-ben megkezdődött a hatalmas és sokrétű adatmennyiség számítógépbe vitele. 2012-ben, a Tinta Könyvkiadó gondozásában, az összeállító Kiss Gábornak és Bató Margitnak köszönhetően megszületett a *Tájszavak* címet viselő újabb nyomtatott kalauz is.

MEGJELENT A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI LEXIKON ZÁRÓKÖTETE. 2012-ben lezárult a Balassi Kiadó nagy vállalkozása: a kiadó alapításának 20. évfordulójára megjelent a Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (MAMŰL) XIII., zá-

rökötete, amelynek ünnepélyes bemutatója december 12-én volt az MTA Könyvtárában. Az összesített hely- és névmutató – a tervek szerint – 2013 végén lát napvilágot.

ÚJ KÖNYV A RÁDIÓRÓL – ÉS ORTUTAY GYULÁRÓL. Simándi Irén *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948* (Gondolat Kiadó, 2012. 382 old.) című könyve a Magyar Rádió jelzett időszakbeli történetét mutatja be hiteles források segítségével. Részletesen beszámol a háború utáni károk helyreállításáról, a műsorszórás megindulásáról, az új osztályokról, munkatársakról, vezetőkről. A könyv egyik „főszereplője” a rádiónál már a háború előtt vezető tisztebet betöltő Ortutay Gyula. A kötetben a szerző – egyebek mellett – az ő alakuló politikusi tevékenységét, szerepvállalásait helyezi el történelmi környezetben.

BERTA PÉTER (SZERK.): HASZNÁLTCIKK-KULTÚRÁK – IDEOLÓGIÁK, GYAKORLATOK ÉS ÉRTELMEZŐI KÖZÖSSÉGEK. A kötet tanulmányai a használtcikkhez való viszony változó társadalmi és kulturális mintáit, illetve belső dinamikáját mutatják be néhány közép-európai példa segítségével. Az olyan folyamatok elemzésén keresztül, mint a (re)szakralizálás, a kommodifikáció, a presztízs fogyasztás vagy a recycling art-termékek előállítása, a szerzők amellettt érvelnek, hogy a használtcikk-kultúrák antropológiai és szociológiai vizsgálata nemcsak a tárgyak világába enged betekintést, hanem hozzájárul a szubjektumok egymáshoz és önmagukhoz való viszonyának – identitásoknak, társadalmi és gazdasági különbségeknek stb. – a mélyebb megértéséhez is. (MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Bp., 2012. 310 old.)

HAZATÉRÉS BUKOVINÁBÓL. E címet viseli a *Folkmagazin* 2012-ben megjelent VIII. különszáma. A bukovinai székelyek 1941-es Bácskába való letelepítésére emlékező füzet Kóka Rozália írásait (Ajánlás; A bukovinai székelyek története Madéfalvától napjainkig; Bognóczy Géza lelkész), valamint Bognóczy Géza református lelkész, Horváth József operatőr és Kaiser József orvos korabeli fényképeit tartalmazza. • Fábíán Margit nyugalmazott tanárnő (Érd) A bukovinai székelyek hazajövelete 1941-ben című dolgozatát a *Honismeretben* (2012. 5. sz. 23–27.) olvashatjuk.

LUKÁCS LÁSZLÓ: TÁRGYAK, ÉLETFORMÁK, NÉPSZOKÁSOK. E címmel és Tematikus néprajzi tanulmányok alcímmel adta ki a szerző ezt a 24, korábban már napvilágot látott, de e könyv számára lényegesen kibővített/átdolgozott, igen változatos tematikájú tanulmányt tartalmazó kötetet. E könyv Lukács László trilógiájának harmadik része: az első, a táj- és népkutatás vezérfonalát követi (Sárfőtől Mezőföldre, 2009), a második a néprajzi közművelődéssel foglalkozó írásaiból született (Néprajzi látásmód az ezredfordulón, 2011). „Már e két könyvem sajtó alá rendezése közben ügyeltem tematikus néprajzi tanulmányaimra, mivel a néprajzi kánon szerinti témák kutatását, feldolgozását, a néprajztudomány sava-borsának tartom, ahol a kutató bizonyíthatja anyagismeretét, a hazai és a külföldi szakirodalomban való tájékozottságát. A hagyományos néprajzi témák gyűjtésével, korszerű vizsgálatával elődeinknek, mestereinknek is tartozunk, akik munkájukkal megteremtették néprajztudományunk adatbázisát, elméleti alapjait” – olvasható a könyv szerzői bevezetésében. (A Szent István Király Múzeum közleményei A sorozat 46. szám, Székesfehérvár, 2012. 452 old.)

KITÜNTETÉSEK A MAGYAR KULTÚRA NAPJA ALKALMÁBÓL. A Magyar Kultúra Napja (a Himnusz születésnapja, január 22.) alkalmából 2013-ban –

mások mellett – Korniss Péter Kossuth- és Pulitzer-díjas fotóművész Kölcsey-emlékplakett; Tóth Sándor fafaragó Csokonai Vitéz Mihály Alkotói Díj; a Jászság Népi Együttes pedig Csokonai Vitéz Mihály Közösségi Díj kitüntetésben részesült.

A XVII. CSÁNGÓ BÁL. Tizenhetedik alkalommal rendezték meg 2013. február 9-én a budapesti Petőfi Csarnokban a Csángó Bált, amelyet azért szerveznek meg évről évre, hogy ezzel is felhívják a figyelmet a moldvai és a gyimesi magyarság problémáira. A bál előtt a kétszáz éve született Petrás Incze János minorita szerzetesre, a csángó magyarok iránt elkötelezett klézsei papra emlékeztek. A megnyitóbeszédet Lászlófy Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének tiszteletbeli elnöke tartotta, köszöntőt mondott Tytti Isohookana-Asunmaa, Finnország korábbi kulturális minisztere. A bálon gyimesi és moldvai csángó magyar hagyományörző, valamint magyarországi hivatásos és amatőr együttesek léptek színpadra.

SCHEIBER SÁNDOR UTCA BUDAPESTEN. A Budapest VIII. kerület Bérkocsis utca 2. számú épületében működő Zsidó Egyetemet 1877-ben alapították, ez a világ legrégebb, ma is működő rabbiképző intézete. Az egyik legjelentősebb igazgatója Scheiber Sándor nyelvész, irodalomtörténész, folklorista volt. Róla nevezte el 2013. március 7-én Józsefváros Önkormányzata az utca Gutenberg tér és József korút közötti szakaszát.

NÉPI KÉZMŰVES STRATÉGIA. 2012 szeptemberében a Vidékfejlesztési Minisztérium népi kézműves stratégia kidolgozásával bízta meg a Hagyományok Házáét. A „hagyományos kézműves szakmák helyzetét, problémáit áttekintő és azokra megoldási javaslatokat megfogalmazó dokumentumot” 2013. március 7-én mutatták be. A projekt Beszprémy Katalin, a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelye tárvezetője irányításával készült el, s konzorciumi partnerként közreműködött a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség is. Rajtuk kívül további civil szervezetek is részt vettek a 601 oldalas helyzetelemzés és a 104 oldalas stratégia kimunkálásában. E dokumentum immár a www.iparmuzeum.hu internetes oldal Szakmatörténeti Elektronikus Könyvtár menüjében is megtalálható. <http://iparmuzeum.hu/sztkonyvtar.php> (Cseh Fruzsina–Szulovszky János)

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN ISMERETLEN ÍRÁSAI. „Ha egyetlen szóval kellene ítéletet mondani felette, azt írnám: meglepetéskönyv. Előbújtak ugyanis olyan Tömörkény-írások, amelyeket eddig nem jegyzett az emlékezet” – írta Tömörkény István *Fakadó szerelmek – Lappangó írások* (gyűjtötte és szerkesztette: Urbán László, Napkút Kiadó, Bp., 2012) című kötetéről Kő András (*Magyar Nemzet* 2013. márc. 9. 35. old.).

NEMZETI ATLASZ AZ AKADÉMIÁTÓL. „A nemzeti atlaszokat a világ minden részén az adott ország identitását megtestesítő névjegynek tekintik” – hangsúlyozta a Nemzeti atlaszt bemutató tegnapi tájékoztatón Kocsis Károly akadémikus, az MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézetének igazgatója. Magyarországon az 1967-ben megjelent első nemzeti atlasz után 1983-ban az Akadémia akkori elnöke, Szentágothai János kezdeményezte egy új kiadvány összeállítását. A hat év munka után, 1989-ben megjelent atlasz felett mára eljárt az idő, ezért készült egy új, korszerű kiadvány. A térképgyűjtemény a települések szintjén ábrázolja az etnikai, vallási, valamint kulturális tekintetben egyedülállóan sokszínű Kárpát-

medence változását 1495-től napjainkig. A magyar és angol nyelvű kötet térképein 30 ezer település etnikai adatait, az elmúlt fél évezredben történt változásait böngészhetik az érdeklődők. (Ö. Z. Népszabadság 2013. márc. 9. 2. old.)

KITÜNTETÉSEK 2013-BAN, MÁRCIUS 15-E ALKALMÁBÓL. Nemzeti ünnepünk alkalmából, 2013-ban az alábbi kitüntetéseket – mások mellett – a következő személyek kapták. A *Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal*: Erdélyi Zsuzsanna *Kossuth-díjas* néprajztudós, folklorista; Jankovics Marcell *Kossuth-díjas* rajzfilmrendező, grafikus, művelődéstörténész; *Kossuth-díj*: Szvorák Katalin *Liszt Ferenc-díjas* népdalénekes, előadóművész, a szentendrei Vujicsics Tihámér Zeneiskola tanára; Zsuráfszky Zoltán *Harangozó Gyula-díjas* táncművész, koreográfus, kiváló művész, a Honvéd Együttes művészeti vezetője; a Csík Zenekar tagjai; *Széchenyi-díj*: Andrásfalvy Bertalan, az MTA doktora, néprajzkutató, a Pécsi Tudományegyetem professor emeritusa; Eösze László, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, a zenetudomány kandidátusa, *Erkel Ferenc-díjas* zenetörténész; Halmos Béla, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja, a zenetudomány kandidátusa, népzene kutató, előadóművész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem óraadó tanára; Paládi-Kovács Attila, az MTA rendes tagja, etnográfus, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének professor emeritusa; A *Magyar Érdemrend lovagkeresztje (polgári tagozat)*: Lábadi Károly néprajzkutató, művelődéstörténész, a Szent István Egyetem Agrár-környezetgazdálkodási Tanszéke docense, az eszéki J. J. Strossmayer Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke tanszékvezető egyetemi tanára.

GRÁFIK IMRE: HATÁRTALANUL – HATÁRON INNEN ÉS TÚL. A közlekedés, a szállítás és a kereskedelem kultúrtörténetével (a folyami hajózással, a hajóvontatással, a lovas kultúrával), a magyarországi településnéprajzzal, a népi építészettel, az etnózemiotikával, a kézművességgel, a tárgykutató népművészettel, a határon túli magyarság kulturális örökségével foglalkozó ismert néprajzkutató, számos fontos tanulmány és könyv szerzőjének új könyvében Magyarország Pannon régiójával, illetve a Nyugat-Magyarországgal határos térségekkel kapcsolatos írások kaptak helyet. A tanulmányok témái – például a nemzeti tudat őrzése, a kisebbségi kultúra esélyei a határokon túl, a nemzeti identitás a határon túli magyarság körében, a multikulturális közösségek lehetséges kapcsolatrendszere, a nyelvhasználat és az identitás összefüggései – mind a hazai, mind a nemzetközi tudományosság és közélet számára fontos kutatási eredményeket összegeznek, következtetéseket tartalmaznak, amelyek jól hasznosíthatóak a gyakorlatban, a helyi és a nagypolitikában egyaránt. A könyv többnyelvűsége (magyar, német, angol, horvát, szlovén) pedig elősegíti ezen eredmények megismerését a környező országokban is. (Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2013. 360 old.)

KOSZPEK JÓZSEF GUINNESS-REKORDJA: 1119 PATKÓ EGY STRUCCTO-JÁSON. „Tökéletes tolvaj lehetne belőled» – élcelődtek Koszpek Józsefen [...] az ismerősei, miután kiderült, hogy a székesfehérvári okmányirodában nem tudtak ujjlenyomatot venni tőle. A 74 éves nyugdíjas férfi új útlevelet akart csináltatni, ám a hivatalban hiába keresték a bőrredőket az ujjbegyén, nem találták. Mind a tíz ujjára kopott. Így öt év helyett csak egy évre kaphatott útlevelet. – Ez az ára a szenvedélyemnek – tárja szét a kezét Koszpek József, az ország egyik legismertebb tojáspatkolója, egyben a műfaj Guinness-rekordere: a mai napig ő tartja a világcsúcsot

azzal, hogy 1119 patkót helyezett fel egy strucctojásra. A tojáspatkolásnak tehát vannak egészségügyi kockázatai: a munka annyira igénybe veszi az ujjakat, hogy idővel kemény büttyök alakulnak ki rajtuk, arról nem is szólva, hogy az apró fémelemek lekoptatják róluk a redőket. [...]” Akik a cíkket, amelynek a fentiekben a bevezető részét idéztük, végig akarja olvasni, lapozza fel a *Népszabadságot* (2013. márc. 30. 20. old.), a folytatást Üsd, ha érces a hangja! cím alatt megtalálhatja.

LUKÁCS LÁSZLÓ: EZER ÉV GYÖNGYE – A MAGYAR TÖRTÉNETI NÉPHAGYOMÁNY KÖRÉBŐL. *Részlet a kötet bevezetőjéből:* „Könyvem címe történelmünk ezer esztendővel ezelőtt lezajlott döntő eseményeire: Kárpát-medencei államalapításunkra és a kereszténység felvételére utal. Közelebről azokra az értékekre, amelyek egy ezredév során az itt élő népek – magyarok és nem magyarok – kulturális örökségében öltöttek testet. Magam az ezredforduló legnagyobb eredményének tartom, hogy ezeket az értékeket megismerhettük, megőrizhetjük és átadhatjuk a harmadik évezredben születendő új generációknak. Könyvem címét Csoóri Sándor Bölcsőhelyem esőben című verséből kölcsönöztem, ahol a költő a népi kultúra értékeit ezer év gyöngyének nevezi, amely múlhatatlanul él benne. [...] Válogatásom fő szempontja, hogy ezer év gyöngyét, kulturális örökségünk értékeit közérthető, közérdeklődésre számot tartó, a közművelődésben, oktatásban is felhasználható néprajzi írásaimmal mutassam be. [...] Amikor a könyvemet Olvasóim figyelmébe ajánlom, kívánom, hogy elolvasása, kulturális örökségünk történeti mondákban ránk maradt értékeinek megismerése révén ezer év gyöngyével gazdagodjanak. Székesfehérvár-Öreghegy, 2013. augusztus 20-án. Lukács László” *A Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 47. sz., Székesfehérvár, 2013. 328. old.)*

MARÓTI ISTVÁN HALÁLA. 2013. április 9-én meghalt Maróti István irodalomtörténész, az Anyanyelvpartolók Szövetségének főtítkára, a Petőfi Irodalmi Múzeum volt fősztályvezetője. Temetése május 13-án volt a budapesti Farkasréti temetőben.

TÁNCZOS VILMOS ÉS L. JUHÁSZ ILONA KITÜNTETÉSE. *Öt határon túli magyar kutató vehette át 2013. május 8-án az MTA elismeréseit Pálinkás József elnöktől a külső tagok fórumán. Kiemelkedő Tudományos Teljesítmény Díjat kaptak Tánzos Vilmos és L. Juhász Ilona néprajzkutatók.*

AZ ÉV MÚZEUMA – AZ ÉV KIÁLLÍTÁSA, 2012. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület immár másfél évtizede minden esztendőben meghirdeti pályázatát *Az év múzeuma* cím elnyerésére. Előző évi tevékenységét felmérve hét intézmény jelentkezett a legutóbbi felhívásra. Az ünnepélyes eredményhirdetésre a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében megrendezett Múzeumok Majálisa keretében 2013. május 11-én került sor. A bizottság döntése alapján *Az év múzeuma 2012* díjat a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma a sikeres pályázatokra épülő szakmai és múzeumpedagógiai alapú vonzerőfejlesztés, illetve a programkínálat gazdagítása elismeréseként vehette át. A Tiszazugi Földrajzi Múzeumnak a díjat az utóbbi években a muzeológiai tevékenység minden területére kiterjedő, sikeres pályázatokra építve elért jelentős fejlesztések elismeréseként ítélték oda. *Az év kiállítása 2012* elismerésben a Magyar Bencés Kongregáció Pannonhalmi Főapátság *Van egy kert – Útikalauz monostori kertekhez* című időszaki kiállítása részesült, az egyedi kultúrtör-

téneti témát enciklopédikusan, interaktív, a látogatót meditációra is készítő módon bemutató kiállítás megvalósításáért.

A CSÍK ZENEKARRÓL. 2013-ban huszonöt éves volt a Csík Zenekar, amely ez évben a Kossuth-díjat is megkapta. A zenekar az utóbbi időben a könnyűzenei számok népzenei feldolgozásával vívta ki az országos népszerűséget. Május 17-én a budapesti Művészetek Palotájában a negyedszázados évfordulót ünnepelték Berecz András, Balogh Kálmán, Halmos Béla és Hegedűs Zoltán társaságában. A zenekarvezetővel, Csík Jánossal a fentiek alkalmából készített interjúk közül a következőkre hívjuk fel a figyelmet. Kiss Eszter Veronika: *Borotvaélen táncolunk*. Magyar Nemzet 2013. ápr. 4. 15. old.; Wekerle: *A sírás jó dolog*. Uo. nov. 30. 32. old.; Krezinger Szonja: *Meglepetéssel is készülnek*. Metropolis 2013. dec. 18. 10. old. A jubileum alkalmából, Süveges Gergő tollából egy könyv (Csík Zenekar. *Trubadúr Kiadó, Bp., 2013*) is napvilágot látott.

MAGYAR FOTÓS – AFRIKAI KÉP – MAGAS ELISMERÉS. 2013-ban Lantai-Csont Gergely képe bekerült a *National Geographic Traveler* fotópályázat 11 legjobb alkotása közé. A 23 éves fotográfus Kongóban készült képe 15 ezer alkotás közül bizonyult az egyik legjobbnak. A fotón a Tata Honda szekta nőtagjai egy vallási szertartásra készülve hamuval kenik be magukat, hogy a víz ne érhesen testükhöz a rituálé során. A fiatal fotósnak évek óta Afrika jelenti a fő témát, olyan közösségekről készít képeket, amelyeket a világ egyáltalán nem ismer. Munkáit évek óta publikálják magazinok.

„HÁRY JÁNOS” MARADVÁNYAINAK KÁLVÁRIÁJA. Skultéty László legendás életéről Garay János írt elbeszélő költeményt, a költő és Az obsitos szobra Szekszárd főterén látható. • 2013. május 21-én a román hatóságok megnyitották Skultéty László huszár zászlótartó síremlékét az újaradi temetőben, a holttest maradványait exhumálták, és még aznap a szlovák légierő katonai gépe elszállította. A világ legöregebb huszárja, Háry János alakjának ihletője Gábris László néven született 1738. június 27-én Hegyesmajtényban. Földi maradványait a kihantolás után a pozsonyi Szent Márton-székesegyházban helyezték el. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes és Répás Zsuzsanna nemzetpolitikaért felelős helyettes államtitkár múlt héten felszólította a szlovák felet, azonnal fejezze be „a történelemhamisító, kegyelet- és jogsértő” magatartást, és Skultéty László huszár zászlótartó hamvait szállíttassa vissza eredeti helyükre, Újaradra. A szállítás ellen tiltakozott a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ), az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) Arad megyei vezetősége és a felvidéki Magyar Közösség Pártja is. Az újaradi római katolikus plébános indítványozta a hamvak elszállítását szülőfalujába, arra hivatkozva, hogy senki nem fizette ki a sír után járó illetékeket. A szállítás ügyét a szlovák védelmi minisztérium és a szlovák hadtörténeti intézet az illetékes román hatóságokkal Hegyesmajtény község polgármesterének kérésére. Az újaradi temető gondnoka úgy tudja, hogy a sírt már évekkel korábban is felbontották, így most már csak néhány csontot találtak. Mivel a magyar feliratú síremlék nem hadisírnak, hanem emlékhelynek minősül, így a Magyarország és Románia között érvényben lévő, a hadisírok tiszteletben tartásáról szóló megállapodást nem sértette meg a román fél – közölte a Honvédelmi Minisztérium. Az ügyben megszólaltatott nemzetközi jogász, Lattmann Tamás szerint a maradványok kihantolása és szlovákiai szülőfalujába szállítása felveti a jogszerűség kérdését mind

a román, mind pedig a szlovák fél részéről, mert azt nem előzte meg Magyarországgal állami szintű konzultáció. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem adjunktusa elmondta, akkor is felvethető lenne a jogsértés, ha a szlovákok esetleg bizonyítani tudnák Skultéty László szlovák származását. • Katonai tiszteletadással szülőfalujában, a szlovákiai Hegyesmajtényban (Mojtín) ünnepélyesen újratemették június 27-én Skultéty László földi maradványait A leghosszabb ideig, 81 évig szolgált magyar huszár sírját májusban Újaradon – botrányos körülmények között a magyar fél előzetes tájékoztatása nélkül – hantolták ki. Az új sírra a falu szülöttének rövid életrajzát megjelenítő négy – szlovák, magyar, német és angol nyelvű – emléktáblát is elhelyeztek. A magyar nyelvű tábla szövegében több helyesírási hiba, elírás van. A ceremónián Magyarországot Orosz Zoltán altábornagy, vezérkarifőnök-helyettes és Balogh Csaba pozsonyi nagykövet képviselte. Orosz beszédében hangoztatta: nincs külön szlovák és külön magyar történelem, csak magyarok, szlovákok és a velük együtt Közép-Európában élő népek közös történelme létezik. Peter Vojtek a szlovák hadsereg vezérkari főnöke azt mondta, aligha létezik még egy olyan jó példája az elkötelezettségnek, mint amilyenről a huszár tanúbizonyságot tett. Az újratemetés előtt Frantisek Rábek, a szlovák fegyveres erők püspöke és Tomás Gális megyés püspök misét mutatott be a Skultéty támogatásával épült hegyesmajtényi templomban. (MTI)

MAGYAR NÉPRAJZ I. 1. A Magyar néprajz nyolc kötetben első, de időrendben utolsó, I. 1. *Táj, nép, történelem* (főszerk.: Paládi-Kovács Attila, Akadémiai Kiadó, Bp., 2011. 1080 old.) című kötete megjelenése alkalmából folyóiratunkban Szilágyi Miklós tollából közöltünk elemző/értékelő dolgozatot (Jegyzetek a „Magyar néprajz nyolc kötetben” című szintézisről. *Néprajzi Hírek* 2012. 4. sz. 14–22. old.). Azóta a könyv ünnepélyes bemutatóján (az MTA Könyvtára, 2012. február 1.) elhangzott értékelések is megjelentek (Kósa László, Borsos Balázs, *Ethnographia*, 2013. 2. sz. 248–253. old.), amelyekre ezúton hívjuk fel olvasóink figyelmét.

PATAKY ANDRÁS (1932–2013). *Családtagjai, volt tanítványai, barátai, tisztelői, községének számos lakója vett végső búcsút 2013. június 3-án Pataky Andrásról, „mindenki tanító bácsijától”, hely- és régiótörténészről, Belső-Drávaszög évtizedek óta fáradhatatlan kutatójától a kopácsi temetőben. Életrajzát és érdemeit a Honismeretben (2013. 5. sz. 67. old.) Simor Ferenc ismertette.*

BODOR ANIKÓ EMLÉKÉRE (1941. JÚNIUS 15.–2010. JÚLIUS 9.). E címmel jelent meg részletes dolgozat Bodor Ildikó kiváló vajdasági folklorista, népzenekutató életéről és munkásságáról a *Bácsországbán* (2013. 3. sz. 15–18. old.) Szabó Kocsis Zsuzsanna tollából. A folyóirat Bodor Anikó egy korábbi dolgozatát (Az 1998-ban megrendezett péterrévei Durindórról általában, 19–20. old.) is közölte.

JÁVORSZKY BÉLA SZILÁRD: A MAGYAR FOLK TÖRTÉNETE (KOSSUTH KIADÓ–HAGYOMÁNYOK HÁZA, BP., 2013). „Táncházkronika ez a javából a dalokat fonográfhangerekre rögzítő, olykor az elvadult parasztoktól verést is kockáztató Vikár Bélától a hetvenes évek forradalmán át a mozgalom átalakulásáig, a világenéig és napjaink Fölszállott a páva-s televíziós vetélkedőjéig. S Jávorszky a maga tárgyilagos, mégis élvezetesen könnyed stílusában megírt könyvével maga is úttörő: ilyen átfogó, enciklopédikus igényű, a nagyközönségnek szóló, szociografikusan elemző, a táncházkultúra iránt elkötelezett, ugyanakkor finom kritikát is megengedő

munka még nem született. Az ember legszívesebben egy szuszra olvasná ki [...]” – olvashatjuk *Margittai Gábor* könyvismertetőjében (*Lábról lábra. Jávorszky Béla Szilárd folktörténete*. Magyar Nemzet 2013. ápr. 20. 35. old.).

ELHUNYT GÖRÖMBEI ANDRÁS. Hatvannyolc éves korában elhunyt Görömbei András irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. A Debreceni Egyetem professor emeritusát hosszan tartó, súlyos betegség után 2013. június 30-án érte a halál. 1945. február 5-én született a Hajdú-Bihar megyei Polgáron. 1970-től tanított a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, ahol 1992-től a Modern Magyar Irodalom Tanszék vezetője volt. Fő kutatási területei az összehasonlító irodalomtudomány és a népi írók mozgalma volt. Jelentősek a határon túli magyar irodalom feldolgozásában elért eredményei. Elsőként tárta fel a cseh-szlovákiai és a romániai magyar irodalom történetét, tett kísérletet a magyar irodalom egységes rendszerének kialakítására. Tanulmányai 1967-től jelentek meg rendszeresen. Monográfiát írt Csoóri Sándorról, Sütő Andrásról, Sinka Istvánról, Nagy Lászlórlól és Nagy Gáspárról is. Temetése július 16-án volt Budapesten, a Farkasréti temetőben.

A XLI. ORSZÁGOS HONISMERETI AKADÉMIA. A *Honismereti Szövetség, a Fejér Megyei Honismereti Egyesülettel és Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzatával 2013. július 1. és 5. között* „Magyarok tündöklő csillaga” – Szent István királyunk emlékezete címmel rendezte meg a *XLI. Országos Honismereti Akadémiát*. Az akadémiával kapcsolatos írások a *Honismeret 2013. 4. és 4. számában olvashatók, az ott elhangzott előadások (néprajzi vonatkozásúak is) ugyanezen folyóirat 5. és 6. számában jelentek meg*.

BÉL MÁTYÁS-DÍJASOK, 2013. A XLI. Országos Honismereti Akadémián (Székesfehérvár, 2013. július 1–5.) *Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem* kitüntetésben részesültek: Demeter Zsófia történész, múzeumigazgató, a történelemtudomány kandidátusa, főiskolai tanár; Dukrét Géza tanár, a Partiumi és Bánsági Emlékvédő és Emlékhely Bizottság elnöke és Székelyné Körösi Ilona történész, etnográfus muzeológus, a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület elnöke.

200 ÉVES RÓZSA SÁNDOR. *E címmel rendezett nagyszabású és változatos programot 2013. augusztus 2. és 4. között az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark. A rendezvényre a szervezők az alábbi szavakkal invitálták az érdeklődőket:* „Rózsa Sándor nevét Magyarországon mindenki ismeri, a népdalok és mondák mellett versek, regények, filmek dolgozták fel életének különböző epizódjait, nevezetesebb tetteit. Rózsa Sándor születésének 200. évfordulójára kiállításokkal, színpadi, zenés, bábos előadásokkal, filmvetítéssel és közönségtalálkozóval emlékezünk. A betyárvilágot hagyományörző csapatok bemutatói elevenítik meg. A Skanzen betyárfélszékében a látogatókkal közösen építenek egy vasalót, mely a pásztorok jellegzetes főző és raktározó építménye volt. Faragásokat készítenek, mesélnek a viseletekről, és a pásztorrendről, milyen is egy nap, egy hónap, egy év kint a pusztán. A látogatók számára megfelelő étel- és italellátást biztosítva az emlékpark egész területén, több helyszínen gasztró pontokat, ún. »dutyánokat« létesítünk, ahol magyaros ízek várják a vendégeket. A programsorozatot augusztus 4-én a szőregi csata újrajátszása zárja, amelynek helyszíne a szőregi Monti-park. A csatában részt vesznek azok a hagyományörző és szabadcsapatok, amelyek az Emlékparknál gyülekeznek.”

PRESSER GÁBOR A NÉPZENÉRŐL. Vig György Mindig magasabbra: a gép tovább dübörög címmel a *Magyar Nemzet*ben (2013. aug. 15. 14. old.) terjedelmes interjú közölt Presser Gáborral, a kiváló zeneszerzővel, zenésszel, a legendás LGT együttes vezetőjével. A meginterjúvolt a cikk elején a Csík Zenekarral való kapcsolatról beszél, majd az írás így folytatódik: „ – Volt előzménye is a népzeneének a saját zenei világában? – Amikor én a konzervatóriumba jártam, még ott tanított C. Nagy Béla, a magyar népzeneoktatás egyik nagy alakja. Tankönyveket, példatárakat is írt. Minden órája élményszámba ment, rengeteget tanultunk tőle. – Az Omegának is voltak népzenei ihletésű számai. – Az első, angliai lemezre megcsináltuk a Kállai kettőst. Bármilyen furcsán hangzik is, a Rettenetes emberek című dal is egy citerás dal, jól bedurvítvá. Akkor, ott az angol közönség nem is gondolta, hogy ezeknek a számoknak közük van a magyar népzenehez, és az Omega nem vitte tovább ezt a vonalat. Az Illésék sokkal jobban elkapták, már csak azért is, mert ők találták ki. Az én konziban szerzett tudásom kihasználatlan maradt, jól meg is kopott, pedig a lemezgyűjteményben jócskán szerepelnek népzenei felvételek. Nemcsak magyar, hanem kelet-európai és távolabbi tájakról származó zenék is. Nagyon izgalmas felvételeim vannak, nyilván sokat számít, hogy anno C. Nagy tanár úr lenyűgözően avatott be minket Kodály Zoltán és Bartók Béla munkájának lényegébe. És hát abban az időben öt évet tanulni a budapesti Bartók Konzervatóriumban felért egynehány európai akadémia elvégzésével. Kegyetlenül nehéz volt bekerülni – de bennmaradni is. A tanáraink tudásuk alapján a világ bármely táján zeneakadémiai professzorok lehettek volna. Fantasztikus emberek voltak, nagyon sokat tettek elénk. [...]”

MESTERSÉGEK ÜNNEPE, 2013. 2013. augusztus 17. és 20. között rendezték meg a Mesterségek Ünnepét a budai Várban. Az idén huszonhetedik alkalommal megtartott, négynapos rendezvény díszvendége Kirgizisztán, a középpontban pedig a gyapjú és a hozzá kapcsolódó mesterségek álltak. Az eseményen mintegy 800 kiállító vett részt, akik közül sokan a színpadon is bemutatták mesterségüket. Az egész napos programok mellett divatbemutatóval és koncertekkel várták a közönséget a Várba. (MTI)

MEGHALT „A ROMÁK NEMZETKÖZI KIRÁLYA”. 2013. augusztus 18-án meghalt Florin Cioba, aki „a romák nemzetközi királyának” tartotta magát. Végso búcsúztatása augusztus 23-án volt a dél-erdélyi Nagyszebenben. „A pénteki temetést kettős koronázás előzte meg. A kisebbik fiú, Dániel örökölte apja koronáját és összes vagyonát. A nagyobbik fivér, Dorin szintén királyként vezeti majd a Nemzetközi Roma Szövetséget, amelynek az elhunyt április óta az elnöke volt. Őt akkor aranytallérokából rögtönzött koronával iktatták be” – így kezdődik Szöcs Leventének, a *Népszabadság* bukaresti tudósítójának a „cigány király”-ról szóló részletes beszámolója (A koporsó ára volt a téma. Eltemették a „romák nemzetközi királyát”, a rasszisták is hallatták a hangjukat. 2013. aug. 24. 13. old.). Lásd még például Lukács Csaba: Légkondicionált koporsó. Macskajaj Nagyszebenből a roma király halála után. *Magyar Nemzet* 2013. aug. 24. 27. old.; Rostás Szabolcs: Cigány királyok harca Romániában. *Uo.* 2013. szept. 2. 10. old.

BOLDIZSÁR ILDIKÓ MESEKALAUZA. Boldizsár Ildikó Mesekalauz úton lévőknek – Életfordulók meséi című műve a budapesti Magvető Kiadó gondozásában jelent meg 2013-ban. Boldizsár Ildikó olyan meséket közöl és értelmez újra a könyvében, melyek az ember életének fordulóihoz és kitüntetett eseményeihez (születés, gyermekkor, barátság, szerelem, öregkor stb.) köthetőek. A könyv a Fókusz Könyvárúház sikerlistáján 2013. augusztusban az első helyen állt.

KITÜNTETÉSEK 2013. AUGUSZTUS 20-ÁN. Nagy ünnepünk alkalmából az alábbi kitüntetéseket – mások mellett – a következő személyek vehették át. *Magyar Arany Érdemrend (polgári tagozat):* Debreczeni Sándor késes népi iparművész; Szabó János, a salgótarjáni Néptáncművészeti Közalapítvány táncház- és művészeti vezetője; Virágvölgyi Márta, az Óbudai Népzenei Alapfokú Művészeti Iskola zenetanára; *Magyar Ezüst Érdemkereszt (polgári tagozat):* Gömöri Éva, a Honvéd Együttes táncos szólistája; Kálmán Péter népzénesz, etnográfus, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola és Zeneiskola tanára; *Magyar Bronz Érdemkereszt (polgári tagozat):* Tamás László fazekas; Tompa Attila, a Honvéd Együttes tánckari tagja; *Külhoni Magyarságért Díj:* a derцени (Kárpátalja) Gyöngyösbokréta népi együttes; a Muravidéki Nótázók csoportja (Szlovénia); Pozsony Ferenc (Kolozsvár), a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke; *A Népművészet Mestere:* Bagdi Lajosné Matkó Mária debreceni hímző, népi iparművész; Bárány Antalné Streltő Margit varsányi mesemondó; Dobiné Vass Júlia nádudvari fazekas; Hajda György Zsigmond cserkúti faműves-restaurátor, népi iparművész; Haris Mária budapesti szövő, népi iparművész; Karácsony Lázár gyimesbükki (Románia) furulyás; Kovács Szabolcs mezőkövesdi festettbútor-készítő; Simon János csengeri táncos, énekes; Szabó Teréz mezőkölpényi (Románia) táncos, énekes; Takács Anna búzái (Románia) énekes. *A Népművészet Ifjú Mestere:* a Bohács Brigitta, Éder Róbert néptáncospár; Csíkné Bardon Réka csuhéfonó népi iparművész; Forgács Gyöngyi Imola vesszőfonó népi iparművész; Gajdics Krisztián bőrműves népi iparművész; Györi Balázs bútorkészítő népi iparművész; Krajcsó Bence citeraművész; Pál Eszter énekes előadóművész. *Móra Ferenc-díj:* Horváth László Csaba, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának megyei igazgatója; Nagy Istvánné, a Néprajzi Múzeum nyugdíjas dolgozója.

A MAGYAR NÉPMŰVÉSZET SIKERE AMERIKÁBAN. Nagy nemzetközi sikert aratott a magyar népművészet és népi iparművészet 2012-ben: Santa Feben (Új-Mexikó, USA), a kilencedik alkalommal megrendezett, az UNESCO által is támogatott és díjazott Nemzetközi Népművészeti Vásáron a világ minden részéből, több mint ötven országból érkezett mintegy kétszáz kézműves között első és egyetlen magyarként ott volt Sütő Levente Lehel vargyasi bútorfestő-asztalos és fafaragó is. A Sütő család több évszázados tevékenységéről és Sütő Levente Lehel amerikai szerepléséről lásd Hála József fenti címet viselő írását, amely a Honismeretben (2013. 4. sz. 62–64. old.) olvasható.

VÁMBÉRY ÁRMIN HALÁLÁNAK 100. ÉVFORDULÓJA. Az évforduló alkalmából tudományos konferenciát rendeztek Ankarában (2013. szeptember 6–7.); Budapesten (Magyar Tudományos Akadémia–Eötvös Loránd Tudományegyetem, Vámbéry Ármin és kora, szeptember 13.); Érden (Magyar Földrajzi Múzeum, szeptember 24.) és Dunaszerdahelyen (XI. Nemzetközi Vámbéry konferencia, október 3–5.). • Az MTA Könyvtárban és Információs Központban kiállítás volt látható 2013-ban *Keletkutató dervisruhában* címmel. • A *Magyar Tudomány* 2013. 8. számában a vendégszerkesztők: Hazai György és Fodor Pál, Dobrovits Mihály, Vásáry István, Kovács Nándor Erik, Kubasek János, Sárközy Miklós és Csirkés Ferenc tanulmányaival tisztelegtek Vámbéry Ármin emléke előtt. • Páczai Tamás fotográfus Vámbéry Ármin közép-ázsiai útját ismételte meg az utazás 150. évfordulója alkalmából a híres Keletkutató és a 2013-as Vámbéry-emlékév tiszteletére. Nem gyalog, hanem vonaton, buszon, de legfőképpen egy speciálisan erre a célra szerkesztett biciklivel indult el

Vámbéry nyomában. Hogy kit és mit talált százötven évvel Vámbéry utazása után, arról rendszeresen beszámolt a *Magyar Nemzet* hasábjain (2012. okt. 27.–2013. febr. 16.). Az előzményekről: *Uo.* 2012. márc. 31. 15. old.; jún. 30. 23. old.; a visszatérésről: *Uo.* 2013. márc. 16. 30. old.; visszaemlékezés az utazásra: *Uo.* 2013. dec. 28. 29. old.). • A hírneves magyar világjárók, Almásy György, Vámbéry Ármin, Körösi Csoma Sándor nyomdokain, Hidvégi-Ústös Pál vezetésével 2013-ban megvalósult Közép-Ázsia-expedícióról az abban résztvevő néprajzkutató, Babai Dániel (MTA BTK Néprajztudományi Intézet) ígért lapunknak beszámolót.

ORVHALÁSZ TAPOGATÓVAL A 21. SZÁZADBAN. Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi őrrei 2013. szeptember 7-én a délelőtti órákban tetten érték és elfogtak egy férfit, aki az alsóberecki Kaprona-tó (Kacsa-tó) sekély vizében tapogatóval illegálisan halat fogott. Az orvhalász hálójába ezüstkárászok és törpeharcsák akadtak. A tetten ért és elfogott férfit a rendőrök előállították. Az majd a nyomozás során fog kiderülni, hogy kitől tanulta a fiatalember a tapogató használatát, azonban néprajzi forrásként is felfoghatóak a róla és tevékenységéről készült fényképek. (www.iranytv.hu/hirek/borsodi-kozelet/orvhalaszt-fogtak-kacsa-tonal-11336)

JANKÓ JÁNOS-DÍJAS KUTATÓK TALÁLKOZÓJA. Társaságunk *Jankó János-díjjal* kitüntetett tagjainak hagyományos találkozója 2013-ban szeptember 28–29-én volt, a házigazdák Liszka József és L. Juhász Ilona voltak. Az első napon a résztvevők a révkomáromi Etnológiai Központban találkoztak, majd egy tanulságos és kellemes városnézés után a közeli Keszegfalvára utaztak, ahol a vendéglátók családi házában és annak kertjében gazdag ebéd elfogyasztásával, valamint tartalmas és hasznos beszélgetéssel töltötték el a nap, illetve a baráti találkozó további részét. Akik két napra mentek, az éjszakát egy révkomáromi szálláshelyen töltötték. A szíves vendéglátásért a Liszka családnak ezúton is hálás köszönetet mondunk! (Hála József)

Jankó János-díjas néprajzkutatók Révkomáromban
(Fotó: Vargyas Gábor)

AZ MTA ÚJ TAGJAI. 2013-ban az MTA rendes tagjává választották – mások mellett – R. Várkonyi Ágnes történészt, művelődéstörténészt, az ELTE Középkori és Kora Újkori Magyar Történelmi Tanszékének professor emeritusát és Orosz István történészt, agrártörténészt, a Debreceni Egyetem professor emeritusát.

„ITTHON VAGY! MAGYARORSZÁG SZERETLEK!” 2013. szeptember 28–29-én szervezte meg első alkalommal az *Itthon vagy! Magyarország, szeretlek!* elnevezésű országos kezdeményezést a közmédia. A Szent Mihály napjához kapcsolódó rendezvényfolyam keretében országszerte különleges programokat szerveztek. A közmédia öt csatornája összesen húszórás műsorfolyam keretében számolt be ezekről, több mint húsz helyszínről élőben. A kétnapos műsorfolyam célja, hogy az M1 egyik legnépszerűbb, azonos címet viselő műsorához hasonlóan mutassák be az ország kulturális és természeti értékeit, hagyományait. Az eseménysorozat zárásaként, tegnap este országszerte tüzeket gyújtottak, amelynek központi helyszíne Ópusztaszeren volt, ahol megterítették a Magyarok Asztalát. Került rá lecsó Székesfehérvárról, kolbász Békéscsabáról, kenyér Lipótról, rakott káposzta Salgótarjánból, finom vörösbor Szekszárdról, de érkezett kóstoló az egri rekord meggyes mákos gubából is. Kecskemétről az Egyesült Államokból hazatért Téglás Zoltán kemencében sült libája is a „fogások” része volt, továbbá dobostortával érkezett a békéscsabai kolbászkészítő verseny apropóján hazalátogató kolbázmester, Botka Gyula, aki először tért haza Argentínából, a legszegényebb, Chaco nevű tartományból, ahová az első magyarok az 1920-as évek közepén települtek ki. A díszesen megterített asztalon egy teríték üresen maradt, azt jelképezve, hogy minden magyart várnak haza, üljön le közénk. • (MTI) A hagyományápolás, illetve új hagyomány teremtésének szándékával megrendezett program-sorozat „ötletgazdájá”-val, a Magyar Televízió Zrt. M1-es és M2-es csatornáinak intendánsával, Rákay Filippel a *Magyar Nemzet* közölt beszélgetést (Velkei Tamás: Éledjen újjá Szent Mihály ünnepe! 2013. szept. 25. 5. old.).

BUSÓUDVAR MOHÁCSON. Mohácson 2013. szeptember 28–29-én ünnepélyes keretek között átadták a Busóudvart. A több mint félmilliárd forintból megvalósult új, egyedi bemutató tér a település központjában a történelmi belvárosban kapott helyet. A létesítménybe belépőket Trischler Ferenc szobrászművész maszkásokat ábrázoló szobrai fogadják. A nyolcszáz négyzetméteres, díszburkolattal fedett udvar színpaddal ellátott rendezvényterként működik. Az árkádok alatt látványműhelyek, rendezvényterem kapott helyet, amelyben a busójárás hagyományaiból kaphatnak ízelítőt az érdeklődők egész éven át. A tervek között szerepel olyan üzletek és vendéglátóhely nyitása is, amelyekben helyi termékeket, specialitásokat kínálnak a városba érkező vendégeknek. A Busóudvarban hetven beöltöztetett bábuból álló kiállítás is nyílik, valamint lehetőség lesz időszakos tárlatok, bemutatók megtartására is.

BÁLINT SÁNDORRÓL. Az Akadémiai Kiadó 2013-ban jelentette meg Csapody Miklós *Bálint Sándor (1904–1980)* című könyvét. • A kecskeméti *Forrás* című folyóirat 2013. szeptemberi számában Simonics Péter visszaemlékezése olvasható Bálint Sándorról, ugyanott Barna Gábor filológiai alaposágú feldolgozásában Bálint Sándor levelezését is ismerteti.

MÉDIASZTÁR LETT AZ ERDÉLYI CSOBÁNBÓL. „Egyszerű pásztorból egy csapásra országos hírnévre tett szert az erdélyi Gheorghe Danuletiu, miután az egyik

romániai telefonszolgáltató reklámarcként népszerűsíti. A rivaldafény azonban nem változtatta meg az ezer juhát terelgető fiatalember életét” – így kezdődik *Rostás Szabolcs fényképekkel illusztrált címe, amely a Magyar Nemzetben (2013. okt. 10. 10. old.) olvasható.*

IMRE MÁRIA KÖSZÖNTÉSE. A Lantosné Imre Mária 70. születésnapja alkalmából 2013. október 17-én a Pécsi Hittudományi Főiskola dísztermében rendezett ünnepi díszülésen Andrásfalvy Bertalan *A magyar és a német hagyományos értékrend összehasonlítása a Dél-Dunántúlon*, Lackovits Emőke *Az egyházi esztendő böjti alkalmai a vallásos népéletben*, Barna Gábor *A búcsújárások változásai* és Lukács László *Szent Vendel tisztelete* címmel tartott előadást.

TAVASZI SZÉL: VILÁGHÍR. A C Music Television érdeklődését Havasi Balázs *Tavaszi szél – Kultúrák hídjá* című videoklipje keltette fel, melyben a zongoraművész-zeneszerző az egyik legismertebb magyar népdalt rendhagyó módon, világzenei környezetbe helyezve dolgozta fel. A klip az elmúlt két hétben Magyarország legnépszerűbb videója lett a YouTube-on. Erre a klasszikus zenében szokatlan sikerre figyelt fel a C Music TV szerkesztősége is. Október 21-én a londoni központú zenecsatorna a világ több mint 100 országában fogja bemutatni a Magyarország természeti szépségeit is jól szemléltető klipet, amellyel hatalmas nemzetközi közönségnek ad ízelítőt a magyar kulturális értékekből. A C Music TV, amely a Velencében tartott *HOT BIRD* európai műholdas televíziós gálán a legjobb zenecsatorna díját és a szakmai zsűri különdíját is elnyerte, a legnagyobb rotációban fogja sugározni a videót a világpremier után. A csatorna külföldön a legtöbb kábeltelvízió alapsomagjában szerepel, így a *Tavaszi szél – Kultúrák hídjá* videoklip széles rétegekhez jut majd el Európában, Ázsiában, Afrikában és a Közel-Keleten. A világzenei tételben a zongoraművész-zeneszerző mellett a népzene olyan képviselői szerepelnek, mint Szirtes Edina „Mókus”, Szokolay „Dongó” Balázs és a Zeneakadémia Népzene Tanszékének hallgatói. A kompozíció, amelyben a Budafoki Dohnányi Zenekar, valamint Endi, a Hooligans zenekar dobosa és Andrejszki Judit is közreműködik, hidat ver a magyar és a nemzetközi kultúra közé, hiszen egyszerre szimbolizálja a népek különbözőségét és a zene egyetemességét. A zenei tétel hangszerelője és karmestere Pejtsik Péter. A klip olyan szakemberek munkáját dicséri, mint Kriskó László rendező és Csincsi Zoltán vezető operatőr. (Metropol 2013. okt. 18. 14. old.)

FÜR LAJOS (1930–2013). 2013. október 22-én, 82 esztendőskorában elhunyt Für Lajos történész, a magyarországi agrártermelés és -társadalom 18–20. századi történetének kiváló kutatója, egyetemi tanár, politikus, a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja, ügyvezető elnöke, később elnöke, az Antall-, majd a Boross-kormány honvédelmi minisztere (1990–1994). Temetése szülőhelyén, a Vas megyei Egyházasdárocon volt október 31-én.

MARC AUGÉ A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIÁRÓL. A budapesti Francia Intézetben a tudomány és hatalom összefüggéseiről szóló kerekasztal-beszélgetésen vett részt, a Műcsarnokban a városi tér élményéről beszélt a 2013 őszén hazánkban járt Marc Augé etnológus, antropológus. A vele készített interjúban (Rab László: *Bolyongás a nem-helyeken. Afgán paraszt lánya a Harvardon. Népszabadság 2013. nov. 2. 14. old.*) „A kultúranropológiai megfigyelés eredményesebb, mint az etnológia?”

kérdésre a következőket válaszolta: „Az etnológia kilépett a korábbi gyarmati környezetből. A kérdés, hogy a tárgya egy bizonyos populáció vizsgálata-e, vagy szélesebb kört is átfoghat. Azok közé tartozom, akik úgy határozzák meg az antropológiát, hogy az bármilyen populációt tanulmányozhat. A tudomány feladata, hogy a változások következtében beálló társadalmi viszonyokat figyelje. Most a globális világ kialakulása a szélesebb kontextus. A tudomány kapcsán felhalmozó jellegű haladásról lehet beszélni. A folyamat annyira felgyorsult, hogy képtelenek vagyunk megmondani, harminc év múlva várhatóan milyen tudás birtokában leszünk.”

VERZIÓ-DÍJAS FILM A TANZÁNIAI ALBÍNÓKRÓL. 2013. november 5. és 10. között rendezték meg Budapesten a 10. Verzió Nemzetközi Emberi Jogi Dokumentumfilm-fesztivált. Sanyarú sorsú tanzániai albínókat bemutató, *A nap árnyékában (In the Shadow of the Sun)* című film nyerte el a közönség szavazatai alapján odaítélt 2000 dolláros Verzió-díjat és a diákzsűri 100 ezer forintos különdíját a fesztivál november 10-én tartott eredményhirdetésén. *A nap árnyékában* Harry Freeland rendezésében, szuahéli–angol koprodukcióban készült. A hat éven át forgatott és tavaly bemutatott film érzékenyen ábrázolja az albínók sorsát, és segít az őket sújtó előítéletek leküzdésében. A brit rendező személyesen vett részt a budapesti seregszemlén, és a Toldi moziban tartott beszélgetésen hangsúlyozta: a Verzió után tanzániai iskolákba és közösségekbe fogják elvinni a filmet. Az idén tizedszer megrendezett fesztiválon hét nap alatt, hat helyszínen 25 ország 62 dokumentumfilmjét láthatta a közönség.

CIGÁNY NÉPRAJZI TANULMÁNYOK 16. Távolodó világunk (A cigány–magyar együttélés változatai) címmel, *Társaságunk Cigány Néprajzi Tanulmányok címet viselő sorozatának 16. köteteként (szerk.: Szuhay Péter) 2013-ban egy 502 oldalas tanulmánykötet látott napvilágot, amelynek ünnepélyes bemutatója november 5-én volt a Néprajzi Múzeumban.*

A CSÁNGÓMAGYAR DALOSKÖNYV ÚJ KIADÁSA. Seres András és Szabó Csaba 390 moldvai magyar népdalt tartalmazó, Szervátiusz Tibor által illusztrált, Pávai István által szerkesztett, 578 oldalas, *Csángómagyar daloskönyv–Moldva 1972–1988* című könyvének hasonmás változata (DVD-ROM melléklettel) a Hagyományok Háza kiadásában 2013-ban látott napvilágot.

150 ÉVES A „VADRÓZSÁK”. *E címmel rendezett ünnepi ülést 2013. november 18-án az MTA Könyvtárának II. emeleti konferenciatermében a Kriza János Néprajzi Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya és az MTA Határon Túli Magyarok Titkársága. Kriza János Vadrózsák II. – Erdélyi néphagyományok (Kriza János és gyűjtői körének szétszórta hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olasz Katalin) című művét (Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2013) Kósa László mutatta be; az „Így nőtt fejemre a sok vadrózsák” – Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez (A szétszóródott kéziratot összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Szakál Anna) címet viselő kötetet (Kriza János Néprajzi Társaság–Magyar Unitárius Egyház, Kolozsvár, 2013) pedig Szilágyi Márton méltatta. Ezt követően Olasz Katalin és Szakál Anna előadása (Kriza-hagyaték a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában; Az ismeretlen Kriza János és ismeretlen gyűjtői) hangzott el.*

ELHUNYT KOVÁCS TIBOR. 2013. november 19-én, életének 73. évében elhunyt Kovács Tibor régész, a Magyar Nemzeti Múzeum volt főigazgatója (1999–2010). Temetése december 11-én volt a budapesti Fiumei úti Sírkertben. Kovács Tibor főigazgatósága idején zajlott a Magyar Nemzeti Múzeum rekonstrukciója. Tudományos kutatóként a Kárpát-medence bronzkori és kora vaskori történetével foglalkozott. Számos ásatása közül kiemelkedő a tiszafüredi bronzkori temetők és a fehérváracsurgói kora vaskori halomsírok feltárása. Legismertebb publikációja a több nyelven megjelent *A bronzkor Magyarországon*.

MEGHALT SZELESTEY LÁSZLÓ. Éppen Rózsa Sándor Szamosújváron, 1878-ban bekövetkezett halálának 135. évfordulóján, 2013. november 22-én meghalt Szelestey László, a magyar betyárság avatott kutatója, a pásztorművészet szerelmese és egy értékes népművészeti magángyűjtemény tulajdonosa.

BARI KÁROLY: RÉGI CIGÁNY SZÓTÁRAK ÉS FOLKLÓR SZÖVEGEK I–III. (HAGYOMÁNYOK HÁZA, BP., 2013). Ebben a kötetben 18–19. századi és 20. század eleji cigány glosszáriumok, valamint a 19. században és a 20. század elején elsősorban publikált cigány folklór szövegek olvashatóak – együtt. Indokolja együtt-közlésüket, hogy az eddigi témabeli cikkek, tanulmányok mind kiemelték a népköltészet műfajok nyelvmegőrző funkcióját, vagyis: sok szót az időben csak a népköltés alkotásai őriznek meg. A néphagyomány szövegeinek konzerváló képessége rendkívül lényeges, mert támpontot nyújt egy-egy szó korábbi jelentésének/jelentéseinek megállapításához. A cigány nyelvekre vonatkozóan ez különösen igaz, hiszen akik anyanyelvükként beszélnek valamelyiket, jól tudják, hogy a szavak legnagyobb része több jelentésű. A kirekesztéseknek, az előítéleteknek és a diszkriminációknak a felsorolását azért is tartottam szükségesnek, hogy láthatóvá váljon az a társadalmi környezet, amelyben a cigányság ezt a magas színvonalú szóbeli tradíciót létrehozta. Az elhatározásom az volt, hogy ennek méltó bemutatása legyen válogatásom és hogy szolgáljon a cigányoknak saját folklóruk megismertetésével, ismét tulajdonba adásával. „Mert csak saját értékeik »birtokbavétele« segítheti őket az új értékek befogadásában.” (Bari Károly)

VESZÉLYBEN A SZAPLONCAI „VIDÁM TEMETŐ” FEJFÁI. „Lába kelt több tucat felbecsülhetetlen értékű fejfának az észak-erdélyi Szaplonca vidám temetőjéből. Az egyelőre felderítetlen lopásokon kívül szakmai nézeteltérés is támadt az ironikus-vicces sírversekkel ellátott fakereszteket restauráló helyi fafaragó mesterek és a műemlékvédelmi hatóságok között” – így kezdődik Rostás Szabolcs *Lopják a Szaploncai temető fejfáit* című cikke (Magyar Nemzet 2013. nov. 25. 16.), amelyben a nevezetes sírkerről az alábbiak is olvashatók: „A Máramarosszigettől húsz kilométerre fekvő észak-erdélyi település sírkertje az egyiptomi Királyok völgye után a világ második legegységesebb temetkezési helye. Létrejött egy helyi mesternek, Stan Ioan Patrasnak köszönhető, aki a falu görög katolikus papjának sugallatára 1935-ben nekilátott a hagyományosnál szélesebb fejfák faragásának. A tölgyfából készült kereszteket élénk színűre festette, közülük a legjellegzetesebb árnyalat szaploncai kékként híresült el. A fejfák különlegessége mégis abban rejlik, hogy a fafaragó mester – akiben egyszerre búj meg a festő és a népi költő – domborművekkel illusztrálta az elhunytat, annak foglalkozását, mindezt pedig sírfeliratokkal fejelte meg. Ezek a máramarosi román nyelvjárásban írt naív sírversek a szaploncai temetőben elhantoltak humoros, kitalált

elbeszélései az utókornak. A monológok azonban mindig a valóságon alapultak. [...]”
A témához lásd még például György Zsombor: A bárányok hallgatnak. Látogatás a máramarosi Szaplonca világhírű Vidám temetőjében. Magyar Nemzet 2013. dec. 14. 40. old.

PUSZTAY JÁNOS A FINNUGOR IRODALMI EGYESÜLET ELNÖKE. A Finnugor Írók XII. Kongresszusát 2013. novemberben a Nyugat-Szibéria északi részén lévő Jamali-Nyenyec Autonóm Körzet székhelyén, Szalehardban rendezték meg. A rendezvényen a Finnugor Irodalmi Egyesület (AFUL) elnökévé választották Pusztay János nyelvészt, egyetemi tanárt, műfordítót, az uráli nyelvek és népek kutatóját, a Nyugat-magyarországi Egyetem Uralisztika Tanszékének vezetőjét. A Finnugor Irodalmi Egyesületet 1994-ben hozták létre a különböző nemzeti irodalmi szövetségek összefogása és a finnugor népek nyelveinek megőrzése érdekében.

JUHÁSZ KATALIN A VÁROSNÉPRAJZI SZAKOSZTÁLY ÚJ ELNÖKE. *Bali János, Társaságunk Városnéprajzi Szakosztályának elnöke lemondott tisztségéről. Utódjául a következő tisztújításig a Választmány 2013. december 4-én megtartott ülésén Juhász Katalint választotta meg.*

A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA KITÜNTETTJEI ÉS ÚJ TAGJAI. A Magyar Művészeti Akadémia 2011. november 5-i alakuló közgyűlése óta ötödik közgyűlését tartotta meg 2013. december 6-án, amelyen (egyebek mellett) kitüntetések adtak át és új tagokat választottak. A Népművészeti, Néprajzi Tagozat díját Takács András tánckutató, táncos, koreográfus kapta meg. 2014. január 1-jével (mások mellett) rendes tag Juhász Zoltán, Szatyor Győző és Sipos Mihály; levelező tag pedig Kóka Rozália és Fodorné László Mária (mindannyian Népművészeti, Néprajzi Tagozat) lett.

PETRÁS MÁRIA: PRIMA PRIMISSIMA. *Tizenegyedik alkalommal adták át a Prima Primissima Díjakat a magyar szellemi élet, művészet, kultúra, tudomány és sport kiemelkedő képviselőinek 2013. december 6-án a budapesti Művészetek Palotájában. A magyar népművészet és közművelődés kategóriában Petrás Mária népdalénekes, keramikus vehette át a magas kitüntetést. E kategóriában Prima Díjat Hoppál Mihály néprajzkutató és Kiss Ferenc népzeneész, zeneszerző kapott.*

SZABLYÁR PÉTER (1948–2013). Életének 66. évében, 2013. december 9-én örökre eltávozott Szablyár Péter geológus, kohómérnök, helytörténész, a Jósvafői Tájház megalapítója, a Magyarországi Tájházak Szövetségének egyik létrehozóját és hosszú éveken át ügyvezető elnöke. Végső nyugalomra helyezése december 18-án volt a jósvafői temetőben.

KARÁCSONY-MOLNÁR ERIKÁRÓL. *Karácsony-Molnár Erika főiskolai tanár, néprajzi filmek rendezője Krisztus Urunk áldott születése című munkáját 2013 advent utolsó vasárnapján mutatta be a Hír Televízió. Ebből az alkalomból L.G.A. Porca havak esedeznek... címmel közölt cikket Karácsony-Molnár Erika életéről és munkásságáról (Műsor Újság – A Magyar Nemzet televízió- és rádióműsor melléklete 2013. dec 23–29. 2. old.).*

LAJKÓ FÉLIX TOPLISTÁS. Lajkó Félix *Mező* című citerás albuma az előkelő 5. helyen végzett a 2013-ban megjelent világzenei lemezek listáján, a World Music Charts Europeon (WMCE). A világzenei szakemberek összesen 913 lemezt jelöltek. Az európai születésű előadók közül Lajkó Félix lett az első a listán, az előtte szereplő művészek afrikai vagy közép-amerikai születésűek. A most közzétett listára végül 149 lemez került fel, Lajkó lemeze az egyetlen magyar. (MTI)

MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJASOK, 2013. 2013-ban – mások mellett – a Magyar Örökség Díjban részesültek: Forrai Sándor rovásírás-kutató, Martin György néptánckutató (márc. 23.); Görömbei András irodalomtörténész (jún. 22.); Eöszte László zenetörténész, B. Kovács István néprajzkutató, régész, „gömörológus”, az Erdélyi Kárpát Egyesület, évezredes népi gyógyászatunk (szept. 21.); az alsócsernátoni Haszmann család, Jankovics Marcell rajzfilmrendező, művelődéstörténész, a Fonó Budai Zeneház (dec. 20.).

LASSAN A TESTTEL! E címmel és *Emberi testrészek a magyar szólásokban, közmondásokban* alcímmel jelentette meg a Tinta Könyvkiadó Budapesten 2013-ban Bárdosi Vilmos munkáját. A könyv tulajdonképpen egy több mint kétszáz oldalas, csoportnyelvi és stiláris minősítésekkel ellátott szótár, amelyben ábécérendben követik egymást a testrészek címszavai, alattuk pedig az adott testrészt tartalmazó állandósult szókapcsolatok sorakoznak jelentésük megadásával.

VIGA GYULA ÚJ KÖNYVE. Megjelent Viga Gyula *A tájak közötti gazdasági kapcsolatok néprajza (A Felföld népeinek gazdasági kapcsolatai a 18–20 században) című kötete, amely a szerző 2011-ben a Magyar Tudományos Akadémián megvédett doktori értekezése. Ajánlójában így foglalják össze tartalmát: „A könyv a Felföld földrajzi-kulturális zónái és a magyar Alföld közötti gazdasági kapcsolatok történeti-néprajzi feldolgozása. A gazdag adatbázis birtokában a szerző nem csupán az eltérő adottságú tájak különféle tevékenységet folytató népcsoportjai közötti változatos árucserére s az abban részt vevő javakra figyel. A történeti folyamatokra helyezi a hangsúlyt, amelyek során mind a javak előállítói, mind a használói változtak, s ezek a változások mind a cserében részt vevő javakat, mind a cserefolyamatok jellegét alapvetően formálták. Nagy hangsúlyt kap a munkában az is, hogy maga a csere és a kicserélt javak miként befolyásolták az előállítók és a felhasználók társadalmát és műveltségét, a javak cseréje a kultúrák közötti kapcsolatok útvonala. A feldolgozás időkeretét a 18. század '70-es éveit és 1920 adja: a Mária Terézia-féle úrbérrendezést előkészítő jobbágy-paraszti bevállások egységes szempontú adatbázisától a trianoni határok megvonásáig, ami több állam részévé tette a korábbi birodalom együttműködő térségeit és népcsoportjait. A másfél század mind a magyarországi gazdaság és társadalom, mind a hagyományos kultúrában élő csoportok történetének rendkívül mozgalmas időszaka volt, s a kötet tanulságai a tradicionális műveltség változásának jellegéről is informálnak.”* (Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2013. 238 old.)

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen
Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.